

Collectief particulier opdrachtgeverschap

een instrument om de sociale cohesie in de buurt te versterken?

Een vergelijking van twee collectief particuliere projecten met de reguliere en individueel particuliere woningbouw in Groningen en met het instrument collectief particulier opdrachtgeverschap in de literatuur

Collectief particulier opdrachtgeverschap

een instrument om de sociale cohesie in de buurt te
versterken?

Een vergelijking van twee collectief particuliere projecten met de reguliere
en individueel particuliere woningbouw in Groningen en met het instrument
collectief particulier opdrachtgeverschap in de literatuur

Afstudeeronderzoek Vastgoedkunde, richting Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen,
Rijksuniversiteit Groningen

Auteur: C. Bosman
Begeleiding: prof. dr. E.F. Nozeman, Rijksuniversiteit Groningen

Voorwoord

Voor u ligt de afstudeerscriptie 'De mate van sociale cohesie in collectief particuliere projecten in de woningbouw'. De scriptie is geschreven in het kader van mijn studie Vastgoedkunde, aan de Rijksuniversiteit Groningen. Het onderzoek is begeleid door prof. dr. E.F. Nozeman.

Vanaf de jaren '90 is het woningbouwinstrument collectief particulier opdrachtgeverschap steeds meer onder de aandacht gekomen. Bewoners eisen steeds meer zeggenschap en keuzevrijheid in de planning en bouw van de eigen woning. Nederland kenmerkt zich door een bouwcultuur die gedomineerd wordt door woningbouw gerealiseerd door projectontwikkelaars en woningbouwcorporaties. Particuliere initiatieven krijgen weinig kans, omdat er gebrek aan kennis is bij de burger en omdat particulieren erg moeilijk aan bouwkavels kunnen komen.

In het huidige overheidsbeleid wordt in de rijksnota mensen, wensen en wonen: wonen in de 21e eeuw het instrument collectief particulier opdrachtgeverschap uitdrukkelijk genoemd. Er moet meer ruimte komen voor particulier opdrachtgeverschap. Vanaf 2005 moet er eenderde van de nieuwbouwproductie gerealiseerd worden doormiddel van particulier opdrachtgeverschap. Op dit moment wordt deze doelstelling vooral in de stedelijke gebieden niet gerealiseerd.

In de stad Groningen begeleidt het adviesbureau KUUB bewoners die in collectief verband de verantwoordelijkheid dragen over hun eigen woonproject. De bewoners zijn zelf verantwoordelijk voor het project. Zij zijn zowel eigenaar/gebruiker als opdrachtgever van het project.

In dit onderzoek worden twee collectief particuliere woonprojecten onder de loep gehouden en vergeleken met de reguliere en individueel particuliere woonprojecten in de buurt. Het doel van het onderzoek is om een vergelijking te maken van deze verschillende woningbouwmethoden om de verschillen in de mate van sociale cohesie op het niveau van de buurt waar te nemen.

Voor het onderzoek is de literatuur over de sociale cohesie op buurtniveau geraadpleegd. Daarnaast wordt beschreven wat er precies onder collectief particulier opdrachtgeverschap verstaan wordt. Vervolgens zijn de bewoners in de onderzoeksgebieden geïnterviewd. Ik wil de bewoners van de buurten in de woonwijk Reitdiep-Heemwerd en de woonwijk de Linie hartelijk bedanken voor de medewerking aan mijn onderzoek. Daarnaast wil ik de redactie van de bouwpraktijkinnovatie bedanken voor het toesturen van de benodigde literatuur. Ook wil ik drs. Meester bedanken voor de assistentie bij de statistische verwerking van de gegevens. Ten slotte wil alle geïnterviewden bedanken voor het vrijmaken van tijd in de vaak drukke agenda's.

Groningen,
Mei 2008

Niels Bosman

Inhoudsopgave

Voorwoord	c
Inhoudsopgave	d
Samenvatting	g
1 Inleiding	1
1.1 Aanleiding	
1.2 Probleemstelling	2
1.3 Doelstelling	3
1.4 Vraagstelling	4
1.5 Onderzoeksvragen	
1.6 Onderzoeksmethodologie	5
1.7 Relevantie	6
2 Collectief particulier opdrachtgeverschap	7
2.1 Inleiding	
2.2 Wat is collectief particulier opdrachtgeverschap	
2.3 Verschillende vormen van collectief particulier opdrachtgeverschap	10
2.4 Stadia van ontwikkeling	11
2.5 Waarom collectief particulier opdrachtgeverschap	12
2.6 Conclusie	16
3 Inzichten in de mate van sociale cohesie in de literatuur	18
3.1 Inleiding	
3.2 Sociale cohesie in de literatuur	
3.3 De discussie rondom sociale cohesie	19
3.4 Definiëring van het begrip sociale cohesie	22
3.5 Operationalisatie van het begrip sociale cohesie	24
3.5.1 Sociale interactie	26
3.5.2 Gelijkgestemde opvattingen	27
3.5.3 Identificatie met de buurt	28
3.6 Contextuele kenmerken van sociale cohesie	29
3.7 Effecten van sociale cohesie in de buurt	31
3.7.1 De positieve effecten	32
3.7.2 De negatieve effecten	
3.8 Conclusie	33
4 De onderzoeksgebieden	35
4.1 Inleiding	
4.2 De selectiecriteria van de onderzoeksgebieden	
4.2.1 Selectiecriteria op basis van gelijke kenmerken op buurtniveau	
4.2.2 Selectiecriteria op basis van de mate van zeggenschap en keuzevrijheid	36

4.3 De kenmerken van de onderzoeksgebieden	37
4.3.1 De woonwijk Reitdiep-Heemwerd	38
4.3.2 De woonwijk De Linie	40
4.4 Overeenkomsten en verschillen tussen de buurten en wijken	43
4.4.1 Verschillen en overeenkomsten binnen de woonwijk Reitdiep-Heemwerd	
4.4.2 Verschillen en overeenkomsten binnen de woonwijk De Linie	44
4.4.3 Verschillen en overeenkomsten tussen de woonwijken	
5 Analyse	46
5.1 Inleiding	
5.2 De enquête	
5.3 Statistische analyse van de drie kenmerken van sociale cohesie	49
5.3.1 De opzet van de enquête	
5.3.2 De principale componenten analyse	
5.3.3 De significante verschillen van de gemiddelde uitkomsten per Woningbouwmethode vergeleken	52
5.4 Conclusie	60
6 Conclusies	62
6.1 Inleiding	
6.2 Doelstelling	
6.3 De onderzoeksvragen	63
6.3.1 Wat is collectief particulier opdrachtgeverschap?	
6.3.2 Wat is sociale cohesie?	64
6.3.3 Wat is de mate van sociale cohesie in de onderzoeksgebieden?	65
6.3.4 Welke significante verschillen tussen de woningbouwmethoden zijn binnen de casussen waar te nemen?	66
6.3.5 Reflectie met de theorie (literatuur)	67
Literatuurlijst	69
Bijlage I: Statistische Tabellen	I
Tabel 1: Gedraaide componenten matrix	
Tabel 2: Gemiddelden per woningbouwmethode in de wijk Reitdiep en De Linie	II
Tabel 3: Tabel 3: Gemiddelde verschillen tussen de woningbouwmethoden	VII
Bijlage II: De enquête	XIII
Figuren	
3.1 Positieve en negatieve effecten van een sterke sociale cohesie op het buurtniveau	31
4.1 Woningen Reitdiep 't Dorp	40
4.2 Woningen Klein-Heemwerd	
4.3 Collectief particuliere projecten De Linie	42
4.4 Projectmatige projecten De Linie	

5.1 Grafische verschillen in gemiddelde uitkomsten tussen de woningbouwmethoden per buurt	58
---	----

Tabellen

2.1 De eigenbouw ladder	8
2.2 Collectief particulier opdrachtgeverschap in de praktijk	9
2.3 Vijf Fasen van collectief particulier opdrachtgeverschap	11
2.4 Voordelen van collectief particulier opdrachtgeverschap	15
3.1 De dimensies van sociale cohesie	24
3.2 Positieve en negatieve effecten van een sterke sociale cohesie op buurtniveau	32
5.1 De significante verschillen tussen de woningbouwmethode van de buurtkenmerken	47
5.2 De gemiddelde uitkomsten per significant afwijkende variabele per woningbouwmethode per woonwijk	48
5.3 Componenten op basis van de principale componenten analyse	50
5.4 Significante uitkomsten van de gemiddelde verschillen van de kenmerken van sociale cohesie per woningbouwmethode vergeleken	53
5.5 Gemiddelde uitkomsten per woningbouwmethode per wijk per significant afwijkende variabele	55

Kaarten

4.1 Woonwijk Reitdiep-Heemwerd	38
4.2 De twee (sub)buurten binnen de woonwijk Reitdiep-Heemwerd	
4.3 Woonwijk De Linie	41
4.4 Ligging Europapark	
4.4 Stedenbouwkundig plan De Linie	42
4.5 Collectief particuliere projecten	

Samenvatting

Deze thesis onderzoekt de relatie tussen het woningbouwinstrument collectief particulier opdrachtgeverschap en de mate van sociale cohesie op het niveau van de buurt.

Collectief particulier opdrachtgeverschap is een woningbouwinstrument waarbij men veronderstelt dat het de mate van sociale cohesie in de buurt bevordert. In tegenstelling tot reguliere woningbouw, waarbij bewoners niet betrokken worden bij het plan en bouwproces, realiseren bewoners van collectief particuliere woonprojecten in groepsverband een eigen woonproject. Doordat bewoners in een vroeg stadium betrokken worden bij de buurt en elkaar al kennen voor de realisatie van het woonproject, kan de sociale cohesie in de buurt versterkt worden. In deze thesis wordt de volgende centrale vraag aan de orde gesteld (H1):

In welke mate levert collectief particulier opdrachtgeverschap een bijdrage aan de versterking van de componenten van sociale cohesie in de buurt in vergelijking met reguliere woningbouw.

In dit onderzoek wordt doormiddel van een literatuurstudie antwoord gevonden op deze vraag (H2, H3). In deze hoofdstukken wordt beschreven hoe het instrument collectief particulier opdrachtgeverschap en het begrip sociale cohesie in de literatuur weergegeven wordt. Ook wordt beschreven in welke mate collectief particulier opdrachtgeverschap een bijdrage levert aan de versterking van de componenten van sociale cohesie.

Hoofdstuk 4 geeft een beschrijving van twee casussen in de praktijk. In deze casussen worden twee collectief particuliere projecten in de stad Groningen vergeleken met reguliere en individuele woningbouw projecten in dezelfde buurt. In hoofdstuk 5 worden deze casussen in het programma SPSS geanalyseerd. In SPSS worden de verschillende woningbouwmethoden per component met elkaar vergeleken. In hoofdstuk 6 wordt antwoord gegeven op de probleem doel en vraagstelling. Daarnaast wordt beschreven in welke mate de casussen (H4, H5) afwijken van de theorie (H2, H3).

Collectief particulier opdrachtgeverschap is een woningbouwinstrument dat in het afgelopen decennium veel in de publiciteit is geweest. Vanaf de jaren '90 kwamen er steeds meer protesten van bewoners tegen de grootschalige monotone woningbouw van woningcorporaties en projectontwikkelaars. Vanaf de jaren '90 is de vraag naar meer keuzevrijheid en zeggenschap in het plan en bouwproces in de woningbouw toegenomen. Ook gemeenten vestigen meer aandacht op de particuliere woningbouw. Gemeenten nemen steeds vaker een aparte paragraaf over collectief particulier opdrachtgeverschap op in hun woonvisie.

Collectief particuliere opdrachtgeverschap heeft verschillende voordelen ten opzichte van reguliere woningbouw. Bewoners hebben meer zeggenschap over het plan en bouwproces van de woning en woonomgeving. Bewoners hebben meer keuzevrijheid, waardoor de woonwensen beter ingevuld kunnen worden. Het instrument collectief particulier opdrachtgeverschap kan daarnaast relatief goedkopere woningen opleveren omdat er geen winststopslag wordt doorberekend in het project. Hierdoor komen er betaalbare koopwoningen beschikbaar voor groepen bewoners (vaak starters) die voorheen financieel niet in staat waren om een koopwoning te kunnen financieren. Bovendien kan het woningbouwinstrument collectief particulier opdrachtgeverschap de componenten

van sociale cohesie in de buurt versterken, omdat bewoners in een vroeg stadium elkaar leren kennen en eerder betrokken zijn bij de ontwikkeling van de buurt in vergelijking met reguliere woningbouw.

In tegenstelling tot collectief particulier opdrachtgeverschap is sociale cohesie een begrip dat al vele jaren in de literatuur voorkomt. De afwezigheid van sociale cohesie in buurten en wijken wordt in de literatuur in verband gebracht met de toenemende onveiligheid en criminaliteit in de buurt. Tegenwoordig hebben bijna alle gemeenten de versterking van sociale cohesie in de buurt/wijk als een van de belangrijkste punten in het beleidsplan opgenomen.

In dit onderzoek wordt sociale cohesie als volgt omschreven:

De interne bindingskracht van een groep bewoners binnen de buurt, waarbij de mate van sociale interactie, gelijkgerichte opvattingen en identificatie met de buurt de belangrijkste componenten vormen.

Sociale cohesie is een normatief begrip dat zich op verschillende schaalniveau's afspeelt. De sociale cohesie kan op het niveau van de buurt sterk zijn en als een positief bindend element worden ervaren. Maar groepen op een hoger niveau (wijk/stad) kunnen deze sterke sociale cohesie juist als bedreigend ervaren. Er is dan wel sprake van bonding (sterke sociale cohesie binnen 1 groep), maar er is geen sprake van bridging (sterke sociale cohesie naar andere groepen toe).

Sociale cohesie speelt zich af op verschillende schaalniveau's. In dit onderzoek komt de sociale cohesie op het niveau van de buurt aan de orde. De volgende componenten definiëren de mate van sociale cohesie op het niveau van de buurt:

1. De sociale interactie
2. Gelijkgestemde opvattingen
3. De identificatie/binding met de buurt

De componenten die de mate van sociale cohesie definiëren worden beïnvloedt door factoren als de woonduur, de bevolkingssamenstelling, de mobiliteit, het stedenbouwkundige ontwerp, de homogeniteit en de aanwezige voorzieningen. Deze contextuele kenmerken van de buurt zijn indicatoren voor een gebrekkige of een sterke (mate van) sociale cohesie in de buurt.

In de onderzoeksgebieden (H4) worden de casussen beschreven. De casussen liggen in de stad Groningen in de nieuwbouwwijk Reitdiep en de inbreidingswijk De Linie. De casussen zijn geselecteerd op basis van overeenkomstige contextuele kenmerken. Te grote verschillen van de contextuele kenmerken tussen de woningbouwmethoden binnen de buurten verstoren de componenten van sociale cohesie, waardoor deze niet meer meetbaar zijn. Daarnaast moeten de kenmerken van de verschillende woningbouwmethoden duidelijk te onderscheiden zijn.

In hoofdstuk 5 worden de verschillende woningbouwmethoden in het programma SPSS geanalyseerd. De gegevens zijn gegenereerd uit de enquêtes, gehouden onder de bewoners van de onderzoeksgebieden. In hoofdstuk 5 worden de significante verschillen tussen de woningbouwmethoden beschreven. Opvallend is dat binnen de casussen de significante verschillen betrekking hebben op de derde component van sociale cohesie. Het instrument collectief particulier opdrachtgeverschap heeft invloed op de identificatie/binding met de buurt. Binnen de casussen hebben de bewoners van collectief particuliere projecten meer binding met de buurt dan bewoners van reguliere

woningbouwprojecten en individueel particuliere projecten, omdat bewoners elkaar beter en eerder kennen en omdat bewoners meer keuzevrijheid en zeggenschap hebben gehad. In dit onderzoek wordt verondersteld dat het woningbouwinstrument collectief particulier opdrachtgeverschap de drie componenten van sociale cohesie versterkt (H1). In de casussen wijkt de derde component van sociale cohesie significant af. De binding met de buurt is sterker in collectieve particuliere projecten in vergelijking met reguliere woningbouw en individuele particuliere opdrachtgeverschap. Het is moeilijk om een algemene uitspraak te doen over de sociale cohesie in collectief particuliere projecten omdat de collectief particuliere projecten onderling te veel van elkaar verschillen. Wel heeft het instrument collectief particulier opdrachtgeverschap een aantal voordelen die zowel in de literatuur als in de casussen voorkomen. Zo worden bewoners direct betrokken bij de ontwikkeling van de eigen woningen. Bewoners maken afspraken over de keuze van het ontwerp van de woning, de financiële verantwoording, de keuze van de architect en de aannemer etc. Bovendien hebben bewoners meer zeggenschap en keuzevrijheid over deze aspecten in vergelijking met bewoners van reguliere woningbouwprojecten.

H1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de opzet van het onderzoek beschreven. Allereerst wordt de aanleiding van het onderzoek beschreven, gevolgd door de probleemschets, doelstelling en vraagstelling. Tot slot zal de relevantie van het onderzoek behandeld worden.

1.1 Aanleiding

“In allerlei toonaarden en op velerlei fronten wordt het probleem gesteld van de afkalvende sociale cohesie in Nederland. De Nederlandse samenleving kampt in de waarneming van velen met een gebrek aan sociale cohesie” (G. Dam, 2002). Het probleem van de afnemende sociale cohesie wordt zowel op nationale schaal als op het niveau van de buurt aan de orde gesteld. Nederland kende tot de jaren '60 een verzuilde samenleving waarbinnen de sociale cohesie sterk aanwezig was, met de verschillende religieuze stromingen als de bindende factor. Met de ontzuiling, de opkomst van het individualisme (jaren '60), de secularisering en de multiculturele samenleving (jaren '80) is de sociale cohesie onder druk komen te staan (Putnam, 2000).

Sociale cohesie is een begrip dat zich afspeelt op verschillende schalen. Het begrip sociale cohesie wordt in het rapport 'zekere banden' in verband gebracht met de veiligheid en de leefbaarheid in de buurt (Hart J., 2002). Vanaf de jaren '90 zijn de overheden er op gebrand om de sociale cohesie in de (probleem)buurten te versterken om de leefbaarheid en veiligheid in de buurt te bevorderen. De nadruk van het beleid ligt op het zelfbeheer van de voorziening in de wijk en meer participatie in het plan en bouwproces van de woning en de woonomgeving (C.B.E.M. Aalbers, A. Haars en E.M.V. de Ruiter, 2006).

In het afgelopen decennium wordt het begrip sociale cohesie in verband gebracht met de voordelen van het woningbouwinstrument collectief particulier opdrachtgeverschap. Het stimuleren van de (collectief) particuliere woningbouw wordt als een van de middelen gezien om de zeggenschap en de keuzevrijheid in het woningbouwproces te bevorderen, waardoor bewoners meer invloed hebben in de totstandkoming van de eigen woning en woonomgeving (VROM, 2000; SEV, 2006; Woonpraktijkinnovatie, 2006; Ruimtelijk Planbureau, 2007).

Daarnaast kan het woningbouwinstrument collectief particulier opdrachtgeverschap een positieve invloed hebben op de sociale cohesie in de buurt. (SEV, 2006; VROM, 2006). Dit onderzoek zal zich richten op de positieve relatie tussen het woningbouwinstrument collectief particuliere opdrachtgeverschap en de sociale cohesie in de buurt.

In de gemeentelijke beleidsnotities, de provinciale startnotities, de vrom-publicaties wordt het begrip sociale cohesie aangehaald om de problematiek op het niveau van de buurt te beschrijven. Een zwakke sociale cohesie in de buurt heeft negatieve effecten op de leefbaarheid, de binding en de veiligheid in de buurt (SCP, 2002). Het versterken van de sociale cohesie op het niveau van de buurt of de straat is vaak ook een van de uitgangspunten van het gemeentelijke beleid. Ook in de rijksnota 'mensen, wensen en wonen' wordt de bevordering van de sociale cohesie als een belangrijk uitgangspunt van het beleid genoemd om uitsluiting van kwetsbare groepen te voorkomen (VROM, 2000).

Tegenwoordig worden verschillende problemen geschaard onder het begrip sociale cohesie. Het begrip sociale cohesie is een containerbegrip geworden dat zich op verschillende niveaus in de samenleving afspeelt. In het wetenschappelijke en maatschappelijke discours heeft de discussie rondom de afnemende sociale cohesie zowel op nationaal niveau als op lagere niveaus (buurt/wijk) een belangrijke rol gespeeld.

In dit onderzoek staat het begrip sociale cohesie op het niveau van de buurt centraal. Collectief particulier opdrachtgeverschap is een woningbouwinstrument dat zich op het niveau van de buurt afspeelt. Door middel van collectief particulier opdrachtgeverschap wordt een collectief woonproject gerealiseerd in samenwerking met de toekomstige burens. Deze samenwerking kan de sociale cohesie op het niveau van de buurt bevorderen.

1.2 Probleemstelling

In deze master thesis wordt het begrip sociale cohesie op het niveau van de buurt onderzocht. Er zijn verschillende manieren waarop de sociale cohesie in de buurt gestimuleerd kan worden. Gemeenten subsidiëren buurtfeesten, bewonersinitiatieven en buurthuizen om de binding en de sociale samenhang in de buurt te bevorderen. Daarnaast subsidiëren overheidsinstanties direct (kortingen op grondprijzen) of indirect het woningbouwinstrument collectief particulier opdrachtgeverschap om de sociale cohesie in de buurt te bevorderen. Minister Vogelaar heeft zeer recent nog 8 miljoen euro vrijgemaakt voor de kenniscampagne 'Collectief particulier opdrachtgeverschap'. Volgens de minister bevordert het instrument collectief particulier opdrachtgeverschap de sociale cohesie binnen een wijk. Het samen bouwen aan de buurt bevordert de band met de burens (Architectenweb, 2008).

In verschillende artikelen in de media, initiatiefontwerpen, wetenschappelijke publicaties wordt veelal een positieve relatie tussen collectief particulier opdrachtgeverschap, betrokkenheid bij de buurt en het begrip sociale cohesie gelegd. In de publicatie 'bewoners bouwen de buurt' wordt verondersteld dat collectief particulier opdrachtgeverschap de bewoners betreft bij hun woning, de directe burens en de buurt als geheel (VROM, 2006). In de publicatie 'Bewoners aan zet' wordt verondersteld dat collectief particulier opdrachtgeverschap een impuls is voor fysieke en sociale vernieuwing in de buurt. Het bevordert de sociale cohesie en versterkt het gevoel van verantwoordelijkheid omtrent het onderhoud en beheer van de eigen woning en directe woonomgeving (SEV, 2006).

In deze publicaties komt de positieve relatie tussen het woningbouwinstrument collectief particulier opdrachtgeverschap en de sociale cohesie op het niveau van de buurt nadrukkelijk aan de orde. Agevraagd kan worden of er daadwerkelijk sprake is van een relatie tussen het begrip sociale cohesie en het woningbouwinstrument collectief particulier opdrachtgeverschap. In de VROM-publicaties wordt er een positieve relatie tussen collectief particulier opdrachtgeverschap en de versterking van de sociale cohesie in de buurt gelegd.

Toch is er nauwelijks wetenschappelijk onderzoek gedaan naar de relatie tussen deze twee begrippen. Er zijn geen wetenschappelijke onderzoeken die aantonen dat het

woningbouwinstrument collectief particulier opdrachtgeverschap de sociale cohesie in de buurt versterkt heeft.

In deze thesis wordt onderzocht in welke mate deze positieve relatie tussen het woningbouwinstrument collectief particulier opdrachtgeverschap en de sociale cohesie op het niveau van de buurt aanwezig is. Het woningbouwinstrument collectief particulier opdrachtgeverschap wordt in de literatuur en in de twee cases van dit onderzoek vergeleken met de reguliere projectontwikkeling en de individuele particuliere woningbouw.

De verwachting in dit onderzoek is dat de sociale cohesie in buurten/straten waarin woningen gerealiseerd zijn door collectief particulier opdrachtgeverschap sterker aanwezig is dan in buurten/straten waarin woningen gerealiseerd zijn door reguliere woningbouw en individueel particuliere bouw. Het woningbouwinstrument collectief particulier opdrachtgeverschap versterkt de drie componenten (sociale interactie, gelijkgestemde opvattingen, en de binding/identificatie met de buurt) van sociale cohesie die in dit onderzoek het begrip sociale cohesie definiëren. In dit onderzoek staat de volgende hypothese centraal:

In een buurt waar woningbouw gerealiseerd is door collectief particulier opdrachtgeverschap is de sociale interactie, de gelijkgestemde opvattingen en de binding/identificatie met de buurt sterker dan in buurten waar woningbouw gerealiseerd is door reguliere en individuele particuliere woningbouw.

1.3 Doelstelling

Dit onderzoek zal zich verdiepen in de relatie tussen het instrument collectief particulier opdrachtgeverschap en het begrip sociale cohesie. Bestaat er een relatie tussen deze twee begrippen? Daarnaast worden de dimensies (componenten) van sociale cohesie belicht en in welke mate het instrument collectief particulier opdrachtgeverschap hier invloed op heeft. In de onderstaande tabel worden de drie doelstellingen van deze master thesis geformuleerd.

Doelstellingen:

- § Inzicht krijgen in de relatie tussen het instrument collectief particulier opdrachtgeverschap en de sociale cohesie in een buurt.
- § Het toetsen van de volgende stelling: de componenten van sociale cohesie in de buurt worden versterkt in buurten waar woningen zijn gerealiseerd door collectief particulier opdrachtgeverschap.
- § Het beschrijven van de voordelen van collectief particulier opdrachtgeverschap (maatschappelijk doel).

De doelstellingen van dit onderzoek richten zich specifiek op de relatie tussen het instrument collectief particulier opdrachtgeverschap en de componenten van sociale cohesie in de buurt. Het doel is om meer kennis te vergaren over hoe de sociale cohesie in een buurt beïnvloed kan worden en wat de rol van het instrument collectief particulier

opdrachtgeverschap hierop is. Daarnaast zal de volgende stelling getoetst worden: de sociale cohesie in de buurt zal versterkt worden als de woningen gerealiseerd zijn door collectief particulier opdrachtgeverschap. Het woningbouwinstrument collectief particulier opdrachtgeverschap zal vergeleken worden met de reguliere woningbouw en individuele particuliere woningbouw in de buurt.

Het maatschappelijke doel belicht de voordelen van collectief particulier opdrachtgeverschap en hoe de sociale samenhang in de buurt hierdoor wordt beïnvloed. Het gaat hier specifiek om inzicht te verkrijgen in de ervaringen van bewoners, omwonenden en de gemeente met het instrument collectief particulier opdrachtgeverschap en hoe deze ervaringen zich uiteten in het versterken van de sociale samenhang in de buurt.

1.4 Vraagstelling

Uit de doelstelling is de volgende centrale vraagstelling en bijbehorende onderzoeksvragen af te leiden. De onderzoeksvragen zullen specifiek in gaan op de aspecten van collectief particulier opdrachtgeverschap en de relatie op de mate van sociale cohesie in een buurt. Hieronder staat ter verduidelijking de centrale vraagstelling.

Welke bijdrage heeft het woningbouwinstrument collectief particulier opdrachtgeverschap in de mate van sociale cohesie in de buurt in vergelijking met de reguliere woningbouw en de individuele particuliere woningbouw in de buurt.

De mate van sociale cohesie in een buurt heeft in dit onderzoek betrekking op de componenten (sociale interactie, gelijkgestemde opvattingen en de identificatie/binding met de buurt) die de sociale cohesie in een buurt versterken (Bolton & Torrance, 2005). Het begrip sociale cohesie heeft zowel positieve als negatieve effecten. In dit onderzoek zullen de positieve en negatieve aspecten van sociale cohesie aan het licht komen.

Aan de hand van de drie componenten die Bolt & Torrance onderscheiden (sociale interactie, gelijkgestemde opvattingen en de identificatie/binding met de buurt) wordt het begrip sociale cohesie geoperationaliseerd. In dit onderzoek zijn deze drie componenten de (verklarende) variabelen die *op* het buurtniveau de mate van sociale cohesie in een buurt bepalen.

1.5 Onderzoeksvragen

De vraagstelling wordt uiteengezet in de volgende onderzoeks- en deelvragen. De vragen hebben betrekking op het instrument collectief particulier opdrachtgeverschap, het begrip sociale cohesie en de mate van sociale cohesie in de onderzoeksgebieden (cases).

Ø *Wat is collectief particulier opdrachtgeverschap?*

- Wat is collectief particulier opdrachtgeverschap en hoe wordt collectief particuliere opdrachtgeverschap gedefinieerd in de literatuur?
- Waarom wordt collectief particulier opdrachtgeverschap toegepast in de woningbouw?
- Welke voordelen zijn verbonden aan de realisatie van woningen door middel van collectief particulier opdrachtgeverschap?
 - Waarom kiezen bewoners voor het instrument collectief particulier opdrachtgeverschap?
 - Waarom proberen overheden collectief particulier opdrachtgeverschap te stimuleren?

Ø *Wat is sociale cohesie?*

- Hoe wordt het begrip sociale cohesie gedefinieerd en geoperationaliseerd?
 - Welke niveau's, criteria en dimensies heeft het begrip sociale cohesie?
 - Welke verklarende variabelen bepalen de *mate van aanwezigheid* van sociale cohesie in een buurt?
- Welke positieve effecten zijn te onderscheiden in buurten waarin de mate van sociale cohesie sterk vertegenwoordigd is.

Ø *Wat is de mate van sociale cohesie in de onderzoeksgebieden*

- Wat zijn de onderzoeksgebieden (cases)?
- Welke criteria worden gehanteerd voor de onderzoeksgebieden?
- Wat zijn de verschillen en overeenkomsten tussen en binnen de onderzoeksgebieden (cases)?
- Voldoen de onderzoeksgebieden aan de veronderstelde criteria?

Ø *Welke significante verschillen tussen de woningbouwmethoden zijn binnen de casussen waar te nemen?*

- Welke componenten van sociale cohesie zijn op basis van de principale componenten theorie te onderscheiden?
- Welke significante verschillen tussen de woningbouwmethoden zijn binnen de onderzoeksgebieden waar te nemen?
- Welke componenten van sociale cohesie wijken binnen de onderzoeksgebieden significant van elkaar af?

Ø *Wat zijn de verschillen en de overeenkomsten wat betreft de sociale cohesie in de buurt tussen de casussen in vergelijking met de algemene bevindingen over sociale cohesie in de theorie.*

1.6 Onderzoeksmethodologie

Dit onderzoek bestaat uit vier delen. In het eerste deel worden de begrippen collectief particulier opdrachtgeverschap en sociale cohesie in de literatuur beschreven,

gedefinieerd en geoperationaliseerd (H2, H3). Door middel van literatuuronderzoek wordt bekeken waarom collectief particulier opdrachtgeverschap een goed middel is om de sociale cohesie in een buurt te versterken. De wetenschappelijke literatuur vormt het uitgangspunt voor de definiëring en operationalisatie van het begrip sociale cohesie.

Vervolgens wordt in het tweede deel een inductieve lijn gevolgd. In dit deel staat het vermoeden (hypothese) centraal dat in buurten waarin woningen gerealiseerd zijn door collectief particulier opdrachtgeverschap, de mate van sociale cohesie sterker aanwezig is. In hoofdstuk 4 worden de twee verschillende cases uit de stad Groningen beschreven. Ook staan de selectiecriteria van deze cases in dit hoofdstuk centraal. Het tweede deel van het onderzoek gaat specifiek in op hoe de sociale cohesie beïnvloed wordt in cases waar het instrument collectief particulier opdrachtgeverschap is toegepast. In dit deel van het onderzoek wordt informatie verkregen uit de empirie (de cases in de buurt). De gegevens worden verkregen uit de enquêtes en het verkrijgen van gegevens over de kenmerken van de buurt (de stedenbouwkundige plannen).

In het derde deel worden de gegevens geanalyseerd (H5). Door middel van deze analyse zal geprobeerd worden een antwoord te geven op de probleem doel en vraagstelling. De gegevens van de gehouden enquêtes worden geanalyseerd door middel van het statistische programma SPSS. In dit programma worden de variabelen van de gemiddelde uitkomsten van de verschillende woningbouwmethoden (collectief particulier, individueel particulier en reguliere woningbouw) per woonwijk met elkaar vergeleken.

In het vierde deel zal tenslotte een conclusie gegeven worden aan de hand van de probleem doel en vraagstelling. In de conclusie zal antwoord gegeven worden op de centrale vraag en de deelvragen.

1.7 Relevantie

Dit onderzoek is wetenschappelijk relevant omdat het kennis toevoegt aan de bestaande kennis over de sociale cohesie op het niveau van de buurt. In dit onderzoek wordt getoetst of collectief particulier opdrachtgeverschap de mate van sociale cohesie in de buurt kan beïnvloeden. In de wetenschappelijke literatuur is veel geschreven over de sociale cohesie op het niveau van de buurt. Dit onderzoek zal zich specifiek verdiepen in de relatie tussen het begrip sociale cohesie en het instrument collectief particulier opdrachtgeverschap.

Deze master thesis is maatschappelijk relevant voor bewoners, instanties, gemeenten die zich bezighouden met de sociale structuren en banden op het niveau van de buurt. Collectief particulier opdrachtgeverschap is een instrument dat positief kan bijdragen aan de sociale cohesie in de buurt. Daarnaast heeft het instrument collectief particulier opdrachtgeverschap andere voordelen ten opzichte van reguliere woningbouw. Deze voordelen hebben vooral betrekking op de toekomstige bewoners die hun woningen willen realiseren doormiddel van collectief particulier opdrachtgeverschap. In dit onderzoek zullen de voordelen van collectief particulier opdrachtgeverschap aan de orde komen.

2 Collectief particulier opdrachtgeverschap

2.1 Inleiding

Collectief particulier opdrachtgeverschap kruipt steeds meer uit de hoek van de nichemarkt. Sinds het eind van de jaren '90 stimuleert de overheid actief het collectief particuliere opdrachtgeverschap. CPO-projecten hadden in het begin van de jaren tachtig al laten zien dat projectontwikkeling in eigen beheer kwalitatief goede woningen en een stevige sociale structuur opleverden. Bewoners hadden bovendien meer invloed en zeggenschap en bij een slimme aanpak konden de woningen ver onder de marktprijs worden gerealiseerd. Vanaf de eeuwenwisseling is collectief particulier opdrachtgeverschap meer in opmars gekomen. De meeste gemeenten hebben tegenwoordig een speciale paragraaf in hun woonvisie over collectief particulier opdrachtgeverschap opgenomen (april 2008, De Regie BV).

Collectief particulier opdrachtgeverschap heeft ten opzichte van de traditionele reguliere woningbouw enkele voordelen. Dit hoofdstuk bespreekt de voordelen van collectief particulier opdrachtgeverschap. De positieve invloed van collectief particulier opdrachtgeverschap op de sociale cohesie in de buurt speelt hierbij een centrale rol.

In dit hoofdstuk wordt beschreven wat er verstaan wordt onder collectief particulier opdrachtgeverschap. Paragraaf 2.2 geeft aan hoe collectief particulier opdrachtgeverschap in de literatuur beschreven wordt en hoe collectief particulier opdrachtgeverschap in dit onderzoek gedefinieerd wordt ten opzichte van andere woningbouwinstrumenten. In paragraaf 2.3 komen de verschillende vormen van collectief particulier opdrachtgeverschap aan bod. Paragraaf 2.4 belicht de 5 verschillende fasen die doorlopen worden tijdens het proces van collectief particulier opdrachtgeverschap. De redenen waarom toekomstige bewoners kiezen voor het instrument collectief particulier opdrachtgeverschap wordt beschreven in paragraaf 2.5. Ook zullen de argumenten waarom gemeenten collectief particulier opdrachtgeverschap stimuleren genoemd worden. Ten slotte zal in paragraaf 2.6 een conclusie gegeven worden.

2.2 Wat is collectief particulier opdrachtgeverschap?

Een vrij nieuw verschijnsel in het Nederlandse woningbouwtijdperk is het ontwikkelen van woningen door middel van collectief particulier opdrachtgeverschap. Begin jaren '80 maar vooral eind jaren '90 werd er in Nederland gebruik gemaakt van het instrument collectief particulier opdrachtgeverschap. Bij deze vorm van woningbouw zijn de bewoners ook de opdrachtgevers van het woonproject. Bij collectief particulier opdrachtgeverschap zijn de bewoners gezamenlijk verantwoordelijk (vaak in een vereniging of stichting) voor het op te leveren woonproject en de eventuele collectieve voorzieningen binnen het woonproject. Anders dan bij reguliere woningbouw (projectontwikkelaars en woningbouwcorporaties) maken bewoners vroegtijdig de (woon)wensen en eisen bekend en hebben toekomstige bewoners een hoge mate van zeggenschap in het plan en bouwproces.

Het proces van collectief particulier opdrachtgeverschap wordt in Nederland nog niet zo lang toegepast. In Nederland is in de 20^e eeuw de traditie van particulier opdrachtgeverschap grotendeels verloren gegaan door de grootschalige projectontwikkeling van woningbouwcorporaties en projectontwikkelaars en de toegenomen invloed van de overheid op de woningbouwmarkt (Ruimtelijk Planbureau, 2007).

Vanaf de jaren '90 luiden er steeds meer protesten tegen deze grootschalige uniforme en monotone woningbouw die vanaf de Tweede Wereldoorlog vooral gericht was op het wegwerken van de kwantitatieve woningnood (Weber C., 1998). Tegenwoordig eist de 'mondige burger' meer zeggenschap, participatie en keuzevrijheid in het plan en bouwproces van de woning en de woonomgeving om tegemoet te komen aan de eigen woonwensen. Naast de projectmatige bouw moet er meer ruimte komen voor de particuliere bouw (eigen bouw), zodat bewoners beter hun eigen woonwensen kunnen realiseren (Ruimtelijke Planbureau, 2007). Collectief particulier opdrachtgeverschap kan hiervoor een goed instrument zijn omdat bewoners gezamenlijk van het begin tot eind betrokken zijn bij het plan en bouwproces en zelfs grotendeels de zeggenschap hebben over het plan en bouwproces van de woning en de woonomgeving.

Bij collectief particulier opdrachtgeverschap worden op een locatie gelijktijdig verschillende woningen ontwikkeld, waarbij de verschillende opdrachtgevers zich verenigen. Kort gezegd kan collectief particulier opdrachtgeverschap als volgt omschreven worden: een groep particulieren koopt een kavel, ontwikkelt deze in onderling overleg met behulp van een architect, een begeleider en een aannemer een complex, rijtjeswoningen of appartementen voor eigen gebruik (VEH, 2002). Naast collectief particulier opdrachtgeverschap zijn er ook andere vormen van particulier opdrachtgeverschap. Deze vormen van particulier opdrachtgeverschap worden in de onderstaande tabel kort omschreven.

Tabel 2.1: de eigenbouw ladder

Eigenbouw variant	Toelichting	Kenmerken
Traditionele eigenbouw (individueel particulier opdrachtgeverschap)	De particulier koopt kavel en ontwikkelt al dan niet in samenwerking met architect en/of aannemer de woning	<ul style="list-style-type: none"> - Veel kennis en ervaring nodig - Veel risico - Grote verscheidenheid in ontwerpen - Vaak duur
Collectief opdrachtgeverschap	Een groep particulieren koopt kavelen ontwikkelt in onderling overleg met behulp van architect, begeleider en aannemer een complex, rijtjeswoning of appartementen	<ul style="list-style-type: none"> - Mogelijkheid tot risicobeperking - Goede afstemming nodig - Vaak goedkoper door schaalvoordelen bij collectieve inkoop en het niet doorberekenen van een winstoverslag
Systeembouw	De particulier ontwerpt	- Weinig risico

	samen met de systeembouwer de woning, die vervolgens wordt samengesteld uit gestandaardiseerde componenten (prefab op onderdeelniveau	- Verscheidenheid in ontwerpen - Kan goedkoop
Catalogusbouw	De particulier zoekt in een catalogus de gewenste woning of stelt aan de hand van voorbeelden de woning samen	- Weinig risico - Minder verscheidenheid in ontwerpen - Kan goedkoop
Consumentgerichte projectontwikkeling (geen vorm van particulier opdrachtgeverschap)	Projectontwikkelaar koopt de kavels, ontwerpt en bouwt de woningen. De consument heeft keuze uit verschillende variaties gevel, kleurstelling en materiaalgebruik woninggrootte en inbouw. Geen particulier opdrachtgeverschap, wel een vorm waarbij de keuzes van de consument centraal staan.	- Weinig risico - Kan op grote schaal, waardoor afstemming en schaalvoordelen mogelijk zijn - Mogelijk haalbaar in goedkopere prijsklassen van de marktsector

Bron: VEH, 2002

In de bovenstaande tabel worden de belangrijkste vormen van particulier opdrachtgeverschap genoemd. Bij traditionele eigenbouw (individueel particulier opdrachtgeverschap) heeft de toekomstige bewoner de meeste inspraak, keuzevrijheid en zeggenschap over de bouw van zijn woning. De toekomstige bewoner is volledig verantwoordelijk voor de bouw van zijn eigen woning, hij loopt dus relatief veel risico over het gehele woonproject. Bij consumentgerichte projectontwikkeling is de projectontwikkelaar verantwoordelijk voor de bouw van de woning. De toekomstige bewoner loopt weinig risico, maar heeft dan ook relatief weinig zeggenschap over hoe de woning er uit komt zien (VEH, 2002). Consumentgerichte projectontwikkeling is dan ook geen vorm van particulier opdrachtgeverschap. Wel wordt de woonconsument meer betrokken bij de bouw van de woning dan bij reguliere projectontwikkeling.

De onderstaande tabel geeft een algemene beschrijving hoe het instrument collectief particulier opdrachtgeverschap in de praktijk meestal ter uitvoering wordt gebracht.

Tabel 2.2: Collectief Particulier Opdrachtgeverschap in de praktijk

Collectief Particulier Opdrachtgeverschap	Een groep particulieren verenigt zich in een vereniging of stichting en verwerft bouwgrond en ontwikkelt met behulp van
---	---

	<p>architect, begeleidend adviseur en aannemer een complex (rij-)woningen en/of appartementen. De bewoners hebben zeggenschap als vereniging of stichting voor het gehele complex en op het niveau van de woning individuele zeggenschap/keuzevrijheid. De risico's worden door de vereniging/stichting gedragen. Soms treedt een woningcorporatie of een ontwikkelaar op als achtervang</p>
--	--

Bron: (SEV, 2006)

2.3 Verschillende vormen van collectief particulier opdrachtgeverschap

Collectief particulier opdrachtgeverschap kan in vier verschillende categorieën ingedeeld worden. De vier varianten van collectief particulier opdrachtgeverschap verschillen op het gebied van aanleiding, ambities, doelen of bundeling van vermogens (tijd, geld, vermogens).

Een *buurtopbouw coöperatie* richt zich op de ontwikkeling, realisatie en beheer van een bijzondere buurt. Bij deze vorm worden zowel de *private als publieke ruimte* betrokken in het stedenbouwkundige plan. De zelf ontwikkelde planvisie wordt vertaald in een stedenbouwkundig plan.

Een *woningbouw collectief* realiseert het programma van eisen van een *specifieke doelgroep*. Bepaalde groepen (ouders met gehandicapte kinderen, senioren, culturele groepen) worden niet voldoende bediend door de markt. Vaak is miskennis een belangrijke motivatie om gezamenlijk op te treden als collectief om een specifiek doel te realiseren in de woningbouw.

Een *functionele coalitie* speelt in op de *locatiespecifieke eisen*. Bewoners maken in een vroeg stadium onderlinge afspraken met de bureaus om complexe eisen op het gebied van beeldkwaliteit, milieu, energie en of bouwlogistiek op elkaar af te stemmen. Dit kan leiden tot collectieve keuzes en gezamenlijke activiteiten, wel blijft het ontwerp en het ontwikkelingsproces inclusief de afstemming met de gemeente hierover individueel.

Een laatste vorm van collectief particulier opdrachtgeverschap is het *gezamenlijk inkopen* van bijv. materialen, inhuren architect, aannemer, etc. In het geval van een *inkoopcombinatie* wordt er *financieel voordeel* behaald voor de deelnemers. Vaak start een groep initiatiefnemers een collectief woonproject waarbij de overige deelnemers kunnen beslissen of ze wel of niet participeren in dit woonproject. Afstemming met gemeente en marktpartijen wordt gedelegeerd door een projectmanagementbureau. Door de keuze van één architect en één aannemer worden kosten bespaard. De belangrijkste reden van het vormen van een collectief is het individuele voordeel en de realisatiezekerheid. De meerwaarde of onderlinge betrokkenheid tussen bewoners is niet het belangrijkste doel (Bouwpraktijkinnovatie, 2006).

Een belangrijk verschil tussen de vormen van collectief particulier opdrachtgeverschap is in welke mate de publieke ruimte en voorzieningen bij het project betrokken wordt. Projecten waarbij collectieve belangen een belangrijke rol spelen kunnen invloed hebben op de sociale cohesie in de buurt. Een woonproject met een collectieve fietsenstalling, buurthuis, gemeenschappelijk tuin, computernetwerk etc. stimuleert de sociale interactie in de buurt en daarbij de sociale cohesie in de buurt. Woonprojecten waarbij collectieve voorzieningen een centrale rol spelen kunnen een stimulerende werking hebben op de sociale cohesie in de buurt.

2.4 Stadia van ontwikkeling

Net als bij reguliere projectontwikkeling moet er bij collectief particulier opdrachtgeverschap ook een aantal stappen doorlopen worden. Het handboek bouw uw eigen huis uitgegeven door de Vereniging Eigen Huis onderscheidt 5 verschillende fasen. In de onderstaande tabel worden deze fasen beschreven.

Tabel 2.3: Vijf Fasen van collectief particulier opdrachtgeverschap

Initiatiefase § Algemene verkenning § Basisuitgangspunten § Kerngroep § Budget § Globale organisatie § Zoeken locatie	Hier ontstaan de eerste ideeën (bij een individu/groep) van een project. Er zijn nog geen concrete plannen of afspraken met andere partijen. De initiatiefnemer(s) heeft vooral behoefte aan globale informatie en voorbeeldprojecten.
Definitiefase § Locatie § Randvoorwaarden § Planning § Organisatieopzet § Budgettering § Financiering en risico's § Werving § Keuze architect § Haalbaarheidsonderzoek § Overige partners	In deze fase worden de eerste ideeën uitgewerkt tot een concreet pakket aan eisen en wensen. Ook wordt bepaald hoe het project precies wordt georganiseerd. In de meeste gevallen is er al sprake van een vooruitzicht op een bouwlocatie. Er is meestal nog geen overeenkomst met betrekking tot de bouwgrond gesloten
Planfase § Locatieverwerving § Selectie deelnemers § Ontwerp § Budgetbewaking § Individueel maatwerk § Bestek en tekeningen § Aanvraag bouwvergunning	De groep werkt het bouwplan uit in samenwerking met een architect en andere adviseurs. Ter voorbereiding van de bouw worden bestek en tekeningen uitgewerkt en een aantal procedures in gang gezet (aanvraag bouwvergunning, verkoop/verhuur van de woningen, aanbesteding e.d.). De bouw zelf is nog

§ Aanbesteding § Toewijzing § Verkoop en beheer	niet gestart
Realisatiefase § Directievoering § Toezicht § Individuele afwerking § Oplevering § Afbouw na oplevering § Inrichting woonomgeving	In deze fase wordt gestart met de bouw van het project, de fase wordt afgesloten met de oplevering van het project. De afspraken met betrekking tot de oplevering worden in de voorgaande fasen gemaakt
Beheerfase § Gebreken na oplevering § Opzet beheerorganisatie § Exploitatieopzet § Onderhoud gebouwen § Onderhoud woonomgeving § Klantenafhandeling § Sociaal beheer § Financieel beheer § Secretarieel beheer	Deze fase begint als het project is opgeleverd. De bewoners nemen dan intrek in de woningen. Een goede en vroegtijdige organisatie met betrekking tot het beheer en onderhoud van de woningen is van elementair belang en zal van tevoren vastgesteld moeten worden.

Bron: VEH, 2002

Deze fasen zijn cruciaal in het proces van collectief particulier opdrachtgeverschap. Elke fase wordt min of meer gekenmerkt door intensief overleg, samenwerking en overeenstemming tussen de toekomstige bewoners (opdrachtgevers) intern; en andere partijen (adviseurs, architect, aannemer en gemeente) extern. Omdat de toekomstige bewoners direct betrokken worden bij deze fasen leidt het proces van collectief particulier opdrachtgeverschap vaak tot een versterking van de sociale cohesie binnen een project binnen de buurt. In de (traditionele) reguliere woningbouw zal de bewoner pas betrokken worden bij de buurt nadat de woning is opgeleverd. De bewoner wordt niet betrokken bij de bovenstaande fasen.

In de volgende paragraaf wordt uiteengezet waarom toekomstige bewoners kiezen voor collectief particulier opdrachtgeverschap en waarom gemeenten collectief particulier opdrachtgeverschap stimuleren.

2.5 Waarom collectief particulier opdrachtgeverschap?

Het grootste gedeelte van de Nederlandse woningbouw wordt gerealiseerd door projectontwikkelaars of woningbouwcorporaties (circa 90% van de woningbouw). Ondanks de trend naar meer keuze en meer invloed in de indeling en afwerking van de woning, zijn deze (quasi) marktpartijen niet ingesteld op een puur faciliterende, dienstverlenende rol waarbij maatwerk geleverd wordt in opdracht van een groep bewoners of zelfs een individu. Er is een groeiende groep mensen die geen genoegen neemt met confectie (seriematige bouw). Zij willen meer en anders. Mensen willen meer

zelfregie over hun leven en willen zich ook met wonen onderscheiden. De roep naar meer zeggenschap over de indeling van de woning en de inrichting van de buurt neemt toe (SEV, 2006).

Vanaf de jaren '90 luiden er steeds meer protesten tegen de grootschalige uniforme en monotone woningbouw die vanaf de Tweede Wereldoorlog vooral gericht was op het wegwerken van de kwantitatieve woningnood (Weeber C., 1998).

Tegenwoordig (vanaf de jaren '90) eist de 'mondige' burger meer zeggenschap, participatie en keuzevrijheid in het plan en bouwproces van de woning en de woonomgeving om tegemoet te komen aan de eigen woonwensen. Naast projectmatige bouw moet er meer ruimte komen voor particuliere bouw (eigen bouw), zodat bewoners beter hun eigen woonwensen kunnen realiseren (Ruimtelijke Planbureau, 2007).

Het instrument collectief particulier opdrachtgeverschap biedt mogelijkheden om specifieke voorzieningen te realiseren voor mensen met een zwakke positie in de samenleving. In de Vinex locatie Leidsche Rijn (Utrecht) is door middel van particulier opdrachtgeverschap een sociale woonwerkomgeving gerealiseerd. In Oisterwijk (Brabant) heeft een groep senioren een vereniging opgericht die een stuk grond van de gemeente kon kopen en daarop 10 woningen heeft gebouwd door middel van collectief particulier opdrachtgeverschap. Het woningtype is een rechtstreekse vertaling van de woonwensen van de groep senioren. Door vrijwel identieke woningen te bouwen blijft er geld over om de specifieke voorzieningen voor de senioren betaalbaar te houden (Stichting de REGIE, 2003).

Vanaf de jaren '90 zijn er al verschillende projecten rond leefstijlen gerealiseerd. Voorbeelden van deze projecten zijn: ecologisch bouwen en wonen, maatschappelijk bewuste of etnisch getinte senioren, groepen muzikanten, jonge stellen die gezamenlijk voor hun kinderopvang willen zorgen of ouders die zelf een woonvoorziening voor hun gehandicapte kinderen willen realiseren. Maar ook huurders die voor sloop bestemde karakteristieke panden willen opkopen en verbouwen om in te wonen of te werken. (SEV, 2006).

Veel mensen lopen rond met ideeën, wensen en concrete plannen voor een eigen huis. Maar niet iedereen beschikt over voldoende financiële middelen om dat allemaal individueel voor elkaar te krijgen. Vooral starters hebben problemen met het vinden van een betaalbare koopwoning. Collectief particulier opdrachtgeverschap kan dan een instrument zijn die de mogelijkheden schept om gezamenlijk een woonproject te realiseren tegen relatief lagere kosten, waardoor een koopwoning betaalbaar wordt. In Casteren (gemeente Bladel) zijn in het voorjaar van 2005 34 starterswoningen in collectief particulier opdrachtgeverschap opgeleverd. Jongeren uit het dorp bouwden met dit project 40% onder de marktwaarde. De kopersvereniging ontwikkelde het project zelfstandig met hulp van een adviseur en besteedde zelf aan. Dit leverde een forse kostenbesparing op.

Bewoners zijn naast de eigen woning ook gericht op de directe woonomgeving en het project als geheel. Door samen te werken staan ze bovendien sterker tegenover andere partijen (inbreng kennis, financiële middelen, etc.) (VEH, 2002). Bovendien kunnen de toekomstige bewoners (buren) onderlinge afspraken met elkaar maken om bijvoorbeeld overlast te voorkomen. Bij collectief particulier opdrachtgeverschap worden de toekomstige bewoners ook buren van elkaar hierdoor wordt onderlinge afstemming mogelijk (Bouwpraktijkinnovatie, 2006).

Naast voordelen voor bewoners kan collectief particulier opdrachtgeverschap ook voordelen hebben voor gemeenten. De toename in keuzevrijheid in het ontwerp van de woning en de inrichting van de woonomgeving kan leiden tot een meer gedifferentieerd woningbestand. In een gedifferentieerde wijk kunnen zwakkere groepen en individuen zich optrekken aan groepen die meer initiatief durven noemen. Een gedifferentieerde wijk voorkomt bovendien 'getto-vorming', waarbij de sterkere groepen vertrekken en de zwakkere groepen overblijven (residualisation) (SEV, 2006). De gemeente kan door middel van uitgifte van kavels aan collectief particuliere opdrachtgevers de mate van zeggenschap over de eigen woningen (grootte, vorm en indeling) en woonomgeving van bewoners stimuleren.

In veel beleidsnota's, websites en rapporten wordt geduid op het versterken van de sociale samenhang in de buurt door het stimuleren van buurtactiviteiten, bewonersinitiatieven en het stimuleren van collectief particulier opdrachtgeverschap. Collectief particulier opdrachtgeverschap wordt gekenmerkt door het bij elkaar brengen van mensen met *gelijkgestemde opvattingen*. Een groep mensen realiseert een collectief woonproject waarbij mensen werken aan een gezamenlijk doel (het realiseren van speciale voorzieningen, betaalbare woningen, speciaal woonontwerp, ecologisch en duurzaam bouwen en wonen, bouwen voor een bepaalde leefstijl, wonen in monumentale panden etc.). In de traditionele nieuwbouw is er tijdens de ontwerp- en bouwfase in veel gevallen weinig contact tussen de toekomstige bewoners van een buurt of wooncomplex. Daardoor is het risico van weinig sociale controle groter dan bij een buurt waarin er een sterkere band is tussen de bewoners. Bij collectief opdrachtgeverschap kunnen tijdens de planvorming en de bouw al hechte banden ontstaan tussen bewoners. Bij de meeste vormen van collectief particulier opdrachtgeverschap zijn bewoners automatisch genoodzaakt samen te werken en kunnen er sterkere sociale banden ontstaan tussen de bewoners (ICEB, 2003).

Wel moet opgemerkt worden dat de *potentiële vraag* naar woningen gebouwd doormiddel van particulier opdrachtgeverschap toe neemt (de maatschappelijke behoefte bestaat uit 40%) (VROM, 2006), maar dat toch maar 11% van de totale woningbouw bestaat uit particuliere opdrachtgeverschap, waarvan collectief particuliere opdrachtgeverschap niet meer dan 2% bedraagt.

Het verschil tussen de maatschappelijke behoefte en de werkelijk vrijgegeven kavels voor particuliere woningbouw kan deels verklaard worden door het feit dat de gemeentelijke overheden in zeer beperkte mate kavels uitgeven aan particulieren. De weerstanden tegenover (collectief) particuliere bouw van gemeenten wordt daarbij gevoed door de complexiteit en de tijdrovendheid van het bouwproces. Bij individuele particuliere bouw zijn gemeenten bang voor chaotische bouw en verrommeling van het landschap, waarop de gemeente geen invloed meer kan uitoefenen. Wel leveren gemeentelijke overheden eerder vergunningen af aan groepen particulieren, omdat deze een sterkere positie hebben en er een grotere bouwstroom gerealiseerd wordt.

In de praktijk blijkt toch dat overheden eerder bouwvergunningen afgeven aan projectontwikkelaars en woningbouwcorporaties dan aan particulieren, vanwege de expertise die zij hebben met betrekking tot de woningbouw. Bovendien kent Nederland een traditie waarin particuliere opdrachtgeverschap maar een kleine rol speelt in de woningbouw, in tegenstelling tot België en Frankrijk. Gemeentelijke overheden zijn minder bekend met particulier opdrachtgeverschap en kiezen dan eerder voor de

zekerheid van reguliere projectontwikkeling. Daarnaast hebben gemeenten vaak ook gedeelde belangen, afspraken en contracten met projectontwikkelaars en woningbouwcorporaties over de verdeling van kavels en bouwvergunningen, waardoor particulieren hier maar moeilijk tussen kunnen komen.

Het probleem van het verkrijgen van een geschikte kavel voor het ontwikkelen van woningen doormiddel van (collectief) particulier opdrachtgeverschap is een van de belangrijke redenen waarom (collectief) particulier opdrachtgeverschap een relatief laag percentage van de totale woningbouwproductie in neemt. (VROM, 2006, SEV, 2006). Daarnaast kost het proces van (collectief) particulier opdrachtgeverschap relatief veel tijd. Per fase in het proces zijn de toekomstige bewoners veel tijd kwijt aan vergaderingen. Er moeten veel knopen doorgehakt worden over bijv. de juiste architect en aannemer over de kosten van het woonproject, het uiteindelijke resultaat en over het beheer van het woonproject.

De onderstaande tabel geeft de belangrijkste redenen aan waarom collectief particulier opdrachtgeverschap wordt gestimuleerd.

Tabel 2.4: Voordelen collectief particulier opdrachtgeverschap

§	Bewoners direct betrekken bij de ontwikkeling van de eigen woonomgeving.
§	Bewoners krijgen directe invloed en zeggenschap over de inrichting van de eigen woonomgeving en een deel van de buurt. Wel stelt de gemeente enkele randvoorwaarden in het stedenbouwkundige plan.
§	Het stimuleren van een gedifferentieerd woningbestand. Als bewoners eigen invulling geven aan de realisatie van de woning ontstaat er verschil in prijs, woningtype, grootte en uitrusting.
§	Toekomstige bewoners kunnen invulling geven aan hen eigen leefstijl, omdat ze direct invloed kunnen uitoefenen op het woonontwerp.
§	Toekomstige bewoners kunnen mogelijke belangen onderling met elkaar afstemmen (voorkomen overlast).
§	Doormiddel van collectief particulier opdrachtgeverschap kunnen bijzondere panden herbestemd worden zodat beeldbepalende panden niet gesloopt hoeven te worden, maar door herbestemming een woonfunctie krijgen.
§	Het instrument collectief particulier opdrachtgeverschap kan relatief goedkopere woningen opleveren vanwege de schaalvoordelen en omdat er geen winstopslag wordt doorberekend in het project. Hierdoor komen er betaalbare koopwoningen beschikbaar voor groepen bewoners (vaak starters) die voorheen financieel niet in staat waren om een koopwoning te kunnen financieren.
§	Het stimuleren van keuzevrijheid (consumentenvrijheid) en het bouwen voor specifieke doelgroepen (senioren, lager begaafden, starters etc.)
§	Het bevorderen van de sociale cohesie in de buurt. Door vroegtijdig samen te werken leren burens en bewoners elkaar kennen. Bewoners zorgen zelf voor het beheer en kwaliteitsbehoud. Bovendien versterkt de collectieve ontwikkeling van woningen de band met de buurt, zowel fysiek (buurt als plek) als sociaal (buurt als sociale ontmoetingsplaats) (SEV, 2005).

2.6 Conclusie

In de literatuur wordt collectief particulier opdrachtgeverschap als volgt gedefinieerd:

Collectief particulier opdrachtgeverschap is een instrument, waarin een groep van (woon)consumenten, georganiseerd als rechtspersoon zonder winstoogmerk, de volledige juridische zeggenschap heeft over en verantwoordelijkheid draagt voor het gebruik van de grond, het ontwerp en de bouw van de woningen' (VEH, 2002).

In deze definitie komt naar voren dat (collectief) particulier opdrachtgeverschap een instrument is waarbij de opdrachtgevers zowel optreden als woonconsument en als eigenaar van het woonproject. Bij reguliere projectontwikkeling staat de (woon)consument los van de opdrachtgever (projectontwikkelaar/woningbouwcorporatie). Bij reguliere woningbouw bouwt de opdrachtgever met een winstoogmerk (projectontwikkelaar) of een sociaal doel (woningbouwcorporatie) voor de woonconsument. Bij collectief particulier opdrachtgeverschap 'bouwen' de opdrachtgevers (het collectief) met uiteenlopende doelen (ecologische bouw, realisatie van goedkope starters woningen, bouwen voor een bepaalde levensstijl etc.) voor hen zelf. De werkelijke realisatie van het woonproject hoeft niet per se door de opdrachtgevers zelf te gebeuren. Vaak wordt het woonproject gerealiseerd met behulp van de architect, de aannemer en een procesbegeleider (soms een projectontwikkelaar of woningbouwcorporatie als financieel vangnet). De opdrachtgevers zijn wel financieel verantwoordelijk voor de (financiële) risico's van het woonproject.

Bij collectief particulier opdrachtgeverschap worden dezelfde stappen doorlopen als bij reguliere projectontwikkeling. Alleen treden de opdrachtgevers ook op als toekomstige bewoners, hierdoor kunnen de specifieke woonwensen van een kleine groep bewoners (opdrachtgevers) direct vertaald worden in het woonontwerp en de uiteindelijke realisatie van het woonproject. De stappen vanaf de initiatieffase t/m de beheerfase worden gekenmerkt door een hoge mate van sociale interactie tussen de leden van het project (de toekomstige bewoners onderling), overeenstemming tussen de leden over bepaalde idealen, ideeën, financiële voorwaarden, architectonische stijl etc. en een hoge mate van betrokkenheid bij de buurt waarin het woonproject gerealiseerd wordt. Doordat bewoners in een vroegtijdig stadium betrokken worden bij de buurt kan de binding en identificatie met de buurt eerder aanwezig zijn. De binding en de identificatie met de buurt wordt mede gestimuleerd doordat de toekomstige bewoners een deel van de eigen buurt zelf (in samenwerking met de architect, aannemer, gemeente en procesbegeleider) kunnen inrichten.

Een groot voordeel van collectief particulier opdrachtgeverschap is dat de toekomstige bewoners een groot deel van de regie over de eigen woonomgeving in handen hebben. Daarnaast zijn bepaalde doelgroepen (starters, senioren, gehandicapten, etc.) beter in staat om specifieke wensen zoals duurzaam wonen en bouwen, het realiseren van een wooncomplex met specifieke voorzieningen, het bouwen van woningen onder de marktwaarde etc. te realiseren. Een ander groot voordeel is dat de woonconsumenten meer directe zeggenschap en invloed kunnen uitoefenen op de eigen directe woonomgeving. Ook het huidige overheidsbeleid richt zich steeds meer op de toenemende participerende burger en het vergroten van de keuzevrijheid en de zeggenschap van bewoners.

In dit onderzoek blijkt uit de theorie (literatuur) dat het instrument collectief particulier opdrachtgeverschap de condities kan scheppen voor een sterke sociale cohesie in de buurt, omdat al in een vroegtijdig stadium ingezet wordt op de sociale interactie tussen de leden van het project, er gezocht wordt naar gelijkgestemde opvattingen binnen het woonproject over hoe de buurt ingericht zou moeten worden en dat de binding met de buurt zowel fysiek, sociaal als mentaal in een vroegtijdig stadium aanwezig kan zijn. In hoofdstuk 4 zal deze theorie in een aantal cases aan de praktijk getoetst worden.

3 Inzichten in de mate van sociale cohesie in de literatuur

3.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk werd het woningbouwinstrument collectief particulier opdrachtgeverschap beschreven. In dit hoofdstuk komt het begrip sociale cohesie aan de orde. In paragraaf 3.2 worden de algemene aspecten van het begrip sociale cohesie behandeld. Er wordt kort toegelicht hoe het begrip sociale cohesie ontstaan is en waar het begrip momenteel voor staat. Paragraaf 3.3 geeft een beschrijving van de discussie rondom sociale cohesie, waarbij de discussie enerzijds gericht is op de (nationale) afnemende bindingskracht en aan de andere kant gericht is op de herwaardering van de buurt waarin de sociale cohesie in een buurt een belangrijke rol speelt. In paragraaf 3.4 zullen de belangrijkste definities van sociale cohesie uit de literatuur beschreven worden. De relevante componenten van sociale cohesie voor dit onderzoek zullen daarbij uiteengezet worden. De relevante componenten zullen specifiek betrekking hebben op het buurtniveau, toch zullen de andere niveau's ook genoemd worden omdat deze niveau's onderling afhankelijk zijn van elkaar. Paragraaf 3.5 zal vervolgens het begrip sociale cohesie operationaliseerbaar maken. Het begrip sociale cohesie wordt onderzoekbaar gemaakt door onderscheid te maken tussen 5 dimensies die gekoppeld worden aan verschillende schaalniveau's. In paragraaf 3.6 komen de contextuele variabelen aan bod. Deze variabelen hebben een directe invloed op de drie dimensies van het begrip sociale cohesie. Paragraaf 3.7 geeft de effecten van sociale cohesie op de buurt weer. Een sterke mate van sociale cohesie kan zowel negatieve als positieve effecten hebben. In dit onderzoek ligt de nadruk op de positieve effecten. Dit hoofdstuk wordt ten slotte afgesloten met de conclusie (paragraaf 3.8).

3.2 Sociale cohesie in de literatuur

Het begrip sociale cohesie kent zijn oorsprong in de sociologische wetenschappen. Grondleggers van de moderne sociologie maakten zich zorgen over de ontwrichtende gevolgen van de snelle maatschappelijke dynamiek en de industriële revolutie. Tegenwoordig wordt het begrip sociale cohesie vaak genoemd bij probleemwijken. Het accent ligt alleen meer op de sociale uitsluiting van groepen en de vraag wat de samenleving bijeenhoudt (maatschappelijke solidariteit) dan op het begrip sociale cohesie zelf. Sociale cohesie krijgt in de maatschappelijke discussies vaak een **normatieve lading** mee. Het begrip wordt vaak geassocieerd met positieve eigenschappen zoals belangeloze inzet voor anderen, empathie, altruïstische normen en saamhorigheidsgevoelens (De Hart, J., 2002). Meer sociale cohesie betekent niet dat de gehele gemeenschap op elk schaalniveau beter af is. Sociale cohesie speelt zich af op **verschillende schaalniveaus**. Een buurt met een sterke sociale samenhang kan zich bijvoorbeeld isoleren van de rest van de wijk. In de buurt is de sociale samenhang dan

wel aanwezig, de sociale interactie op straat en buurtniveau is groot, maar op wijkniveau is er nauwelijks sprake van sociale interactie en sociale samenhang. Ook kan een sterke groepscohesie gepaard gaan met een sterke afkeer en vijandbeelden van andere groepen. Een hoge mate van interne cohesie, vertrouwen en integratie binnen de groep gaat vaak gepaard met wantrouwen, vijandbeelden ten opzichte van buitenstaanders (negatieve externe cohesie). Een zeer sterke sociale binding leidt bij uitstek tot scheiding van groepen. Groepen met een zeer sterke interne cohesie hebben vooral zeer sterke groepsonderscheidende eigenschappen die automatisch leiden tot uitsluiting van andere groepen en kan leiden tot ernstige conflicten en sociale tegenstellingen (Schuyt, 1997). Bovendien kan een sterke interne groepsdruk en sociale controle door het individu ervaren worden als beperking van vrijheid en een gebrek aan individuele keuzemogelijkheden (De Hart, J., 2002). Sociale cohesie heeft zowel positieve als negatieve effecten op de samenleving afhankelijk van het schaalniveau waarop sociale cohesie beoordeeld wordt. In de volgende paragraaf zal de discussie rondom sociale cohesie kort uiteengezet worden.

3.3 De discussie rondom sociale cohesie

De discussie rondom sociale cohesie zal zich aan de ene kant verdiepen in het probleem van de afnemende bindingskracht van de Nederlandse en westerse samenlevingen in zijn geheel en aan de andere kant de herwaardering van de buurt, waar het alledaagse leven zich in afspeelt. In deze discussie zal het schaalniveau waarop sociale cohesie zich afspeelt een belangrijke rol spelen.

In de literatuur wordt de afnemende sociale cohesie in de maatschappij vaak verklaard door trends als de toenemende urbanisatie, globalisering, privatisering, ontzuiling, afbraak van de verzorgingsstaat en individualisering. Oude vormen van sociale cohesie, waarin sociale banden vooral gevormd worden door familiebanden zijn door deze trends op de achtergrond geraakt. Door de toenemende mobiliteit, verbeterende technologieën (telecommunicatie) is men minder afhankelijk van relaties binnen de buurt en van de familie.

Volgens Fukuyama kan de crisis rondom sociale cohesie in de westerse geïndustrialiseerde maatschappijen verklaard worden door de volgende factoren: de afbraak van het Keynesiaanse kapitalisme (afbraak verzorgingstaat), het einde van de traditionele modale huishoudens (waarbij de vrouw het huishouden doet en de man voor het inkomen zorgt), de toenemende ongelijkheid op zowel sociaal als economisch vlak en een afname van gedeelde sociale normen en waarden. Daarnaast zorgen de stijgende criminaliteitscijfers, de toenemende werkloosheidscijfers en een toenemend aantal scheidingen en alleenstaanden voor een gespannen en gedesorgeriseerde samenleving (Fukuyama, 1999).

De sociale banden tussen mensen worden steeds meer gekenmerkt door (zwakkere) heterogene banden (grote verscheidenheid aan relaties) en zijn meer gemotiveerd door het eigen belang (Putnam, 2000). Daarbij zijn de sociale banden steeds meer buiten de buurt komen te liggen. Vooral sterke sociale banden (familie, de hechte vriendenkring) liggen steeds meer buiten de eigen buurt. Aan de ene kant zijn sterke sociale banden dus meer

buiten de buurt komen te liggen (boven-buurtse-netwerken). Aan de andere kant wordt de sociale cohesie in een buurt sterk bepaald door de kwaliteit van de relaties in de buurt van burens en buurtbewoners (zwakke sociale relaties). Sociale cohesie heeft betrekking op het alledaagse leven van individuen. Het grootste deel van het alledaagse leven van de meeste mensen speelt zich af in kleine gemeenschappen (burens, vriendenkringen en familie) in de eigen buurt (Pahl, 1991). Sociale cohesie heeft vooral betrekking op het routinematige karakter van het alledaagse leven.

Wel moet opgemerkt worden dat de sociale identiteit in buurten waarin het alledaagse leven zich afspeelt, aangetast wordt door de opkomst van een meer geïndividualiseerde manier van leven, een toename in ruimtelijke mobiliteit en een afzwakking van de binding met de eigen plek. Bovendien ontstaan de meeste sociale contacten binnen netwerken buiten de buurt. Minder dan 20 procent van het totale sociale netwerk bestaat uit burensrelaties (Volker, 1999). In andere onderzoeken komt zelfs naar voren dat burens niet meer dan 10 procent uitmaken van het netwerk van persoonlijke relaties (Van der Horst et al., 2002).

Ondanks deze factoren beweren Phillipson et al., dat de relatie tussen mens en plek een steeds belangrijkere rol krijgt. Thuiswerken bijvoorbeeld, wordt door de komst van nieuwe informatietechnologie steeds belangrijker. De buurt blijft een belangrijke bron voor de vorming van de sociale identiteit, 'location matters' de buurt is een aanvulling op de identiteit van het individu. De buurt vertelt iets over wie je bent en zegt iets over welke identiteit je deelt. Daarnaast blijven buurten een belangrijke rol spelen in het alledaagse leven van mensen (familie, werk, recreatie, vrije tijdsbestedingen), wel komt er meer ruimte vrij om buiten de buurt activiteiten te ondernemen die het alledaagse leven van mensen kenmerken. Er is sprake van overlappende netwerken die voor een individu zowel binnen als buiten de buurt gelokaliseerd zijn. De verschillen in buurten zijn hierdoor weliswaar niet zo zeer fysiek begrenst, maar worden eerder onderscheiden door verschillen in de sociale netwerken van individuen.

Volgens Forrest and Kearns spelen deze netwerken binnen de buurt een belangrijke functie in het alledaagse leven en vormen deze alledaagse ervaringen de basis voor het ontstaan van sociale cohesie. In deze netwerken ontstaan kenmerken die de sociale cohesie binnen de groep (buurt) bevorderen als tolerantie binnen de groep, samenwerking tussen groepsleden en ontstaat het gevoel om bij een groep te horen (Forrest & Kearns, 1999).

Buurt cohesie gaat gepaard met kwesties over de kwaliteit en sterkte van bindingen tussen burens. Als het gaat om bindingen kan er een onderscheid gemaakt worden tussen sterke en zwakke contacten tussen buurtbewoners. Sterke sociale relaties zijn de intieme relaties die een individu aangaat met de directe familie en goede vrienden, zwakke sociale relaties hebben betrekking op 'gewone' vrienden, burens, collega's (Granovetter, 1973; 1983). In de buurt zijn de sterke sociale relaties door de opkomst van de mobiliteit, de groeiende welvaart en vernieuwende technologieën (informatie technologie) sterk vermindert. Familie en goede vrienden hoeven niet noodzakelijker wijs binnen de buurt te wonen. Binnen de buurt hebben bewoners vaak zwakke sociale contacten (vaak contacten tussen burens). Deze banden kunnen een belangrijke verbinding leggen naar sterke banden, maar kunnen ook invloed uitoefenen op de leefbaarheids- en veiligheidsbeleving van de buurt. Zwakke banden kunnen met name kwetsbare en gemarginaliseerde groepen ondersteunen. Deze zwakke banden kunnen betekenis geven aan het gevoel van bij een

gemeenschap te horen (Henning & Lieberg, 1996). Toch moet er rekening gehouden worden met het feit dat maar een klein gedeelte van het totale sociale netwerk bestaat uit burens en buurtbewoners (Kleinhans, 2005). Het aangaan van sociale banden is in de laatste 30 jaar niet dramatisch gedaald. Wel zijn de sociale sterke banden buiten de buurt (extralocal ties) flink toegenomen (Guest & Wierzbicki, 1999). Toch blijft de buurt een belangrijke plek waar specifieke elementen van het alledaagse leven zich afspeelt. In deze discussie kunnen een aantal zaken geconcludeerd worden die een belangrijke rol spelen in dit onderzoek.

Als eerste kan geconcludeerd worden dat oude vormen van sociale cohesie plaats maken voor nieuwe vormen van sociale cohesie. Door trends als urbanisatie, modernisering, globalisering, privatisering, ontzuiling, afbraak van de verzorgingsstaat en individualisering hebben traditionele vormen van sociale cohesie grotendeels plaats gemaakt voor nieuwe vormen van sociale cohesie, waarbij individuele belangen een grotere rol spelen.

Als tweede kan geconcludeerd worden dat de sociale banden die de basis leggen voor sociale cohesie in de buurt steeds meer buiten de buurt zijn komen te liggen. Vooral sterke sociale banden (familie, de hechte vriendenkring) liggen steeds meer buiten de eigen buurt. De noodzakelijkheid voor het bezoeken van vrienden en familie binnen de buurt is te komen vervallen door de komst van nieuwe technologieën (telecommunicatie) en de sterke groei van de mobiliteit.

Ook kan geconcludeerd worden dat weliswaar de sterke sociale banden minder in de buurt zelf plaats vinden, maar dat de sociale cohesie in de buurt sterk bepaald wordt door de kwaliteit van de relaties in de buurt van burens en buurtbewoners (zwakke sociale relaties).

Als laatste kan geconcludeerd worden dat er een toenemende behoefte is aan menselijk contact binnen de buurt. Zowel de buurtinitiatieven van bewoners als het buurtbeleid van gemeenten is gericht op een hernieuwde beleving van de buurt waar sociale contacten gebaseerd op face-to-face contacten weer een belangrijke rol spelen in de buurt.

3.4 Definiëring van het begrip sociale cohesie

Het begrip sociale cohesie manifesteert zich de laatste jaren op steeds meer verschillende terreinen en is een thema geworden op diverse agenda's in de wetenschap, politiek en samenleving. Het begrip sociale cohesie wordt tegenwoordig vaak in verband gebracht met veel sociale problemen van vandaag. Het begrip wordt vaak in een negatieve context geplaatst waarbij het gaat om het ontbreken van elementen die de samenleving bindt. Het begrip sociale cohesie kent vele definities. Het nadeel hiervan is dat het begrip een hol containerbegrip wordt, waardoor er een duidelijke betekenis van het begrip ontbreekt. Het doel van dit hoofdstuk is om een duidelijke definitie te geven van wat er bedoeld wordt met het begrip sociale cohesie in dit onderzoek.

In deze paragraaf worden enkele veelgenoemde definities van sociale cohesie uit de literatuur uiteengezet. De relevante aspecten van deze definities zullen gebruikt worden om een duidelijke definitie te geven die het onderzoek operationeel maakt en een

duidelijke afbakening aangeeft wat er wel en wat er niet verstaan wordt onder het begrip sociale cohesie. In de literatuur wordt vaak terugverwezen naar de volgende aspecten van de onderstaande omschrijving van het begrip sociale cohesie .

‘Sociale cohesie is een meerduidelig, aan de sociologische theorie ontleent begrip. Het gaat om de betrokkenheid van mensen bij de samenleving als geheel, de oriëntatie op collectieve waarden en normen, de deelname aan maatschappelijke instituties en organisaties, de participatie aan sociale netwerken en de onderlinge sociale waardering en contacten. ... Sociale cohesie is echter niet alleen een wetenschappelijk, maar ook een normatief concept ... Het bevorderen van sociale cohesie is het meest pragmatisch te omschrijven als het scheppen van voorwaarden voor participatie van burgers aan de samenleving op de verschillende niveaus, zowel waar het gaat om gedrag als om opvattingen en houdingen. Overigens is niet elke vorm van sociale cohesie per definitie nastrevenswaardig. ... een te sterke cohesie binnen de eigen groep kan nadelig uitwerken voor de samenleving als geheel’ (J. Lucassen en A. de Ruijter, 2002).

De bovenstaande omschrijving geeft aan dat het begrip sociale cohesie een normatief begrip is dat zich manifesteert op verschillende schaalniveau's. Ook is er een onderlinge relatie tussen deze niveau's aanwezig. De terugkerende elementen wijzen doorgaans naar de coherentie van een sociaal of politiek systeem, de binding die mensen daarmee hebben en hun onderlinge betrokkenheid of solidariteit. Deze cohesieve sociale systemen worden gekenmerkt door groepsidentificatie en saamhorigheidsgevoelens, frequente en intensieve contacten tussen de leden, veel onderling vertrouwen tussen dezen, gedeelde normen en waarden en participatie in het groepsleven. Deze systemen vertonen de kenmerken van een gemeenschap (De Hart, J., 2002).

Door het Sociaal Cultureel Planbureau wordt het begrip sociale cohesie als volgt omschreven:

Bij sociale cohesie gaat het om de wederzijdse betrokkenheid van burgers bij elkaar, de omvang en kwaliteit van hun netwerken, en hun feitelijke en normatieve integratie in de maatschappij (De Hart, J., 2002). De mate van sociale cohesie wordt in de regel afgemeten aan de deelname aan het verenigingsleven, de kerk, vrijwilligerswerk, en dergelijke. Het gaat daarbij om elementen variërend van ‘erbij horen’ (je ergens bij thuis voelen), ‘actief meedoen’ tot ‘meebeslissen’. In die oplopende trits ligt ook impliciet de redenering besloten dat (meer) sociale cohesie leidt tot (meer) vertrouwen in politiek functioneren. Omgekeerd kan een afnemende sociale cohesie tal van directe nadelige sociale gevolgen hebben, zoals anonimiteit, vervreemding, onveiligheid, criminaliteit, afnemend welzijn en wellicht ook tot teruglopende welvaart. Uiteindelijk zal dit ertoe leiden dat het bestuur zijn handelen steeds moeilijker kan legitimeren omdat het ‘losgezongen’ raakt van de burgers. Het resultaat is een slechter functionerende democratie (De Hart, J., 2002)

Deze definitie gaat er vanuit dat sociale cohesie een **normatief positief begrip** is en dat het ontbreken van sociale cohesie nadelige gevolgen heeft voor de maatschappij. Ook geeft deze definitie aan dat er een relatie is tussen sociale cohesie en de functionering van

de democratie (in welke mate burgers participeren in het politieke systeem). Een tekort aan sociale cohesie vergroot de kloof tussen burger en politiek.

Volgens Schuyt kan het begrip sociale cohesie als volgt gedefinieerd worden als:

'de interne bindingskracht van een sociaal systeem (een gezin, een groep, een organisatie, een universiteit, een stad, een samenleving als geheel) (Schuyt, 1997).

In deze definitie ligt de nadruk op de **onderlinge bindingskracht**, het geeft ook aan dat het begrip sociale cohesie betrekking heeft op een **sociaal systeem** en dat het niet gaat om persoonlijke kenmerken.

Volgens Tonnies en Durkheim werden deze cohesieve systemen gekenmerkt door a) groepsidentificatie en saamhorigheidsgevoelens, b) frequente en intensieve contacten tussen de leden, c) veel onderling vertrouwen tussen dezen, d) gedeelde normen en waarden en e) participatie in het groepsleven (Durkheim & Tonnies, 1893).

Deze definities zijn gebaseerd op de algemene kenmerken van het begrip sociale cohesie. Er wordt nog geen onderscheid gemaakt tussen de **verschillende niveau's** waarop sociale cohesie invloed heeft. Wel komt duidelijk naar voren dat sociale cohesie betrekking heeft op a) de **samenhang** van een sociaal, politiek of ruimtelijk systeem, b) de **binding** die mensen hebben met het desbetreffende systeem en c) de **onderlinge betrokkenheid/ solidariteit** van mensen binnen het desbetreffende **systeem**. Bovendien komt sociale cohesie voor op verschillende niveau's (straat, buurt/wijk, stad, nationaal etc.) en is sociale cohesie een normatief begrip (het ontbreken van sociale cohesie wordt als een maatschappelijk probleem beschouwd).

In dit onderzoek zal de nadruk gelegd worden op het niveau van de **buurt**. Factoren die sociale cohesie beïnvloeden op nationaal niveau zullen minder nadrukkelijk aan de orde komen, wel moet er rekening gehouden worden dat de verschillende niveau's elkaar kunnen beïnvloeden. In paragraaf 3.5 zal er wel onderscheid gemaakt worden naar sociale cohesie op de verschillende niveau's. Forrest & Kearns beschrijven 5 dimensies die gekoppeld worden aan de verschillende schaalniveau's.

3.5 Operationalisatie van het begrip sociale cohesie

De definities in paragraaf 3.4.2 geven een algemene omschrijving van het begrip sociale cohesie weer. Het gaat om de sociale banden die mensen met elkaar aangaan en de voorwaarden die nodig zijn om deze sociale banden te verwezenlijken. In dit onderzoek staan de sociale banden die mensen met elkaar aangaan op buurtniveau centraal.

De 5 dimensies van Forrest & Kearns

Forrest & Kearns onderscheiden 5 verschillende elementen. Deze elementen worden beschreven in de onderstaande tabel. Deze elementen (dimensies) worden ook onderscheiden naar schaalniveau. Zo spelen de tweede, vierde en vijfde dimensie vooral een belangrijke rol op wijk/buurt niveau. Het aantal plussen geeft aan in welke mate de

dimensie voorkomt op het specifieke schaalniveau. Wel moet gesteld worden dat de verdeling naar schaalniveau gebaseerd is op de Engelse situatie. Omdat in dit onderzoek het niveau van de wijk/buurt centraal staat. Zullen de kenmerken van sociale cohesie op dit niveau nadrukkelijk onder de aandacht gebracht worden.

Tabel 3.1: De dimensies van sociale cohesie

Dimensies	Omschrijving	Nationaal	Regionaal/stad	Wijk/ buurt
1. Gemeenschappelijke waarden	Gedeelde doelen; gedeelde morele principes en gedragscodes, steun voor bestuurlijke instituties en participatie in politiek.	++	++	+
2. Maatschappelijke orde en sociale controle	Afwezigheid van grote conflicten en bedreigingen voor de bestaande orde; afwezigheid van onbeleefdheid; effectieve sociale controle.		++	++
3. Sociale solidariteit en reductie van welvaartsverschillen	Harmonieuze economische en sociale ontwikkeling en gemeenschappelijke normen; herverdeling van publieke middelen en kansen; gelijke toegang tot publieke dienstverlening en uitkeringen, bereidheid tot sociale verplichtingen en de bereidheid anderen te helpen.	++	+	
4. Sociale netwerken en sociaal kapitaal	Grote mate sociale interactie binnen gemeenschappen en families; maatschappelijke betrokkenheid en vriendschappelijke activiteiten, eenvoudige oplossingen van problemen omtrent collectieve actie		+	++
5. Verbondenheid met een territorium en identiteit	Sterke gehechtheid aan plaats; ineengestremgelde persoonlijke en plaats identiteit	+	++	+

Bron: Forrest & Kearns, 2001

In tabel 3.1 spelen vooral de dimensies 2, 4, en 5 een belangrijke rol op het niveau van de buurt/wijk. De aanwezigheid van maatschappelijke orde en sociale controle wijst in de westerse samenlevingen niet direct op de gehoorzaamheid aan de wet en regelgeving,

maar de plaats van het individu in een sociaal systeem. Het gaat om de afhankelijkheidspositie van het individu ten opzichte van andere individuen in het sociale systeem (gezin, familie, buurt etc.) (Turner, 1990). De sociale normen en sociale orde hebben te maken met de ongeschreven sociale leefregels en de opvatting over de omgang tussen bewoners en met de directe leefomgeving. Het gaat ook om in hoeverre waarden en gedragsnormen gedeeld worden door groepen. De sociale controle geeft aan in hoeverre deze normen en waarden gehandhaafd worden (Kleinhans, 2005). De maatschappelijke orde biedt de condities waarin individuen en groepen kunnen samenwerken om gezamenlijke doelen na te streven (Wrong, 1994). De mate waarin deze gezamenlijke doelen bereikt worden hangt af van in welke mate groepen coherent zijn (Giddens, 1994). Deze coherentie hangt af van de mate waarin groepen met culturele verschillen tolerant zijn ten opzichte van elkaar.

In de vierde dimensie leggen sociale netwerken en sociaal kapitaal de nadruk op zwakke en sterke banden op buurtniveau. Het gaat om de sociale interactie binnen gemeenschappen. De vraag die vaak gesteld wordt in de literatuur is of sterke sociale banden (banden met de familie, gezin of goede vrienden) of zwakke banden (banden met burens, kennissen en collegae) belangrijker worden geacht. Zwakke banden zorgen voor het gevoel van identiteit, veiligheid en het thuis gevoel (Henning; Lieberg, 1996). Contact met de familie blijft nog wel belangrijker dan contact met kennissen, maar contact met familie komt veel minder frequent voor dan contact met vrienden, kennissen en collegae. Ook neemt het contact met familie af omdat familiebanden steeds moeilijker te onderhouden zijn. Daarnaast nemen oppervlakkige contacten toe in de samenleving door trends als privatisering, toenemende anonimiteit, minder tijd voor familie en door de toenemende werkdruk.

Deze sociale netwerken zijn essentieel om een sterke sociale cohesie te bewerkstelligen. De trend is dat sociale netwerken steeds meer gaan bestaan uit banden met vrienden, de banden met de familie blijven belangrijk, maar nemen af in frequentie, omdat deze banden moeilijker te onderhouden zijn (Pahl & Spencer, 1997).

Sociaal kapitaal verwijst naar de sociale relatie die individuen toegang verleent tot hulpbronnen die andere individuen bezitten en naar de hoeveelheid en kwaliteit van de hulpbronnen (Portes, 1998). De belangrijkste componenten van sociaal kapitaal zijn: sociale interacties, sociale normen en sociale controle, vertrouwen en organisatiegraad. Collectieve problemen kunnen makkelijker worden opgelost als de kwaliteit en kwantiteit van sociaal kapitaal voldoende aanwezig is. Voorbeelden van sociaal kapitaal zijn: burenhulp, vrijwilligerswerk, deelname aan een bewonersorganisatie en het gebruik van buurtvoorzieningen (Kleinhans, 2005).

De verbondenheid met een territorium en een identiteit heeft betrekking op de identificatie met de buurt en de binding met de plek. Een sterke binding met de plaats en identiteit met de plaats draagt vaak bij aan sterke sociale cohesie binnen de buurt. Een sterke binding met de buurt kan positieve effecten hebben op het gevoel van veiligheid binnen de buurt, het stimuleren van verbindingen tussen andere bewoners en het onderhouden van individuele en groepsidentiteit. Het gevoel bij een bepaalde plek te behoren kan leiden tot sterke territoriale gevoelens. Deze territoriale gevoelens dragen sterk bij aan een sterke solidariteit en sociale cohesie binnen de buurt (Taylor, 1988).

De schaal waarop deze binding met de plek afspeelt is van belang. Een sterke binding en sociale cohesie binnen een plek op een kleine schaal kan leiden tot een gesloten

gemeenschap die zich afsluit van de rest van de samenleving (miniaturisation of community) (Fukuyama, 1999). Het streven naar meerdere identiteiten en bindingen met meerdere plaatsen zou dan ook het uitgangspunt moeten zijn (Urwin, 1990).

De 3 componenten van sociale cohesie op buurtniveau

In het verlengde van de 5 dimensies van Forrest & Kearns, onderscheiden Bolt & Torrance 3 componenten als het gaat om de mate van sociale cohesie op het niveau van de buurt:

1. De mate van sociale participatie via sociale interactie en formele participatie (gedragscomponent).
2. De mate waarin er gelijkgerichte opvattingen bestaan over de (ongeschreven) regels in de buurt (normen en waarden component).
3. De identificatie met de buurt (belevingscomponent) (Bolt & Torrance, 2005).

Tussen deze componenten kan een zekere samenhang bestaan, maar deze componenten kunnen ook los van elkaar staan. Iemand die zeer gehecht aan de plaats is hoeft niet per se een uitgebreide vriendenkring in de buurt te onderhouden of erg actief deel te nemen aan activiteiten in de buurt. In de volgende paragrafen worden de drie bovenstaande dimensies verder uiteengezet. De belangrijkste elementen en trends van deze componenten zullen beschreven worden in de paragrafen 3.5.1, 3.5.2, 3.5.3.

3.5.1 Sociale interactie op buurtniveau

Bij deze component staat de sociale interactie (contacten in de buurt) centraal. De (formele) participatie wordt wel vaak als een van de eerste dimensies van sociale cohesie beschouwd, toch is de relatie tussen sociale cohesie en bewonersparticipatie erg onzeker (Burton et al., 2004). In dit onderzoek zal de nadruk dan ook op de sociale interactie tussen buurtbewoners liggen.

In de netwerkstudies komt naar voren dat de binding met de buurt afgenomen is. Uit de resultaten blijkt dat niet meer dan 10% van persoonlijke relatiernetwerken bestaan uit burenelaties (Volker, 1999). Ook spelen buurtrelaties een minder belangrijke rol. De noodzaak tot het onderhouden van burenelaties is grotendeels verdwenen en de mogelijkheden om de burenelatie in te vullen naar eigen ideeën is groter geworden. Buurtrelaties zijn veranderd van publiek-familiaire relaties naar private anonieme relaties. Bovendien verschillen de levensritmes tussen bewoners steeds meer en neemt de afhankelijkheid van burenelaties af (Blokland-Potters, 1998).

Er kan geconcludeerd worden dat de buurt in het algemeen niet meer zo belangrijk is voor mensen in het dagelijkse leven. Wel hebben bewoners bepaalde verwachtingen van hun burens. Deben & Schuyt (2000) concluderen dat groeten, het uitwisselen van huissleutels, op het huis passen van elkaar belangrijk gevonden wordt in het burenccontact dat er bestaat.

De vormen van de hedendaagse burenelaties hangen mede af van de mate van buurtgebruik, de woonduur (koop/verhuur van de woning), de netwerkcompositie (o.a. de

samenstelling van sterke en zwakke banden) en de persoonlijke opvattingen over de waarde van burenrelaties (Bolt & Torrance, 2005).

Een lage opleiding, een laag inkomen, een hoge leeftijd, de aanwezigheid van koopwoningen en het hebben van jonge kinderen zijn ook kenmerkend voor een sterke gerichtheid op de buurt (Van Beckhoven & Van Kempen, 2002). Lager opgeleiden en lagere inkomensgroepen hebben vaak meer contacten binnen de buurt dan degenen met een hogere opleiding en een hoger inkomen. Mensen met een laag inkomen zijn vaak aangewezen op de buurt, omdat zij de financiële mogelijkheden niet hebben om naar elders te reizen. De buurtactiviteiten en de sociale contacten vinden dan vooral plaats binnen de buurt. Daarnaast kan een homogene bevolkingssamenstelling van de buurt de onderlinge sociale contacten in de buurt bevorderen (Van der Horst e.a., 2001). Mensen met gelijkgerichte opvattingen zijn eerder geneigd elkaar op te zoeken en sociale banden aan te gaan.

3.5.2 Gelijkgerichte opvattingen over de buurt

Buurten waar geen of weinig sociale conflicten voorkomen worden vaak gekenmerkt door het ontbreken van hechte sociale netwerken. Deze conflicten zijn afwezig omdat er een ‘vanzelfsprekende’ overeenstemming bestaat op die punten die relevant worden geacht voor het leefklimaat van de buurt (Hortulanus, 1995). Deze vanzelfsprekendheid kan verstoord worden als er nieuwe groepen in de buurt komen die zich niet houden aan de (in)formele regels van de oude groep. De komst van andere groepen wordt als bedreigend gezien als gelijkgerichte opvattingen verstoord worden door deze groepen of individuen. Veelal gaat het bij gelijkgerichte opvattingen over thema's als veiligheid en leefbaarheid. De veiligheid en leefbaarheid in de buurt kan door de komst van andere groepen met andere opvattingen (normen en waarden) worden verstoord.

In vrijwel alle na-oorlogse wijken voltrekt zich een proces waarbij oude groepen bewoners overlijden of verhuizen en nieuwe (bedreigende) groepen zich vestigen in de wijk. Deze toenemende mutatiegraad draagt bij aan een vermindering van gelijkgerichte opvattingen over normen en waarden in de buurt

Bij gelijkgerichte opvattingen gaat het om hoe bewoners bepaalde normen en waarden delen in de buurt en in welke mate hier gelijkgerichte opvattingen over bestaan.

In het algemeen mag worden aangenomen dat wanneer er weinig conflicten zijn ten aanzien van gemeenschappelijke waarden en normen, er eerder contacten tot stand zullen komen tussen buurtbewoners. De mate van sociale cohesie op buurtniveau kan sterker zijn in buurten met weinig conflicten en een hoge mate van gelijkgerichte opvattingen met betrekking tot de veiligheid en de leefbaarheid in de buurt.

Daarnaast ontstaan er hechtere netwerken en versterken de sociale banden binnen de netwerken in de buurt als de gemeenschappelijke normen en waarden van het netwerk of groep binnen de buurt in gevaar is. Een gemeenschappelijke ‘vijand’ of gevaar van buiten af werkt cohesie bevorderend voor de groep binnen de buurt (Marissing, 2004).

3.5.3 Identificatie met de buurt

Van der Land (2003), maakt een onderscheid tussen drie aspecten van binding met de buurt:

1) sociale binding, 2) ruimtelijke binding, 3) mentale binding op het niveau van de buurt. Bij de sociale binding gaat het om sociale interacties en de manier waarop individuen die ervaren. Dat sluit dus sterk aan bij de eerste dimensie van sociale cohesie (sociale interactie).

Ruimtelijke binding staat voor identificatie die men heeft met de gebouwde (fysieke) omgeving.

Betrokkenheid is het mentale aspect van bindingen en daarbij gaat het om het emotionele gevoel van verbondenheid van mensen of plekken. Ook spelen herinneringen, verhalen en gebeurtenissen over en in de buurt een grote rol bij het verkrijgen van emotionele binding met de buurt. Een groot deel van het alledaagse leven speelt zich af in de buurt. De buurt is de sociale arena waarin bewoners in hun leven een groot aantal ervaringen, belevingen opdoen die van invloed is op de emotionele binding met de buurt.

In de praktijk hangen deze aspecten van binding sterk met elkaar samen.

De binding met de buurt heeft te maken met het gevoel (mentale binding) dat bij mensen opkomt wanneer er gepraat wordt over de buurt en de woonomgeving. Gevoelens van verbondenheid worden vaak geassocieerd met de omgeving (ruimtelijke binding) waarin men woont. Het belang van de identificatie met de eigen buurt, het lokale, het zoeken naar geborgenheid, vertrouwdheid in de nabije omgeving kan worden versterkt door het tegengestelde proces van globalisering waarin sociale relaties juist anoniemer, onzekerder en zakelijker worden.

De woning en de woonomgeving kunnen een bijdrage leveren aan de identiteit van mensen. De woning en de woonomgeving (ruimtelijke binding) kunnen een expressie zijn van de eigen individuele beleving (mentale binding). Daarnaast kan de identificatie met de buurt ingegeven worden door de wens om deel uit te maken van een collectief of te wel het behoren tot een 'imagined community', buurtbewoners voelen zich verbonden met een verbeelde gemeenschap (sociale binding op groepsniveau). Deze gemeenschap heeft in de ogen van de bewoners een homogeen karakter. De sociale betekenis wordt niet gebaseerd op feitelijke contacten maar op gevoelens met de straat of de buurt (Blokland-Potters, 1998).

De keuzemogelijkheden die bewoners hebben bij het zoeken van een geschikte woning speelt een belangrijke rol bij de identificatie die bewoners hebben bij de buurt. Als bewoners veel keuzemogelijkheden (vaak de hogere inkomens) hebben, zijn zij beter in staat om te kiezen voor een woning en woningomgeving die aansluit bij de ideeën die ze over de buurt hebben.

Daarnaast speelt homogeniteit een belangrijke rol als het gaat om identificatie met de buurt. De identificatie en de sociale cohesie in de buurt neemt vaak toe naarmate er meer mensen wonen met dezelfde leefstijl in de buurt (Hortulanus, 1995).

Ook speelt de reputatie van de buurt een rol bij de identificatiemogelijkheden. Bij de interne reputatie (wat vinden bewoners zelf van de buurt) gaat het om een nauwkeurig beeld dat buurtbewoners hebben van de fysieke en sociale kenmerken. Bewoners identificeren zich met het sociale leefklimaat dat via deze interne reputatie verspreid wordt (Reitzes, 1983). Bij de externe reputatie (wat vinden buitenstaanders van de buurt) leiden aangedikte versimpelde beelden van de stedelijke werkelijkheid tot scherp getrokken grenzen en aangedikte verschillen tussen buurten (Suttles, 1972). Een negatief

beeld van de buurt kan een belemmering zijn om volwaardig deel te nemen in de samenleving, maar kan ook ten koste gaan van de sociale samenhang en de sociale organisatie in een buurt.

3.6 Contextuele kenmerken van sociale cohesie

Naast deze drie componenten zijn er ook nog andere kenmerken die direct of indirect de mate van sociale cohesie in de buurt beïnvloeden. Deze kenmerken hebben een directe invloed op de sociale interactie, de gelijkgerichte opvattingen en de identificatie met de buurt. In dit onderzoek worden deze aspecten de contextuele kenmerken genoemd omdat ze de voorwaarden scheppen voor het ontstaan van sociale interactie, gelijkgerichte opvatting of identificatie met de buurt. In het verdere verloop van dit onderzoek zal er rekening gehouden moeten worden met deze contextuele kenmerken. Deze contextuele kenmerken zijn al aanwezig in de buurt, maar kunnen veranderen door de komst van andere groepen, individuen of herstructurering in de buurt.

In dit onderzoek beïnvloeden de leeftijd, het inkomen, de opleiding en de etniciteit van de bewoners in de buurt voor een deel de sociale cohesie in de buurt. Het gaat hier specifiek om de bevolkingssamenstelling (leeftijd, leefstijl, inkomen, opleiding en etniciteit) op buurtniveau.

Uit de verschillende publicaties komt naar voren dat de betrokkenheid bij de buurt varieert naar leeftijd, leefstijl, inkomen, opleiding en etniciteit. Ouderen en gezinnen zijn vaker betrokken bij de buurt omdat ouderen eerder contacten leggen binnen dan buiten de buurt (ouderen leggen kortere afstanden af en zijn minder mobiel). Gezinnen leggen sneller contacten met buurtbewoners door de nabijheid van de school en andere buurtbewoners met kinderen. Ook zijn bewoners met lagere inkomens meer afhankelijk van burelrelaties en zijn bewoners met lagere inkomens vaker meer gericht op de buurt (volksbuurten).

Daarnaast is door de toegenomen mobilititeit de afhankelijkheid en de binding met de buurt afgenomen, dit geldt vooral voor bewoners met midden en hogere inkomens die de kosten van de toegenomen mobiliteit kunnen betalen en sociale netwerken buiten de buurt hebben. Netwerken waarin zij participeren, strekken zich vaak over grotere afstanden uit (De Kam & Needham, 2003).

Daarnaast hebben mensen met hogere inkomens meer keuzevrijheid bij het selecteren van een woning/buurt naar hun smaak. Bewoners met hogere inkomens kunnen bewust kiezen voor buurten met een sterke sociale cohesie. Zij vermijden buurten waar veel criminaliteit, onveiligheid en waar weinig sociale samenhang aanwezig is. Volgens Duyvendak lijken woonmilieus die tot stand gekomen zijn door keuzevrijheid het meest gunstig te zijn voor het ontstaan van een goede samenhang en leefbaarheid (Duyvendak, 1999).

Voor alle variabelen (leeftijd, leefstijl, inkomen en opleiding) maar voor etniciteit in het bijzonder geldt dat de buurtcohesie sterker wordt naarmate de homogeniteit binnen de categorie toeneemt. In een buurt waarin vele diverse etnische groepen naast elkaar wonen, zal de sociale interactie in eerste instantie niet groot zijn in de gehele buurt. De

nadruk zal liggen op de sociale interactie binnen de eigen etnische groep (bonding). De sociale interactie naar buiten (bridging) is vaak gering.

Voor het hebben van contacten is het van belang dat men al een geruime tijd in de buurt woont (woonduur) en of men meer gemeenschappelijke overeenkomsten hebben voor wat betreft inkomen, beroep, levensstijl en dergelijke (homogeniteit) (Volker, 1999). Woonduur en homogeniteit bepalen voor een groot deel de mate van sociale cohesie in de buurt. Naarmate men langer woont in een gebied krijgt men meer affectie met de omgeving (identificatie met de buurt) en doen zich meer kansen voor tot sociale interactie en uitbreiding van het sociale netwerk binnen de buurt. De sociale cohesie in buurten waar homogene groepen wonen, is vaak ook sterker, omdat sociale contacten sneller gelegd worden met mensen die dezelfde normen en waarden en gelijkgestemde opvattingen hebben.

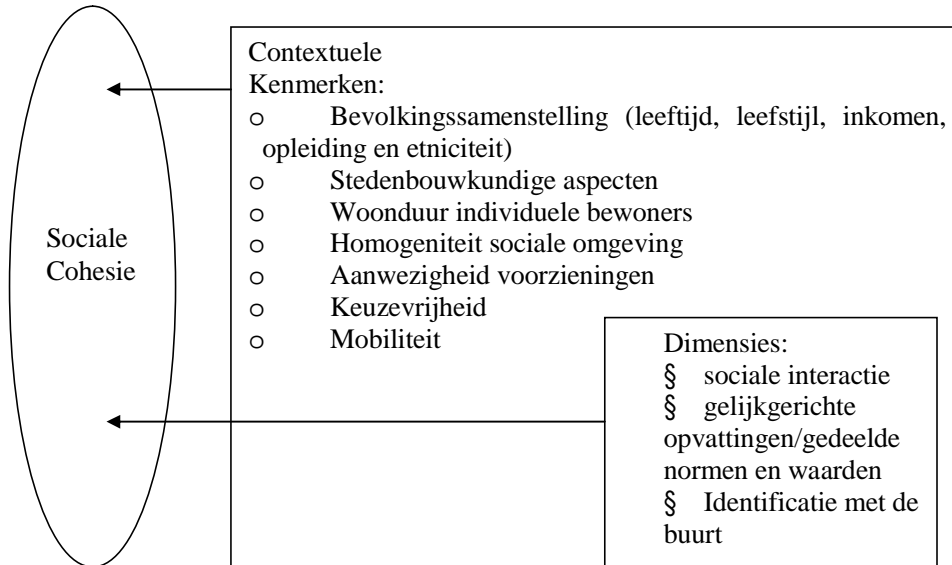
Ook het stedenbouwkundig plan en het ontwerp van de woning spelen een belangrijke rol. Een goed bedacht stedenbouwkundig plan kan mogelijkheden scheppen om sociale contacten en de sociale controle te bevorderen (open tuinen, grote ramen). De vormgeving van de woning en woonomgeving kan bijdragen aan de sociale cohesie door bewoners positieve identificatiemogelijkheden te bieden. Het ontwerp van de woning kan aangepast worden aan de leefstijl van de bewoner die hiermee een eigen invulling kan geven aan de eigen identiteit of de identiteit van de buurt. Met het stedenbouwkundige ontwerp kan een deel van de publieke ruimte worden ingericht. De publieke ruimte is de arena waar sociale interactie ontstaat. Bovendien bepaalt de publieke ruimte voor een groot deel hoe buurtbewoners kijken naar de eigen buurt (identificatie met de buurt). Negatieve aspecten binnen de buurt als vernieling, verkrotting, verval, vuil op straat, criminaliteit etc. leidt tot negatieve associaties met de buurt, buurtbewoners willen dan niet met de buurt geassocieerd en geïdentificeerd worden. Ook kan het stedenbouwkundig plan invloed uitoefenen op de situering van voorzieningen. Sociale interactie ontstaat vaak op plekken waar voorzieningen staan (vb. praatje bij de bakker, slager etc.). Bovendien bepalen voorzieningen een deel van de identiteit van de buurt (veel groen, voorzieningen voor kinderen etc.).

Tijdens het ontwerpen van het woongebied is dus wel degelijk rekening te houden met de sociale cohesie in de buurt door middel van het woonontwerp en het stedenbouwkundig plan. In het stedenbouwkundig plan zou rekening gehouden moeten worden in de mate waarin:

- § Het ontwerp van de woning sociale cohesie mogelijk maakt.
- § Het ontwerp van de woning bewoners herkenbaarheid en place-identity biedt.
- § Het stedenbouwkundig ontwerp sociale contacten mogelijk maakt tussen verschillende sociale groepen.
- § Het stedenbouwkundig ontwerp gevoelens van veiligheid oproept (De Kam & Needham, 2003).

Naast de drie componenten die de sociale cohesie omvatten: de sociale interactie, de gelijkgerichte opvattingen en de identificatie met de buurt, spelen de contextuele kenmerken van de buurt een belangrijke rol bij het ontstaan en onderhouden van een sterke sociale cohesie binnen de buurt. In figuur 3.2 worden de verklarende componenten en contextuele kenmerken van sociale cohesie schematisch weergegeven. Deze factoren bepalen in dit onderzoek de mate van sociale cohesie in de buurt.

Figuur 3.1: Componenten en contextuele kenmerken van sociale cohesie op het niveau van de buurt

3.7 Effecten van sociale cohesie in de buurt.

In deze paragraaf worden de mogelijke effecten van sociale cohesie in de buurt belicht. De voor en nadelen van sociale cohesie voor de buurt worden uiteengezet. Daarnaast komen de factoren aan bod die invloed hebben op de sociale cohesie in de buurt.

3.7.1 De positieve effecten

Buurten met een sterke sociale cohesie kunnen een positief effect hebben op de participatie in de samenleving. Het deel uit maken van de samenleving als burger in de samenleving wordt bevorderd in buurten met een sterke samenhang. De sociale participatie komt tot stand via de sociale interactie in de buurt (buren worden lid van een tennisclub en leren daar weer andere mensen uit de buurt kennen). Toch wordt het verband tussen (formele) participatie en sociale cohesie in geen enkele studie vastgesteld (Burton et al., 2004).

Een sterke sociale cohesie in de buurt kan ook positieve effecten hebben op de leefbaarheid in de buurt. In buurten met een sterke sociale cohesie is vaak een strikte sociale controle aanwezig. Als de sociale controle bemoeilijkt wordt kan de leefbaarheid in een buurt verslechteren. Buurtbewoners houden zich dan niet aan verschillende (informele) regels waardoor conflicten en destabilisatie binnen de buurt kan ontstaan. Een sterke buurtbinding kan daarbij fysieke verloedering tegen gaan. Buurtbewoners spreken elkaar aan op ongewenst gedrag, er is een sterke informele sociale controle aanwezig.

Ook het gevoel van veiligheid in de buurt kan versterkt worden door deze sterke (in)formele sociale controle.

Vooral voor kwetsbare bewoners is het belangrijk dat zij zich veilig en thuis voelen in een buurt waarmee zij zich kunnen identificeren. Het is belangrijk dat deze bewoners opgenomen worden in de buurt. Door middel van sociale interactie en sociale participatie worden de ontplooiingskansen van kwetsbare bewoners groter. In buurten met een sterke sociale cohesie is vaak ook meer ruimte voor buurtinitiatieven. Binnen het niveau van de buurt zijn er vaak gelijkgerichte opvattingen die uitdrukking krijgen in buurtinitiatieven. De buurt streeft naar gemeenschappelijke doelen bijvoorbeeld een buurthuis of een plek waar kinderen veilig kunnen spelen.

Daarnaast kan een sterke sociale cohesie de identiteit van de buurt vergroten. In buurten waar de sociale interactie groot is en veel gelijkgerichte opvattingen zijn, kan de identiteit van de buurt versterkt worden. Het gevoel bij een groep te behoren is een belangrijke bron voor het ontwikkelen van de identiteit in een buurt. Een groot deel van de activiteiten speelt binnen kleine territoriale setting af (de buurt). Deze activiteiten bepalen mede de identiteit van de buurt. De identiteit van de buurt heeft wel te kampen met andere vormen van netwerken die zich uitstrekken over een grotere afstand. Uit onderzoek blijkt bovendien dat maar een klein deel van het totale netwerk bestaat uit burenerelaties (Volker, 1999).

3.7.2 De negatieve effecten

Een sterke sociale cohesie binnen de buurt kan ook negatieve effecten hebben. Een sterke cohesie kan leiden tot uitsluiting van andere groepen of botsingen met andere groepen. Vooral in buurten waarin sterke hij-wij gevoelens aanwezig zijn gaan vaak gepaard met sociale uitsluiting van buitenstaanders (De Hart, J., 2002). Een sterke sociale cohesie binnen deelgroepen kan leiden tot intolerantie wegens andere groepen, hierdoor kunnen groepen tegenover elkaar komen te staan of uitgesloten worden.

Ook kan een sterke sociale cohesie ten koste gaan van individuele zaken en de te waarborgen anonimiteit. Een te sterke sociale controle kan het gevoel van vrijheid en de individuele waarden die men juist niet wilt delen met de gemeenschap beperken.

Daarnaast kan een sterke sociale cohesie leiden tot 'gated communities'. Deze groepen isoleren zich van de rest van de buurt of wijk. Er is een grote mate van 'bonding' binnen de eigen gemeenschap aanwezig, maar er is een gebrek aan bridging (het opbouwen van sociaal kapitaal binnen de buurt of wijk). In de Verenigde Staten kan men al veel gated communities vinden. Deze communities bestaan uit een afgesloten en beheerst woongebied met een vorm van sociale cohesie die rust op gemeenschappelijke normen. In deze communities hebben de informele vormen van sociale controle plaats gemaakt voor formele regels en controle (ingehuurde beveiligingsambtenaren) (Forrest & Kearns, 2001). In Nederland is er nog geen sprake van deze vergaande vorm van sociale controle. De positieve en negatieve effecten worden in de onderstaande tabel genoemd.

Tabel 3.2: Positieve en negatieve effecten van een sterke sociale cohesie op buurtniveau.

Positieve effecten	Negatieve effecten
§ Toename participatie	§ Uitsluiting van andere groepen

§ Vergroot de leefbaarheid § Betere ontplooiingskansen voor kwetsbare bewoners § Bron voor buurtinitiatieven § Tegengaan fysieke verloedering § Vergroten veiligheidsgevoel § Versterken identiteit van de buurt	§ Deelgroepen kunnen nadelig zijn voor de totale gemeenschap § Gaat ten koste van de anonimiteit en individuele vrijheden § Ontstaan van ‘gated communities’
---	--

3.8 Conclusie

Dit hoofdstuk is begonnen met een algemene verkenning van het begrip sociale cohesie. Uit de theorie blijkt dat het begrip sociale cohesie in de loop van tijd een steeds maar breder begrip is geworden. Het laat zich zelfs kenmerken als een containerbegrip. Vele sociale problemen worden herleid tot het probleem van de sociale cohesie. Het nadeel hiervan is dat het begrip aan duidelijkheid inboet. Om tot een heldere omschrijving van het begrip te komen wordt in paragraaf 3.4 verschillende definities van sociale cohesie behandeld. In deze paragraaf komt naar voren dat het begrip sociale cohesie een normatief begrip is dat zich op verschillende schalen afspeelt. Dit betekent dat er aan het begrip sociale cohesie zowel negatieve als positieve effecten kleven (paragraaf 3.7) en dat het begrip sociale cohesie aanwezig is op verschillende schalen/niveau's ((inter)nationale, regionaal/stad en wijk/buurt). In dit onderzoek speelt het niveau van de buurt de belangrijkste rol. Uit de verschillende definities komt steeds naar voren dat het bij het begrip sociale cohesie gaat om de interne bindingskracht van een groep binnen de buurt, waarbij de mate van sociale interactie, gelijkgerichte opvattingen en identificatie met de buurt de belangrijkste componenten vormen.

De interne bindingskracht van een groep bewoners binnen de buurt, waarbij de mate van sociale interactie, gelijkgerichte opvattingen en identificatie met de buurt de belangrijkste componenten vormen.

In paragraaf 3.5 komen verschillende componenten van het begrip sociale cohesie aan bod. Als het gaat om sociale cohesie op buurniveau onderscheiden Bolt & Torrance de volgende componenten:

- 1) Sociale interactie op buurniveau
- 2) Gelijkgerichte opvattingen over de buurt
- 3) Identificatie met de buurt

Deze componenten komen nadrukkelijk naar voren in de onderzoeksgebieden.

Het gaat specifiek om de interne samenhang (het gevoel van onderlinge samenhang tussen bewoners) van een systeem (groep bewoners) binnen een begrenst domein (de buurt), waarin de sociale interactie (participatie in een sociaal netwerk), gelijkgerichte opvattingen (streven naar gemeenschappelijke doelen) en identificatie met de buurt (welke betekenis heeft de buurt voor de bewoner(s)) de belangrijkste componenten vormen.

De componenten die de mate van sociale cohesie definiëren worden beïnvloed door factoren als de woonduur, de bevolkingssamenstelling, de mobiliteit, het

stedenbouwkundige ontwerp, de homogeniteit en de aanwezige voorzieningen. Deze contextuele kenmerken van de buurt zijn indicatoren voor een gebrekkige of een sterke (mate van) sociale cohesie in de buurt (paragraaf 3.6).

In paragraaf 3.7 wordt ingegaan op de (te verklaren) effecten van sociale cohesie op het buurniveau. In buurten waar de mate van sociale cohesie hoog is kan de kans op participatie in de samenleving groter zijn. Via de sociale interactie op buurniveau kunnen geïsoleerde bewoners weer meedoen in de samenleving (toename ontplooiingskansen). Buren kunnen elkaar als het ware uit een isolement helpen. Ook kan in buurten met een sterke sociale cohesie de leefbaarheid vergroot worden en de fysieke verloederding worden tegen gegaan. Bewoners kunnen elkaar aanspreken op bepaalde afspraken en gedragsregels in de buurt. Wel kan deze mate van sociale controle als onprettig beschouwd worden door bepaalde bewoners (schending van de privacy). Een sterke sociale cohesie kan ook een bron zijn voor buurtinitiatieven. In buurten met veel sociale interactie, gelijkgestemde opvattingen en een hoge mate van binding met de buurt kunnen veel buurtinitiatieven ontstaan. Deze buurtinitiatieven versterken daarbij ook weer de sociale cohesie van de buurt. Er is hier sprake van een wederzijds versterkend effect. Dit wederzijds versterkende effect geldt ook voor de veiligheid in de buurt. In een buurt waar de sociale cohesie in een hoge mate aanwezig is kan het gevoel van veiligheid doormiddel van een strikte sociale controle sterk aanwezig zijn. Aan de andere kant is een veilige buurt een van de uitgangspunten voor het ontstaan van sociale cohesie in de buurt. In een buurt waar bewoners elkaar niet vertrouwen, waar bewoners niet op straat komen en elkaar niet durven aan te spreken zal er geen sociale cohesie ontstaan. Een hoge mate van sociale cohesie kan de identiteit van een buurt versterken. Door een hoge mate van sociale interactie kunnen binnen de buurt groepen worden gevormd. Deze groepsidentiteit kan groeien naarmate de sociale interactie binnen de groep toeneemt onder de voorwaarde dat de gelijkgestemde opvattingen (normen en waarden) binnen de groep niet verstoord worden. Ook kan de groepsidentiteit toenemen als er gevaar dreigt van andere groepen met andere opvattingen. De sociale cohesie binnen de groepen (bonding) stijgt naarmate het conflict tussen de groepen toeneemt. De sociale cohesie tussen de twee groepen neemt af naarmate het conflict toeneemt (bridging).

Sociale cohesie kan dus ook negatieve effecten hebben. De uitsluiting van groepen of individuen (in dit onderzoek bewoners) kan ontstaan wanneer bewoner(s) niet dezelfde opvattingen delen als de rest van de bewoners. Een buurt, een wijk of een stad kan dan uit verschillende deelgroepen bestaan die in een nadelige situatie tegenover elkaar kunnen gaan staan, omdat ze niet dezelfde opvattingen delen. Daarnaast kan een sterk groepsgevoel, wat gepaard gaat met een sterke sociale controle een belemmering zijn voor de individuele vrijheden van bewoners. Bewoners voelen zich bekeken. Een sterke sociale cohesie kan ten koste gaan van de privacy van de bewoner(s) in een buurt.

De kennis opgedaan in de literatuur in de voorgaande hoofdstukken worden in de volgende hoofdstukken getoetst door middel van een case-study. Het volgende hoofdstuk zal zich verdiepen in de mate van sociale cohesie in specifieke projecten (cases) die door middel van collectief particulier opdrachtgeverschap gerealiseerd zijn. Er zal getoetst worden in welke mate de casussen in de praktijk overeen komen met de theorie uit de literatuur.

4 De onderzoeksgebieden

4.1 Inleiding

Collectief particulier opdrachtgeverschap komt steeds meer onder de aandacht van gemeenten en burgers. Initiatieven van burgers om gezamenlijk te werken aan een woonproject worden ondersteund door gemeenten. Specifieke adviesbureaus worden ingeschakeld om de toekomstige bewoners te begeleiden met de ontwikkeling van een collectief woonproject, waarbij bewoners collectief betrokken zijn bij de planning en de bouw van de individuele woning (bouwpraktijkinnovatie, 2006).

In dit hoofdstuk worden twee casus studies beschreven. De twee casus studies geven een beschrijving van hoe collectief particulier opdrachtgeverschap in de praktijk een bijdrage levert aan de sociale cohesie in de buurt. In de literatuur wordt verondersteld dat collectief particulier opdrachtgeverschap altijd een positieve bijdrage levert aan de sociale cohesie in de buurt. Door middel van een casus studie kan worden gecontroleerd of dit voor een specifiek geval in de praktijk (empirie) ook geldt. De casusstudie toetst voor twee specifieke gevallen de theorie aan de empirie.

In paragraaf 4.2 worden de selectiecriteria belicht. De cases worden geselecteerd op basis van overeenkomstige contextuele variabelen (paragraaf 3.6). Ook moeten de buurten zich duidelijk onderscheiden qua woningbouwmethode. De woonprojecten zullen vervolgens uitvoerig beschreven worden in paragraaf 4.3. In deze paragraaf komen de fysieke kenmerken van de buurt aan de orde en in welke mate deze invloed hebben op de sociale cohesie binnen de buurt. In paragraaf 4.4 zullen de verschillen tussen de (sub)buurten en de wijken worden beschreven. De verschillen in de contextuele factoren tussen de (sub)buurten mogen niet te groot zijn. De mate van sociale cohesie kan dan teveel beïnvloed worden door deze contextuele variabelen, waardoor de verschillen in mate van sociale cohesie (de te onderzoeken componenten) niet meer meetbaar zijn.

4.2 De selectiecriteria in de onderzoeksgebieden (cases).

In dit onderzoek worden de cases geselecteerd op basis van twee selectiecriteria. Deze selectiecriteria maken het eenvoudiger buurten binnen een wijk en buurten onderling te vergelijken op de componenten van sociale cohesie.

4.2.1 Selectiecriteria op gelijke kenmerken op buurt/straatniveau.

De kenmerken van de buurt (contextuele kenmerken) hebben betrekking op de dimensies van sociale cohesie (sociale interactie, gelijkgerichte opvattingen en identificatie/binding met de buurt). In dit onderzoek worden de kenmerken van de buurt gebruikt die van invloed zijn op de mate van sociale cohesie in de buurt. De buurten zullen op de volgende kenmerken enigszins in overeenstemming met elkaar moeten zijn om grote vertekeningen in de mate van sociale cohesie (de componenten) in de buurt te beperken. De te

vergelijken buurten/straten zullen op de volgende punten enigszins moeten overeenkomen:

1. De bevolkingssamenstelling; (inkomen, prijsklasse woning, leefstijl, leeftijd, opleiding en etniciteit).
2. De woonduur in de buurt.
3. Stedenbouwkundige aspecten
4. De homogeniteit van een buurt op het gebied van de bevolkingssamenstelling
5. Het aantal voorzieningen (ontmoetingsplekken) waarbij bewoners de mogelijkheid hebben elkaar te kunnen ontmoeten, zoals winkels, scholen, pleinen, buurtcentra, parken etc.

Deze vijf punten bepalen voor een groot deel de mate van sociale cohesie in de buurt. Met andere woorden:

Een buurt met veel middelbare of lagere inkomensgroepen, veel jonge gezinnen en ouderen, bewoners die een lange periode in de buurt wonen, een buurt waarin het stedenbouwkundige plan duidelijke voorwaarden schept voor sociale cohesie, een buurt waarin veel homogeniteit is wat betreft de bevolkingssamenstelling en een buurt waarin er veel voorzieningen zijn waar bewoners elkaar kunnen ontmoeten versterkt de kans op een hoge mate van sociale cohesie (paragraaf 3.7).

Bij het bestuderen van de cases in de buurten zal er met deze kenmerken rekening gehouden moeten worden. Als de te bestuderen cases in sterke mate afwijken in de vergelijking met de (referentie) buurt/straat wat betreft deze kenmerken is het moeilijk om de mate van sociale cohesie te vergelijken tussen de case en de referentie buurt/straat.

- § Het te bestuderen collectief particuliere woonproject moet met andere woorden niet te veel afwijken wat betreft de bevolkingssamenstelling, de woonduur, de homogeniteit en het aantal voorzieningen (ontmoetingsplekken) met de rest van de buurt.

4.2.2 Selectiecriteria op basis van de mate van zeggenschap en keuzevrijheid

Het tweede punt waarop de cases geselecteerd worden heeft te maken met de mate waarin bewoners zeggenschap en keuzevrijheid in elke fase van initiatief tot beheer van het woonproject hebben gehad. De mate van sociale cohesie kan versterkt worden als bewoners zelf verantwoordelijk zijn voor het beheer en de ontwikkeling van de eigen woonomgeving en de buurt.

De mate van zeggenschap en keuzevrijheid in het woonproject kan voor een deel een positief effect hebben op de binding met de buurt en de identificatie met de buurt. Deze binding zal eerder aanwezig zijn omdat bewoners in grote mate betrokken zijn geweest bij de ontwikkelingen in de eigen buurt.

In dit onderzoek worden drie verschillende woningbouwmethoden onderscheiden.

1. Bewoners die een woning door middel van collectief particuliere bouw hebben gerealiseerd.
2. Bewoners die een woning hebben gerealiseerd doormiddel van particuliere individuele bouw

3. Bewoners die een woning gekocht hebben via een makelaar die gerealiseerd is door een projectontwikkelaar (reguliere woningbouw, waarbij de consument geen eigen zeggenschap en keuzevrijheid over de eigen woning heeft).

De verwachting is dat de mate van sociale cohesie toeneemt wanneer bewoners meer zeggenschap en keuzevrijheid in de bouw en planning van de eigen woning hebben gehad. Verwacht wordt dat de bewoners die door middel van individuele en collectieve particuliere woningbouw de woningen hebben opgeleverd een grotere mate van zeggenschap en keuzevrijheid hebben gehad in het woningbouwproces.

- § De collectief particuliere projecten zullen geselecteerd worden op basis van de mate van zeggenschap en keuzevrijheid binnen het woonproject en de woonomgeving. De kans op een sterke binding met de buurt wordt versterkt als de mate van zeggenschap en keuzevrijheid groter wordt.

In dit onderzoek worden de (sub)buurten geselecteerd waarin de projecten gelegen zijn op basis van overeenkomsten op bevolkingssamenstelling, woonduur, aantal voorziening, het stedenbouwkundige plan en de homogeniteit van de buurt.

Daarnaast zijn de (sub)buurten gerealiseerd door middel van projectmatige woningbouw geselecteerd op het gegeven dat er zo weinig mogelijk zeggenschap en keuzevrijheid voor bewoners tijdens het plan en bouwproces was. De opdrachtgever, in dit geval de projectontwikkelaar heeft de volledige zeggenschap en bepaalt alle keuzes met betrekking tot het project. De mate van keuzevrijheid en zeggenschap in de collectieve en individuele particuliere projecten is echter veel groter. Door de verschillen in de mate van keuzevrijheid en zeggenschap voor bewoners tussen de verschillende woningbouwmethoden te accentueren is het eenvoudiger uitspraken te doen over de mate van sociale cohesie in de verschillende projecten. Hierbij wordt collectief particulier opdrachtgeverschap gekenmerkt door een hoge mate van zeggenschap en keuzevrijheid en reguliere woningbouw gekenmerkt door een lage mate van zeggenschap en keuzevrijheid.

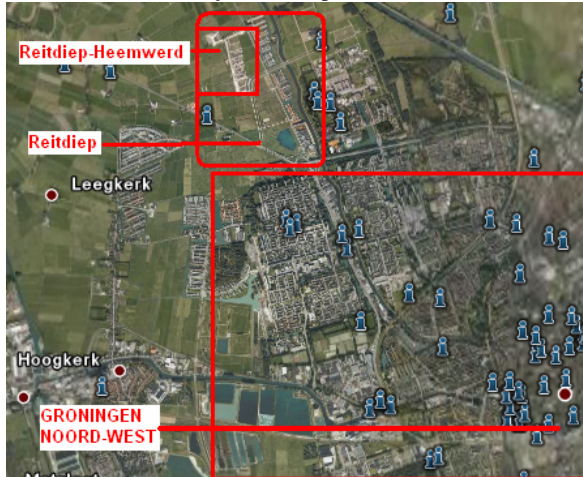
Samenvattend zijn de volgende veronderstellingen de voornaamste selectiecriteria:

1) De contextuele kenmerken van de (sub)buurten moeten niet te veel van elkaar verschillen. Er moet sprake zijn van overeenkomende buurtkenmerken om te grote vertekeningen in de mate van sociale cohesie te voorkomen.2) Duidelijke verschillen tussen de kenmerken van collectief particulier opdrachtgeverschap en reguliere woningbouw in dit geval projectmatige woningbouw.

4.3 De kenmerken van de onderzoeksgebieden: beschrijving van de casussen

In dit onderzoek worden in de twee casus studies de mate van de sociale cohesie in de buurt belicht. Deze paragraaf gaat specifiek in op de kenmerken van de twee casussen.

Kaart 4.1: Woonwijk Reitdiep-Heemwerd

Bron: google earth, 2008

Bron: Routenet, 2008

4.3.1 De woonwijk Reitdiep-Heemwerd

De wijk Reitdiep ligt aan de noordwest kant van de stad Groningen tussen het Reitdiep (kanaal) en de Friesestraatweg (zie kaart 4.1). De woonwijk Reitdiep-Heemwerd is in verschillende fasen opgedeeld. Fase I “De eilanden” is volledig gerealiseerd en bewoond. Fase II van het Reitdiep bestaat uit een kwalitatief hoogwaardig woongebied in het hogere marktsegment. Er worden ongeveer 400 woningen gerealiseerd variërend van vrijstaande woningen, twee-onder-een-kapwoningen en geschakelde woningen. Het thema ‘wonen in het landschap’ staat centraal. Dorpse kenmerken als rust landelijkheid en veel groen zijn meegenomen in het stedenbouwkundige plan.

Kaart 4.2 De twee (sub)buurten binnen de woonwijk Reitdiep-Heemwerd

Impressie Reitdiep 't Dorp

Impressie Klein-Heemwerd

Bron: KUUB, 2006 Heijmans, 2005

De buurt Reitdiep-Heemwerd (fase II van de wijk Reitdiep) kan verdeeld worden in 5 (sub) buurten bestaande uit 2 wierden, een introverte wierde (klein Heemwerd) en een extroverte wierde (groot Heemwerd), die als vooruitgeschoven posten in het landschap zijn geplaatst en een woonstrip (Heemwerd 4u) met een noordrand en een boog. Op de noordelijke introverte wierde worden projectmatige woningen gerealiseerd door de projectontwikkelaar *Heijmans*. Op de zuidelijke extroverte wierde worden de woningen door de projectontwikkelaars *Volker Stevin* en *AM Wonen* ontwikkeld.

De *vrij kavels* liggen in de woonstrip die langs de groene enclave komt te liggen. De op de overzichtskaart aangegeven noordrand en boog worden evenals de eerste westelijke strook grond van de woonstrip door projectontwikkelaars ontwikkeld. In de woonstrip worden vrije kavels in verschillende fasen door de gemeente uitgegeven (zie kaart 4.2).

Deze nieuwbouwwijk wordt gekenmerkt door veel vrije kavels en veel particuliere opdrachtgeverschap. Toekomstige bewoners hebben een hoge mate van zeggenschap en keuzevrijheid over de totstandkoming van de eigen woning en woonomgeving.

Ook hanteert Heijmans in deze wijk het nieuwe concept 'wenswoningen'. Toekomstige bewoners hebben een veel grotere vrijheid met betrekking tot het ontwerp en de inrichting van hun toekomstige woning. Bewoners kunnen met behulp van een cd-rom de ideale woning aanklikken welke past in het daarvoor aangegeven budget. Het concept 'wenswoningen' kan beschouwd worden als een vorm van consumentgerichte projectontwikkeling (zie tabel 2.1). Deze wenswoningen worden gerealiseerd in de woonstrip Heemwerd 4u (Dienst RO/EZ, 2005)

Reitdiep 't Dorp is gesitueerd achter 'de boog' van Reitdiep-Heemwerd. Reitdiep 't Dorp wordt ontwikkeld door een collectief van 21 particulieren. De bewoners worden geadviseerd en begeleid door het KUUB. Het KUUB is in tegenstelling tot Heijmans geen projectontwikkelaar, maar een adviesbureau die de bewoners adviseert, begeleidt en ondersteunt bij de ontwikkeling van de (nieuwbouw) woningen.

De buurt Reitdiep-Heemwerd (Fase II van de nieuwe wijk Reitdiep) kan worden gekenmerkt als een buurt waarin bewoners een hoge mate van zeggenschap en keuzevrijheid hebben op de totstandkoming van de woning. In deze wijk wordt doormiddel van consumentgerichte projectontwikkeling, individueel particulier opdrachtgeverschap en collectief particulier opdrachtgeverschap de keuzevrijheid en zeggenschap van bewoners over de woning en woonomgeving gestimuleerd.

In dit onderzoek worden twee overeenkomstige (sub) buurten/straten binnen de buurt Reitdiep-Heemwerd met elkaar vergeleken. De verschillen in de mate van sociale cohesie in de verschillende buurten/straten zal centraal staan. In het onderzoek wordt een buurt/straat die gerealiseerd is door collectief particulier opdrachtgeverschap vergeleken met een buurt/straat die is ontwikkeld door reguliere woningbouw. Daarnaast is geprobeerd de overige verschillen zo minimaal mogelijk te houden om zoveel mogelijk de vertekeningen van de mate van sociale cohesie door overige factoren te beperken.

De woningen die gerealiseerd zijn door collectief particulier opdrachtgeverschap hebben betrekking op de (sub)buurt 't Dorp Reitdiep. De woningen hebben alle dezelfde woningtypen en de (sub)buurt heeft een introverte karakter. De buurt kenmerkt zich als een (dorpse) buurt binnen een andere buurt. Het woningtype wijkt duidelijk af van de rest van de buurt maar het totale woonproject zelf heeft een uniform karakter qua exterieur en uitstraling (zie figuur 4.1). De 21 opdrachtgevers konden kiezen uit 2 basisontwerpen

waarbij ze zelf konden kiezen hoe de woning uit te breiden. Ook konden de bewoners de indeling van de woning zelf inrichten. Ondanks een hoge mate van keuzevrijheid heeft de (sub)buurt Reitdiep 't Dorp een homogeen karakter (de oranje leien daken en het gelijkvormige exterieur van de woningen). Daarnaast heeft de buurt een introvert karakter doordat de buurt ontsloten (ingesloten) is door overige woningen gerealiseerd doormiddel van projectbouw. Er is bewust voor gekozen om de (sub)buurt een eigen identiteit en een (dorpse) sfeer mee te geven.

Figuur 4.1: Woningen Reitdiep 't Dorp

Bron: KUUB, 2006

Figuur 4.2: Woningen Klein-Heemwerd

Bron: Heijmans, 2006

De (sub)buurt 'klein-Heemwerd' komt op een aantal punten overeen met Reitdiep 't Dorp. De woningen die gerealiseerd zijn op de voormalige wierde en wijken duidelijk af van de rest van de woningen in de wijk Reitdiep, maar vormen wel een homogeen geheel binnen de wierde. De buurt bestaat uit 28 twee-onder-een-kap woningen plus 8 vrijstaande woningen. De buurt wordt ontsloten door weilanden en is bereikbaar via 1 brug waardoor de buurt een veilige haven vormt voor kinderen. De buurt kenmerkt zich ook door een rustige dorpse sfeer, waarin de privacy gewaarborgd wordt maar waarin de woningen zo op elkaar betrokken zijn dat ze een gevoel van gemeenschappelijke verbondenheid uitstralen. De woningen hebben opvallende ronde daken, waarmee ze duidelijk afwijken van de woningen in de rest van de wijk (zie figuur 4.2). Daarnaast kenmerkt de buurt zich als een zeer kinderrijke buurt. Opvallend zijn de kopgevels met 'witte maskers' die de hoofdropzet van 'een harmonische familie van gebouwen' benadrukt.

4.3.2 De woonwijk De Linie

De woonwijk De Linie maakt onderdeel uit van het Europapark en is gelegen ten zuidoosten van de stad Groningen op het terrein van de voormalige Hunzencentrale. Het Europapark kenmerkt zich door de maximale menging van wonen, werken, uitgaan en recreëren. In deze paragraaf staat de woonwijk De Linie centraal. Deze nieuwe

inbreidingswijk wordt begrensd door de Ringweg in het noorden, de spoorlijn in het westen, het Oude Winschoterdiep in het oosten en het Helperdiepje in het zuiden.

Kaart 4.3 Woonwijk de Linie

Bron: google earth, 2008

Kaart 4.4 Ligging Europapark

Bron: ro/ez gemeente Groningen, 2000

Het stedenbouwkundige deelplan De Linie is ontwikkeld op basis van de naastgelegen stadswijk de Oosterpoort. Ook deze stadswijk laat zich kenmerken door een hoge dichtheid aan woon- werkfuncties, gerealiseerd doormiddel van woonstraten, pleintjes, buurtgangen en bijzondere historische elementen. In het plan wordt ruimte geboden aan ongeveer 280 woningen in uiteenlopende typen; grondgebonden woningen, appartementen en woon/werk woningen.

De woonwijk De Linie kan opgedeeld worden in drie woonmilieus. Aan de west en noordrand een hoge randbebouwing: bestaande uit een superblok met binnentuin. In dit blok zijn de appartementen, woon/werkcombinaties en kantoorruimte opgenomen. Dit blok is gelegen aan de westzijde en vormt de overgang naar de woonwijk met lagere bebouwing. Daarnaast fungeert het blok als geluidsbuffer tussen het spoor en de rest van de wijk. Ook de noordrand vormt een buffer tegen geluidsoverlast van de ringweg. De noordrand bestaat voornamelijk uit bestaande woningen. De noord en westrand van de woonwijk zorgen voor beschutting van de grondgebonden woningen in het middengebied.

In het middengebied neemt de dichtheid en de hoogte van de bebouwing af tot maximaal 3 bouwlagen voor de grondgebonden woningen. In dit deel van de woonwijk zijn de grondgebonden woningen gerealiseerd. De woningen die doormiddel van collectief particulier opdrachtgeverschap gerealiseerd zijn vinden plaats in dit middengebied.

In de oostkant is de dichtheid laag en loopt de bouwhoogte nog verder terug tot maximaal 2 bouwlagen voor de waterwoningen. In dit deel van de wijk staat het groene karakter centraal.

Figuur 4.3 Collectief particuliere woningen Figuur 4.4 Projectmatige woningen

Bron: KUUB, 2006

Bron: KUUB, 2006

In de woonwijk De Linie ligt tussen de noord-zuid gerichte hoofdroutes een dicht stedelijk patroon van grondgebonden woningen (het middengebied), gecombineerd met een fijnmazig net van smalle woonstraten, pleintjes en buurtgangen. Alle buurtgangen zijn gekoppeld aan pleintjes zodat het mogelijk wordt het plangebied op voetgangers niveau te doorkruisen in noord-zuid richting.

In het stedenbouwkundige plan wordt een balans gezocht tussen het individuele en het collectieve domein in een groen-stedelijke sfeer. De woonstraten zijn relatief smal zonder voortuinen. Wel heeft elke woonstraat een specifieke gemeenschappelijke ruimte die zorgt voor een eigen identiteit. Alle woningen zijn oost-west georiënteerd. De woningen zijn of vrijstaand of volgens de 'rug aan rug' principe ontwikkeld. De woonstraten zijn smal, de woningen staan direct op de erfgrans. De afstand van voor- tot voorgevel is 8.0 meter. Deze elementen brengen een intieme stedelijke sfeer. Elke woonstraat heeft een eigen ruimtelijke verbijzondering. In één woonstraat is dat het historische element Balkgat: het Balkgat staat in verbinding met het Winschoterdiep, in de 14de eeuw dreven hier de onverwerkte boomstammen in. Naast de historische betekenis heeft het balkgat ook een ecologische en recreatieve waarde.

De architectonische uitgangspunten verschillen voor de drie woonmilieus. Het superblok aan de westzijde van de wijk manifesteert zich als één geheel, terwijl in het middengebied een grote diversiteit in architectuur nagestreefd wordt en worden de waterwoningen individueel vormgegeven.

Kaart 4.5: Stedenbouwkundige plan de Linie

Bron: RO/EZ gemeente Groningen

Kaart 4.6: Collectief particuliere projecten

In het middengebied zijn 110 woningen in het middeldure tot het dure segment ontwikkeld (zie kaart 4.4). De 110 woningen worden grotendeels projectmatig ontwikkeld. Daarnaast zijn er ook kavels uitgegeven aan particulieren. De particuliere bouwer kan daarbij kiezen uit een lijst van acht architecten die de projectmatige woningbouw ontwerpen. Door de aanwezigheid van particulier opdrachtgeverschap ontstaat een grote mate van diversiteit.

Daarnaast zijn de architecten gevraagd om één basis woning en één specifieke woning tot een voorlopig ontwerp uit te werken. Op een aantal locaties na is er bepaald dat alle ontwerpen zoveel mogelijk verspreid zijn over het middengebied, zodat de diversiteit zeer sterk is. Rondom het Balkengat wordt de menging van de ontwerpen niet wenselijk geacht om de herkenbaarheid en de identiteit van het gebied te vergroten. De woningen gerealiseerd doormiddel van collectief particuliere woningbouw vallen hier ook onder (zie kaart 4.5). Doordat de oriëntatie vanuit de woningen op de straat is worden de verblijfskwaliteit en de veiligheid in de woonstraten vergroot. In het woningontwerp wordt ook rekening gehouden met de regels over de bescherming van privacy tussen de burens. De privacy wordt voornamelijk gewaarborgd door de groene hagen in het woonontwerp (Dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken, 2002).

4.4 Overeenkomsten en verschillen tussen de (sub)buurten en wijken

In deze paragraaf worden de meest opvallende verschillen en overeenkomsten binnen de (sub)buurten en tussen de twee casussen beschreven. De verschillen en overeenkomsten hebben betrekking op de componenten en contextuele variabelen van sociale cohesie.

4.4.1 Verschillen en overeenkomsten binnen de buurt Reitdiep-Heemwerd

Zowel de (sub)buurt Reitdiep 't Dorp als Klein-Heemwerd vallen op omdat beide (sub)buurten gekenmerkt kunnen worden als een dorp binnen een dorp, of een (sub)buurt in een buurt. Een belangrijk verschil in dit onderzoek is dat Klein-Heemwerd gerealiseerd is door middel van reguliere projectontwikkeling, zoals de meeste (koop)woningen in Nederland zijn gerealiseerd. De projectontwikkelaar (Heijmans Vastgoed) is verantwoordelijk voor het op te leveren woonproject. De projectontwikkelaar is daarnaast verantwoordelijk voor de risico's en de beslist over de keuzes die gedaan worden tijdens het project (keuze architect, aannemer etc.). In tegenstelling tot de woningen die ontwikkeld zijn in de buurt 't dorp Reitdiep. Deze woningen zijn ontwikkeld door (collectief) particulieren met behulp van het adviesbureau KUUB. Een ander belangrijk verschil is het verschil in zeggenschap en keuzevrijheid tijdens het plan en bouwproces tussen de beide (sub)buurten. De bewoners van collectieve particuliere projecten (KUUB-woningen) hebben duidelijk meer zeggenschap en keuzevrijheid in het plan en bouwproces gehad dan de bewoners in de buurt Klein- Heemwerd (projectmatige woningbouw, Heijmans).

Wat betreft de buurtkenmerken (contextuele kenmerken) komen de (sub)buurten op veel punten met elkaar overeen. De buurten hebben een vergelijkbare bevolkingssamenstelling: veel twee verdieners, een kinderrijke buurt, de bewoners zijn

veelal hoogopgeleid en hebben relatief hoge inkomens. In tabel 5.1 worden de significante verschillen van de buurtkenmerken weergegeven.

Beide (sub)buurten zijn gerealiseerd in de nieuwbouwwijk Reitdiep en worden ontsloten door een landelijke omgeving. De buurten zijn ongeveer in dezelfde periode opgeleverd. De beide buurten kenmerken zich door de aanwezigheid van weinig voorzieningen. In deze nieuwbouwwijk zullen de voorziening nog gerealiseerd moeten worden. Wel valt er een zekere mate van homogeniteit op in het exterieur van de bebouwde woningen binnen de beide (sub)buurten. De buurten wijken dermate af van de rest van de wijk dat er sprake is van een (sub)buurt binnen de gehele woonwijk Reitdiep-Heemwerd.

De twee (sub)buurten in de wijk Reitdiep voldoen in grote mate aan de veronderstellingen dat de contextuele kenmerken grotendeels met elkaar overeenkomen en dat de verschillen in zeggenschap en keuzevrijheid redelijk ver uit elkaar liggen. In hoofdstuk 5 worden de contextuele variabelen, verkregen uit de enquêtes, in het programma SPSS met elkaar vergeleken. Uit deze gegevens komt naar voren dat de contextuele variabelen binnen de casussen niet te veel van elkaar afwijken.

4.4.2 Verschillen en overeenkomsten binnen de woonwijk De Linie

In de woonwijk De Linie is er een grote mate van diversiteit in architectuur. Vooral bij de individuele particuliere projecten is de diversiteit groot. Wel wordt de eenheid bewaard doordat het stedenbouwkundige plan een aantal uitgangspunten stelt waar de architect niet van af mag wijken. In de woonwijk is het grootste gedeelte van de woningen gerealiseerd doormiddel van projectmatige ontwikkeling. Daarnaast zijn er 18 (KUUB)woningen gerealiseerd door collectief particulier opdrachtgeverschap. Het exterieur van de gerealiseerde woningen is in hoge mate hetzelfde gebleven voor de woningen. Wel hebben de bewoners volledige zeggenschap gehad over het interieur en de indeling van de woningen. In geen enkele woning is exact dezelfde indeling aan te treffen. Dit is een belangrijk onderscheid met de woningen die gerealiseerd zijn door projectmatige woningbouw (projectontwikkeling). Waarbij de projectontwikkelaar de keuzes maakt over het interieur en exterieur van de woning. De bewoners hebben hier geen zeggenschap over gehad.

De kenmerken binnen de buurt wijken niet te veel van elkaar af. Er zijn geen grote verschillen waar te nemen. De buurt kenmerkt zich door relatief veel twee verdieners, gezinnen met jonge kinderen, weinig voorzieningen, bewoners met hoge opleidingen en hoge inkomens. Dit geldt voor zowel bewoners in collectief particuliere projecten als voor bewoners die op reguliere wijze aan een woning zijn gekomen (projectmatige projecten via een makelaar).

De twee (sub)buurten (voor zover daar sprake van is) in de woonwijk De Linie voldoen in grote mate aan de veronderstellingen dat de contextuele kenmerken grotendeels met elkaar overeenkomen en dat de verschillen in zeggenschap en keuzevrijheid redelijk ver uit elkaar liggen.

4.4.3 Verschillen en overeenkomsten tussen de woonwijken Reitdiep en de Linie.

In deze subparagraaf wordt in gegaan op de voornaamste verschillen en overeenkomsten tussen de woonwijk de Linie en de twee (sub)buurten in de woonwijk Reitdiep-Heemwerd.

In de woonwijk De Linie is de fysieke grens tussen de verschillende buurten kleiner dan in de woonwijk Reitdiep-Heemwerd, daarnaast liggen de (sub)buurten in de woonwijk Reitdiep-Heemwerd veel verder van elkaar af en zijn ze geïsoleerd ten opzichte van elkaar. Wel kenmerken beide wijken zich door een hoge mate van (collectief) particulier opdrachtgeverschap binnen de woonwijken. In deze vrij nieuwe woonwijken is door de gemeente veel ruimte gegeven aan (collectief) particulier opdrachtgeverschap. In de beide woonwijken komt dit naar voren in een afwijkende architectuur bij (collectief) particulier opdrachtgeverschap ten opzichte van reguliere woningbouw waarbij het behoud van de identiteit van het collectief wel blijft bestaan (de oranje leien daken in de buurt Reitdiep 't Dorp en de keuze voor hetzelfde materiaal in het exterieur in de woonwijk de Linie).

Daarnaast komen de buurtkenmerken van de woonwijken zowel binnen de buurt als in vergelijking met elkaar redelijk overeen. Beide woonwijken worden gekenmerkt doordat bewoners relatief hoge inkomens hebben, veelal bestaat uit twee verdiemers, een kinderrijke buurt is, en dat de bewoners nog maar vrij kort wonen in de buurt. Beide wijken kenmerken zich door de aanwezigheid van weinig voorzieningen. Ook zijn beide wijken nog in ontwikkeling. In de wijk Reitdiep wordt er op dit moment gewerkt aan een jachthaven en wordt er plaats gemaakt voor de ontwikkeling van voorzieningen. In de woonwijk De Linie wordt momenteel gewerkt aan het westelijk gelegen woonblok.

In dit hoofdstuk zijn de voornaamste verschillen en overeenkomsten tussen de (sub)buurten en wijken beschreven. De (sub)buurten verschillen op het gebied van woningbouwmethode (collectief particuliere woningbouw versus projectmatige ontwikkeling). De buurtkenmerken (contextuele variabelen) tussen de verschillende buurten en wijken komen in grote mate met elkaar overeen en voldoen aan de veronderstelde selectiecriteria.

In het volgende hoofdstuk zullen de uitkomsten van de gehouden enquête in de onderzoeksgebieden beschreven en geanalyseerd worden.

H 5 Analyse van de enquête

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de uitkomsten van de enquête geanalyseerd. Doormiddel van analyse van de enquête wordt bekeken in welke mate de sociale cohesie binnen de geselecteerde cases verschilt per woningbouwmethode. Het doel van dit hoofdstuk is doormiddel van analyse van de enquête een uitspraak te kunnen doen over de drie te onderscheiden kenmerken van sociale cohesie (de sociale interactie, gelijkgestemde opvattingen en identificatie/binding met de buurt). In dit hoofdstuk zal de hypothese getoetst worden in welke mate de drie kenmerken van sociale cohesie sterker aanwezig zijn in buurten gerealiseerd door collectief particulier opdrachtgeverschap in vergelijking met buurten gerealiseerd door reguliere woningbouw (projectontwikkelaars) en individuele particuliere opdrachtgeverschap. In dit hoofdstuk wordt doormiddel van statistische analyse getoetst in welke mate de componenten van sociale cohesie sterker aanwezig zijn in de collectief particuliere projecten.

In paragraaf 5.2 wordt de opzet en opbouw van de enquête beschreven. Hier komen de drie kenmerken die centraal staan in dit onderzoek aan bod. In de enquête zijn de verschillende componenten van sociale cohesie ondergebracht in 24 stellingen. Paragraaf 5.3 behandelt de resultaten uit de enquête die in het statistische programma SPSS zijn ingevoerd. Twee belangrijke statistische methoden zullen in dit hoofdstuk aan de orde komen. Het gaat specifiek om de 'Principale componenten analyse' (factor analyse) en de twee-factor-variantie-analyse. In paragraaf 5.4 wordt doormiddel van de analyse in paragraaf 5.3 antwoord gegeven op de vraag en doelstelling van dit onderzoek. In welke mate zijn de kenmerken van sociale cohesie in collectief particuliere projecten sterker aanwezig dan in woningbouw projecten gerealiseerd doormiddel van projectmatige bouw.

5.2 De enquête

In dit onderzoek is een schriftelijke enquête gehouden onder 101 bewoners. In de wijk Reitdiep zijn 47 bewoners geënquêteerd. In de woonwijk De Linie zijn 54 bewoners geënquêteerd.

De enquête bestaat uit 40 stellingen, waarbij de respondenten op een schaal van helemaal mee eens tot helemaal mee oneens antwoord kunnen geven op de stellingen. De stellingen 1 t/m 24 hebben betrekking op de 3 kenmerken van de sociale cohesie op buurtniveau (de sociale interactie, de gelijkgestemde opvattingen en de binding met de buurt). De stellingen 25 t/m 40 hebben betrekking op de kenmerken van de buurt (contextuele variabelen).

Bewoners krijgen stellingen voorgelegd over het aantal voorzieningen, het aantal jonge gezinnen, het aantal ontmoetingsplaatsen, de veiligheid in de buurt, het aantal buurtactiviteiten, de overeenkomsten tussen bewoners betreft inkomen, opleiding, gezinssamenstelling, leeftijd en leefstijl. Daarnaast worden de bewoners gevraagd wat de

hoogst genoten schoolopleiding is wat het netto maandinkomen van het huishouden bedraagt, wat de hoofdbezigheid overdag is en hoelang de bewoner al in de buurt woont.

In dit onderzoek worden deze gegevens (stelling 25 t/m 40) gegenereerd om een vergelijking te maken tussen de verschillende cases. In hoofdstuk 4 werd verondersteld dat de buurtkenmerken in grote mate met elkaar moesten overkomen om te grote afwijkingen in de sociale cohesie te voorkomen. Uit de stellingen 25 t/m 40 blijkt dat de gemiddelde uitkomsten van deze kenmerken van de (sub)buurten ook in grote mate overeenkomen. De 3 componenten van sociale cohesie zullen niet te veel vertekend worden door afwijkingen per buurt door verschillen van de contextuele kenmerken (buurtkenmerken) binnen de buurt.

Wel blijkt uit de statistische analyse dat de bewoners in de collectief particuliere projecten het minder eens zijn met de stelling dat er veel jonge kinderen in de buurt wonen en dat de bewoners in de buurt dezelfde opleidingen hebben genoten (tabel 5.1). Wel verschilt dit per wijk. Zo zijn de verschillen van de gemiddelde uitkomsten tussen de woningbouwmethoden in de wijk Reitdiep groter dan in de wijk De Linie (tabel 5.2). Daarnaast is het netto maand inkomen van de groep bewoners uit de projectmatige woningbouw iets hoger in vergelijking met de groep collectief particuliere opdrachtgevers (tabel 5.1). De overige buurtkenmerken binnen de drie groepen (woningbouwmethode) wijken niet te veel van elkaar af en voldoen dus aan de veronderstellingen in paragraaf 4.2. In dit onderzoek is de veronderstelling dat de drie variabelen in tabel 5.1 de drie componenten van sociale cohesie niet verstoren.

In de volgende paragraaf wordt dieper ingegaan op de resultaten die betrekking hebben op de drie componenten van sociale cohesie. Doormiddel van statistische toetsen wordt onderzocht welke elementen van sociale cohesie verschillen binnen de drie verschillende woningbouwmethoden. Specifiek wordt onderzocht in welke mate de sociale cohesie in collectief particuliere projecten verschilt van de andere woningbouwmethoden.

Tabel 5.1 De significante verschillen tussen de woningbouwmethoden van de buurtkenmerken

Dependent Variable	(I) Woningbouwtype	(J) Woningbouwtype	Mean Difference (I-J)	Sig.
In deze buurt wonen veel jonge gezinnen	Collectief particulier opdrachtgeverschap	Individueel particulier opdrachtgeverschap	,647(*)	<u>,039</u>
In deze buurt zijn er in het algemeen veel overeenkomsten tussen bewoners wat betreft opleiding	Collectief particulier opdrachtgeverschap	Individueel particulier opdrachtgeverschap	,435	,408
		Projectmatige woningbouw	,504(*)	<u>,008</u>
Hoeveel bedraagt uw netto maandinkomen van uw huishouden	Collectief particulier opdrachtgeverschap	Individueel particulier opdrachtgeverschap	-,115	1,000
		Projectmatige woningbouw	-,370(*)	<u>,020</u>

Bron: Enquête, SPSS, 2008

Tabel 5.2: De gemiddelde uitkomsten per significant afwijkende variabele per woningbouwmethode per woonwijk

Dependent Variable	Buurt	Woningbouwmethode	Mean
In deze buurt wonen veel jonge gezinnen	De Linie	Collectief particulier opdrachtgeverschap	1,462
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	1,000
		Projectmatige woningbouw	1,429
	Reitdiep	Collectief particulier opdrachtgeverschap	2,083
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	.(a)
		Projectmatige woningbouw	1,091
In deze buurt zijn er in het algemeen veel overeenkomsten tussen bewoners wat betreft opleiding	De Linie	Collectief particulier opdrachtgeverschap	2,462
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	2,500
		Projectmatige woningbouw	2,250
	Reitdiep	Collectief particulier opdrachtgeverschap	3,083
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	.(a)
		Projectmatige woningbouw	2,500
Hoeveel bedraagt uw netto maandinkomen van uw huishouden	De Linie	Collectief particulier opdrachtgeverschap	4,462
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	4,500
		Projectmatige woningbouw	4,750
	Reitdiep	Collectief particulier opdrachtgeverschap	4,250
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	.(a)
		Projectmatige woningbouw	4,727

Bron: Enquête, SPSS, 2008

Een gemiddelde uitkomst dichtbij het getal 1,000 betekent dat de respondenten helemaal eens waren met de stelling, een gemiddelde uitkomst dichtbij het getal 5,000 betekent dat de respondenten helemaal mee oneens waren met de stelling.

5.3 Statistische analyse van de drie kenmerken van sociale cohesie

5.3.1 De opzet van de enquête en de statistische analyse in het programma SPSS

In deze paragraaf worden de gegevens van 101 respondenten, die in het programma SPSS zijn ingevoerd geanalyseerd. De eerste 24 stellingen zijn gebaseerd op de drie kenmerken van sociale cohesie beschreven in paragraaf 3.5. De stellingen 25 – 40 hebben betrekking op de kenmerken van de buurt.

In het programma SPSS worden de 24 stellingen ondergebracht onder 24 afhankelijke variabelen. Daarnaast worden twee onafhankelijke variabelen toegevoegd namelijk de onafhankelijke variabele buurt en woningbouwmethode. De 24 afhankelijke variabelen worden ingedeeld op een schaal van 5 verschillende waarden. De respondenten konden als volgt op de stellingen antwoorden:

- 1 = Helemaal mee eens
- 2 = Mee eens
- 3 = Neutraal
- 4 = Mee oneens
- 5 = Helemaal mee oneens

Aan de onafhankelijke variabele woningbouwmethode worden 3 waarden toegekend:

- 1 = Collectief particulier opdrachtgeverschap
- 2 = Individueel particulier opdrachtgeverschap
- 3 = Projectmatige woningbouw

Aan de onafhankelijke variabele wijk worden 2 waarden toegekend:

- 1 = De Linie
- 2 = Reitdiep

Een hoge waarde (een gemiddelde waarde dicht bij 5) bij de 24 afhankelijke variabelen betekend dat de respondenten gemiddeld dicht naar helemaal mee oneens hebben ingevuld. Een lage waarde (een gemiddelde waarde dicht bij 1) betekend dat de respondenten gemiddeld dicht naar helemaal mee eens hebben ingevuld. Uitgangspunt is dat de afstanden tussen de waarden (waarden 1 t/m 5) even groot zijn zodat de waarden kwantitatief (interval) meetbaar zijn.

Met de waarden van de onafhankelijke variabelen wordt niet gerekend er worden slechts waarden aan toegekend om de verschillende woningbouwmethoden en verschillen in wijken aan te duiden.

5.3.2 De principale componenten analyse

De 24 verschillende stellingen kunnen onderling samenhangen. In dit onderzoek wordt door middel van de principale componenten analyse bekeken in welke mate de verschillende afhankelijke variabelen met elkaar verband houden. Bij de principale componenten analyse wordt geprobeerd om uit een hoeveelheid variabelen een mogelijke samenhang tussen bepaalde bekende variabelen te identificeren, waarbij onbekende

variabelen kunnen ontstaan. Deze methode is gebaseerd op het vinden van hoge correlaties tussen variabelen (boven de 0.4 voor een zwakke relatie boven de 0.7 voor een sterke relatie). Deze sterke correlaties kunnen groepen (componenten) vormen, waardoor een uitspraak gedaan kan worden over een nieuwe variabele. De principale componenten analyse is vooral geschikt om nieuwe onbekende variabelen te vinden. Daarnaast vindt er data-reductie plaats waardoor er geen uitspraak gedaan hoeft te worden over 24 variabelen maar over drie a vier nieuwe onbekende variabelen. Het groeperen van deze variabelen is wel interpreteerbaar aan de onderzoeker. De bestaande variabelen moeten wel onder de noemer van de nieuwe onbekende variabele passen.

In dit onderzoek wordt gekozen om de principale componenten analyse over vier nog onbekende variabelen uit te voeren. Na rotatie van de componenten matrix (gebaseerd op de correlatiematrix) blijkt dat de verschillende groepen (componenten) op deze manier het duidelijkste zijn te onderscheiden. De variabelen die het sterkst met elkaar relateren (boven de waarde van 0.4) vormen de volgende groepen (tabel 5.3).

Tabel 5.3: Componenten op basis van de principale componenten analyse.

<u>Sociale interactie</u>	<u>Gelijkgestemde opvattingen</u>	<u>Binding met de buurt</u>	<u>Negatieve buurtfactoren</u>
§ Als het nodig is laat ik mijn huissleutel bij mijn burens achter	§ Ik heb dezelfde opvattingen en ideeën over hoe om te gaan in de buurt als mijn buurtgenoten	§ <i>Mijn familie woont in deze buurt</i>	§ <i>In deze buurt kunnen bewoners slecht met elkaar opschieten</i>
§ Ik vind goede buurtcontacten erg belangrijk	§ In deze buurt zijn bewoners het erover eens op welke manier er rekening met elkaar moet worden gehouden	§ <i>In deze buurt ken ik andere bewoners goed</i>	§ Mijn sociale leven speelt grotendeels buiten de buurt af
§ Ik wil zo lang mogelijk in de buurt blijven wonen	§ In deze buurt ervaar ik de sociale controle als een positieve eigenschap	§ <i>Ik heb veel zeggenschap gehad in de tot standkoming van mijn woning</i>	§ <i>Deze buurt heeft weinig betekenis voor mij</i>
§ Ik ben het laatste jaar actief geweest om de buurt te verbeteren	§ In deze buurt delen bewoners dezelfde	§ <i>Ik heb veel keuzevrijheid gehad in de tot standkoming</i>	

	normen en waarden	<i>van mijn woning</i>	
§ In deze buurt zijn burens bereid elkaar te helpen	§ In deze buurt zijn er weinig conflicten		
§ Ik heb dezelfde opvattingen en ideeën over hoe om te gaan in de buurt als mijn buurtgenoten	§ Ik ben trots op deze buurt		
§ In deze buurt ervaar ik de sociale controle als een positieve eigenschap	§ Ik voel mij sterk verbonden met de mensen uit deze buurt		
§ In deze buurt ken ik andere bewoners goed			
§ In deze buurt is de mate van sociale controle groot			
§ Ik voel mij sterk verbonden met de fysieke eigenschappen van deze buurt			
§ Deze buurt is een hechte buurt waarin bewoners elkaar geregeld ontmoeten			

Bron: *Enquete, SPSS, 2008*

De nieuwe componenten komen redelijk overeen met de drie kenmerken van sociale cohesie (sociale interactie, gelijkgestemde opvattingen en de binding met de buurt). De 4de component is een nieuw gevonden variabele. Deze variabele groepeert de oude variabelen die een negatief beeld geven van de buurt of dat de bewoner minder betrokken is bij de buurt. Enkele oude variabelen komen in meerdere groepen (componenten) voor. In de rotated component matrix komen deze hoge waarden in beide groepen voor (tabel 5.3). Deze oude variabelen correleren dan sterk met beide nieuwe groepen variabelen (componenten).

Doormiddel van data-reductie hebben we nu vier nieuwe variabelen (componenten) gevonden gebaseerd op correlaties van bestaande variabelen. In de volgende paragraaf worden de gemiddelden van de afhankelijke variabelen per wijk en per woningbouwmethode vergeleken. De significante verschillen in de gemiddelden zijn cursief aangegeven in tabel 5.3. Alle significante verschillen vallen in de laatste twee kolumnen 'binding met de buurt en negatieve buurtfactoren'. De verschillen in woningbouwmethoden zullen invloed hebben in de mate van de binding met de buurt en de negatieve buurteffecten.

5.3.3 De significante verschillen van de gemiddelde uitkomsten per woningbouwmethode vergeleken.

In deze paragraaf worden de gemiddelden die significant afwijken per woningbouwmethode beschreven. De tabel met alle verschillen in gemiddelden kan teruggevonden worden in Bijlage I. Met significant afwijken wordt in dit onderzoek het volgende bedoeld:

De gemiddelde uitkomsten wijken significant af als de overschrijdingskans (significantiëniveau) van 0.05 (5%) wordt overschreden. Wordt de overschrijdingskans (p-waarde) sterk overschreden dan spreken we van een sterk significante uitkomst. Een sterk significante uitkomst geeft aan dat een uitkomst in sterke mate de veronderstelling ondersteunt dat een verschil niet door het toeval is ontstaan, maar door iets anders. (D. Moore & P. McCabe, 2001)

In dit onderzoek worden twee hypothesen opgesteld:

§ De nul-hypothese: de gemiddelde uitkomsten tussen de verschillende woningbouwmethoden zijn gelijk. Met andere woorden de respondenten uit de verschillende groepen woningbouwmethoden hebben allemaal hetzelfde geantwoord. Er is geen verschil hoe een bewoner antwoordt op 1 van de 24 stellingen voor de verschillende woningbouwmethoden.

§ De alternatieve hypothese: de gemiddelde uitkomsten tussen de verschillende woningbouwmethoden zijn ongelijk. De gemiddelde uitkomsten verschillen per woningbouwmethode. Wordt de overschrijdingskans van 0.05 overschreden dan spreken we van een significant verschil. De veronderstelling is dat de gemiddelde uitkomsten verschillen per woningbouwmethode en niet zijn ontstaan door toeval maar door een relatie (verband) kan worden ondersteund (D. Moore & P. McCabe, 2001).

In de onderstaande tabel worden de significante verschillen van de gemiddelde uitkomsten per woningbouwmethode beschreven. De woningbouwmethoden die significant verschillen van elkaar zijn per variabele onderstreept. In totaal zijn er 6 van de 24 variabelen die significant afwijken van de nul-hypothese.

De eerste variabele: mijn familie woont in deze buurt wijkt significant af van de nul-hypothese. De gemiddelde uitkomst van de respondenten collectief particulier opdrachtgeverschap ligt lager dan de respondenten van projectmatige woningbouw in de beide wijken. Dit betekent dat de respondenten van collectief particuliere opdrachtgevers (op een schaal van 1 t/m 5) dichter naar 1 hebben gescoord (helemaal mee eens) in vergelijking met de respondenten van projectmatige woningbouw. In tabel 5.4 kun je zien in welke mate de gemiddelden verschillen van elkaar en in welke mate deze verschillen niet door het toeval verkaart worden (significant zijn). Een negatief verschil betekent dat de uitkomsten van het verschil dichter bij de 1 ligt, een positief verschil betekent dat de uitkomsten van het verschil dichter bij de 5 ligt helemaal mee oneens.

De volgende variabele geeft aan in welke mate bewoners slecht met elkaar op kunnen schieten. In de groep van de collectief particuliere opdrachtgevers wordt gemiddeld lager

gescoord (dichter naar de 1) in vergelijking met de groep projectmatige woningbouw. De bewoners van de groep collectief particuliere opdrachtgevers is het er meer mee eens dat de bewoners slecht met elkaar kunnen opschieten dan de bewoners van projectmatige bouw.

De variabele ‘in de deze buurt ken ik andere bewoners goed’ wijkt ook significant af van de nul-hypothese. De bewoners van de groep collectief particuliere opdrachtgevers hebben gemiddeld dichter bij de 1 ingevuld (helemaal mee eens) dan de bewoners uit de groep projectmatige woningbouw. De bewoners van collectieve particuliere projecten zijn het er gemiddeld meer mee eens dat ze andere bewoners uit de buurt goed kennen dan de bewoners uit de groep projectmatige woningbouw.

De vierde variabele ‘deze buurt heeft weinig betekenis voor mij’ verschilt significant van de nul-hypothese. De gemiddelde uitkomsten van de groep individuele particuliere opdrachtgevers liggen dicht bij de 1 (helemaal mee eens) dan de overige groepen. Dit betekent dat de groep individuele particuliere opdrachtgevers het meer eens is met de stelling dat de buurt minder van betekenis is dan de groepen collectief particuliere opdrachtgevers en projectmatige woningbouw.

De 5de en 6de variabele geven duidelijk het sterkste significante verschil aan. Hier kan met een redelijke zekerheid gezegd worden dat de groep collectief particuliere opdrachtgeverschap meer met de stelling eens zijn dat ze veel zeggenschap gehad hebben in de totstandkoming van de woning in vergelijking met de twee andere groepen (individueel particuliere woningbouw en projectmatige woningbouw).

De variabele ‘ik heb veel keuzevrijheid gehad in de totstandkoming van de woning’ is de laatste variabele die significant sterk afwijkt van de nulhypothese. De bewoners van de groep projectmatige woningbouw zijn het minder eens met de stelling dat ze veel keuzevrijheid hebben gehad in de totstandkoming van de woning in vergelijking met de collectief particuliere opdrachtgevers en individueel particuliere opdrachtgevers.

Tabel 5.4 Significante uitkomsten van de gemiddelde verschillen van de kenmerken van sociale cohesie per woningbouwmethode vergeleken

Dependent Variable	(I) Woningbouwtype	(J) Woningbouwmethode	Mean Difference (I-J)	Sig.
Mijn familie woont in deze buurt	<u>Collectief particulier opdrachtgeverschap</u>	Individueel particulier opdrachtgeverschap	-,74	,149
		<u>Projectmatige woningbouw</u>	-,51(*)	,037
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,74	,149
		Projectmatige woningbouw	,23	1,000
	Projectmatige woningbouw	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,51(*)	,037
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	-,23	1,000
In deze buurt kunnen bewoners slecht met elkaar opschieten	<u>Collectief particulier opdrachtgeverschap</u>	Individueel particulier opdrachtgeverschap	,03	1,000
		<u>Projectmatige woningbouw</u>	-,57(*)	,007

In deze buurt ken ik andere bewoners goed	Individueel particulier opdrachtgeverschap	Collectief particulier opdrachtgeverschap	-.03	1,000
		Projectmatige woningbouw	-.61	,208
	Projectmatige woningbouw	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,57(*)	,007
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	,61	,208
		Projectmatige woningbouw	,07	1,000
	<u>Collectief particulier opdrachtgeverschap</u>	Individueel particulier opdrachtgeverschap	-.65	,231
		<u>Projectmatige woningbouw</u>	-.92(*)	,000
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,65	,231
		Projectmatige woningbouw	-.27	1,000
		Projectmatige woningbouw	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,92(*)
Deze buurt heeft weinig betekenis voor mij	<u>Collectief particulier opdrachtgeverschap</u>	<u>Individueel particulier opdrachtgeverschap</u>	,86	,053
		Projectmatige woningbouw	,02	1,000
	<u>Individueel particulier opdrachtgeverschap</u>	<u>Collectief particulier opdrachtgeverschap</u>	-.86	,053
		<u>Projectmatige woningbouw</u>	-.84(*)	,048
	Projectmatige woningbouw	Collectief particulier opdrachtgeverschap	-.02	1,000
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	,84(*)	,048
Ik heb veel zeggenschap gehad in de tot standkoming van mijn woning	<u>Collectief particulier opdrachtgeverschap</u>	<u>Individueel particulier opdrachtgeverschap</u>	-2,36(*)	,000
		<u>Projectmatige woningbouw</u>	-1,90(*)	,000
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	Collectief particulier opdrachtgeverschap	2,36(*)	,000
		Projectmatige woningbouw	,46	,819
Ik heb veel keuzevrijheid gehad in de tot standkoming van mijn woning	Projectmatige woningbouw	Collectief particulier opdrachtgeverschap	1,90(*)	,000
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	-.46	,819
	<u>Collectief particulier opdrachtgeverschap</u>	Individueel particulier opdrachtgeverschap	,42	,945
		<u>Projectmatige woningbouw</u>	-1,83(*)	,000

	<u>Individueel particulier opdrachtgeverschap</u>	Collectief particulier opdrachtgeverschap	-.42	.945
		<u>Projectmatige woningbouw</u>	-2,25(*)	.000
Projectmatige woningbouw		Collectief particulier opdrachtgeverschap	1,83(*)	.000
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	2,25(*)	.000

Bron: Enquete, SPSS, 2008

Opvallend is dat de gemiddelde verschillen per groep die significant afwijken in de derde en vierde component voorkomen (tabel 5.3). De variabelen waarbij de verschillen significant afwijken vallen in de groep: de binding met de buurt en de negatieve factoren van de buurt. De sterkste verschillen tussen de verschillende woningbouwmethoden kan op basis van de principale componentenanalyse, toegeschreven worden aan de nieuwe variabele (component) binding met de buurt en de negatieve factoren van de buurt. De manier waarop men woningen realiseert (woningbouwmethode) kan invloed hebben op de binding met de buurt en de negatieve factoren van de buurt. De bouw van een woning doormiddel van collectief particulier opdrachtgeverschap kan leiden tot een sterkere binding met de buurt doordat bewoners elkaar beter kennen, bewoners meer zeggenschap en keuzevrijheid in de totstandkoming van de woning hebben dan projectmatige woningbouw. Wel geeft de groep collectief particuliere opdrachtgevers aan dat ze slechter met elkaar kunnen opschieten dan de groep bewoners van de projectmatige woningbouw. De laatste variabele is een merkwaardige variabele omdat verwacht werd dat bewoners van collectief particuliere projecten juist beter met elkaar zouden kunnen opschieten dan bewoners van individueel particuliere projecten en bewoners van reguliere woningbouw. In dit onderzoek kan er geen duidelijke verklaring gevonden worden voor dit verschil.

In het volgende deel van de statistische analyse worden de overige gegevens geanalyseerd. Tabel 5.4 geeft aan dat er een significant verschil is per variabele per woningbouwmethode. De tabel geeft ook aan hoe sterk dit verschil is. De tabel geeft alleen niet aan wat het gemiddelde van de groep is en in welke mate deze gemiddelden verschillen per wijk. In tabel 5.5 komen deze verschillen wel aan bod.

Tabel 5.5 Gemiddelde uitkomsten per woningbouwmethode per wijk per significant afwijkende variabele

Dependent Variable	Buurt	Woningbouwmethode	Mean
Mijn familie woont in deze buurt	De Linie	Collectief particulier opdrachtgeverschap	4,467
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	5,000
		Projectmatige woningbouw	4,767
	Reitdiep	Collectief particulier opdrachtgeverschap	4,063
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	.(a)

		Projectmatige woningbouw	4,769
In deze buurt kunnen bewoners slecht met elkaar opschieten	De Linie	Collectief particulier opdrachtgeverschap	3,667
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	4,000
	Reitdiep	Projectmatige woningbouw	4,633
		Collectief particulier opdrachtgeverschap	4,375
In deze buurt ken ik andere bewoners goed	De Linie	Individueel particulier opdrachtgeverschap	.(a)
		Projectmatige woningbouw	4,577
		Collectief particulier opdrachtgeverschap	2,000
	Reitdiep	Individueel particulier opdrachtgeverschap	2,714
		Projectmatige woningbouw	3,200
		Collectief particulier opdrachtgeverschap	2,125
Deze buurt heeft weinig betekenis voor mij	De Linie	Individueel particulier opdrachtgeverschap	.(a)
		Projectmatige woningbouw	2,731
		Collectief particulier opdrachtgeverschap	4,400
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	3,429
	Reitdiep	Projectmatige woningbouw	4,267
		Collectief particulier opdrachtgeverschap	4,188
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	.(a)
		Projectmatige woningbouw	4,269
Ik heb veel zeggenschap gehad in de tot standkoming van mijn woning	De Linie	Collectief particulier opdrachtgeverschap	1,333
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	3,714
		Projectmatige woningbouw	3,133
	Reitdiep	Collectief particulier opdrachtgeverschap	1,375
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	.(a)

Ik heb veel keuzevrijheid gehad in de totstandkoming van mijn woning	De Linie	Projectmatige woningbouw	3,385
		Collectief particulier opdrachtgeverschap	1,400
	Reitdiep	Individueel particulier opdrachtgeverschap	1,000
		Projectmatige woningbouw	3,167
		Collectief particulier opdrachtgeverschap	1,438
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	.(a)
	Projectmatige woningbouw	3,346	

Bron: Enquete, SPSS, 2008

In de bovenstaande tabel worden de significante afwijkende gemiddelde uitkomsten van de variabelen per woningbouwmethode en per wijk weergegeven. In dit deel van de analyse worden de gemiddelden per woningbouwmethode vergeleken per woonwijk. Ook zal de betekenis van de uitkomsten meegenomen worden in de analyse van de gegevens.

De gemiddelde uitkomsten van de variabele ‘mijn familie woont in deze buurt’ liggen tussen de 4 en 5, waarbij de gemiddelde uitkomsten in de groep collectief particuliere opdrachtgevers dichterbij de 4 (mee oneens) dan naar de 5 (helemaal mee oneens) liggen in vergelijking met de bewoners van individuele particuliere projecten en projectmatige woningbouw. De bewoners vinden dat de aanwezigheid van de familie in de buurt dus zeer beperkt tot niet aanwezig is, dit geldt zeker voor de bewoners in individuele particuliere projecten en de bewoners van de projectmatige woningbouw.

De gemiddelde uitkomsten van de variabele ‘in deze buurt kunnen bewoners slecht met elkaar opschieten’ liggen tussen 3 (neutraal) en de 5 (helemaal niet mee eens). Opvallend is dat de gemiddelde uitkomsten van de groep bewoners uit de projectmatige woningbouw in beide wijken dichterbij de 5 (helemaal niet eens) liggen in vergelijking met de andere groepen individuele particuliere opdrachtgeverschap en collectief particulier opdrachtgeverschap. Wel kan gesteld worden dat de meeste bewoners het oneens zijn met de stelling dat de bewoners in de buurt slecht met elkaar kunnen opschieten.

Een ander opvallende gemiddelde uitkomst betreft de variabele ‘in deze buurt ken ik andere bewoners goed’. In beide wijken zijn de gemiddelde uitkomsten in de collectief particuliere projecten lager dan in de individuele particuliere projecten en de bewoners van projectmatige woningbouw. In de collectief particuliere projecten zijn de bewoners het meer eens met de stelling dat de bewoners in de buurt elkaar goed kennen in vergelijking met de twee andere groepen. Waarbij de bewoners van collectief particuliere projecten dichterbij de 2 (mee eens), dan dichterbij de 3 (neutraal) hebben geantwoord (bewoners overige groepen) in beide wijken. Deze variabele bevestigt de theorie dat buurtgenoten in collectief particuliere projecten elkaar beter kennen, dan bewoners van individuele particuliere projecten en projectmatige woningbouw.

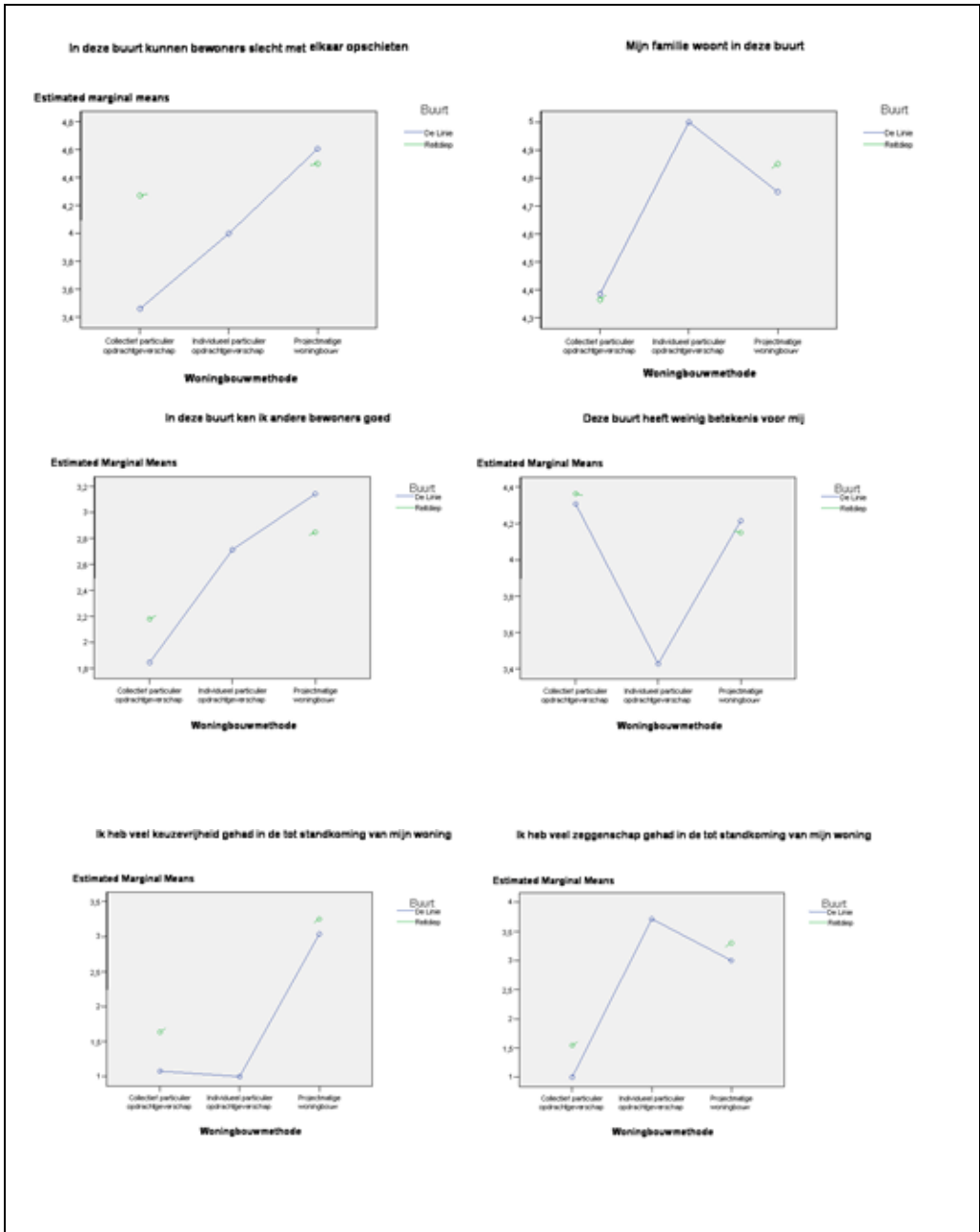
Bij de variabele ‘deze buurt heeft weinig betekenis voor mij’ is er een significant verschil in gemiddelde uitkomsten waar te nemen tussen de groep bewoners van individuele particuliere projecten en de andere twee groepen. De gemiddelde uitkomsten van de individuele particulieren liggen dicht bij de 3 (neutraal) in vergelijking met de twee andere groepen waarbij de gemiddelde uitkomsten dicht bij de 4 liggen (mee oneens). Deze verschillen in gemiddelde uitkomsten kan te maken hebben met de langere bouwtijd die nodig is om de woning op te leveren bij individuele particuliere bouw. De buurt heeft nog niet veel betekenis gehad voor de bewoner omdat de woontijd nog vrij kort is of dat de bewoners nog in hun bouwperiode zitten.

De laatste twee variabelen geven de verschillen tussen de gemiddelde uitkomsten het duidelijkst weer. In de groep collectief particulier opdrachtgeverschap liggen de gemiddelde uitkomst van de variabele ‘ik heb veel zeggenschap in de totstandkoming van mijn woning gehad’ dicht bij 1 (helemaal mee eens), terwijl de bevindingen van de bewoners van de twee andere groepen dicht bij 3 (neutraal) en 4 (mee oneens) liggen. Bewoners van collectief particuliere projecten vinden dat ze meer zeggenschap gehad hebben over de totstandkoming van de woning dan de overige twee groepen. Deze gemiddelde uitkomsten komen overeen met de theorie dat bewoners doormiddel van collectief particulier opdrachtgeverschap meer zeggenschap hebben in het plan en bouwproces van de woning in vergelijking met bewoners van projectmatige woningbouw. Wel opvallend is dat de gemiddelde uitkomsten van de bewoners van individueel particulier opdrachtgeverschap dicht bij de 4 (mee oneens) liggen. De bewoners vinden niet dat ze veel zeggenschap hebben gehad in de totstandkoming van de woning terwijl dit toch een eigenschap is van individueel particulier opdrachtgeverschap.

De gemiddelde uitkomsten van de laatste variabele ‘ik heb veel keuzevrijheid in de totstandkoming van mijn woning gehad’ wijken sterk van elkaar af. De bewoners van zowel collectief als individueel particulier opdrachtgeverschap zijn het helemaal eens met de stelling dat ze veel keuzevrijheid in de totstandkoming van de woning hebben gehad. De bewoners van deze woningbouwmethoden hebben gemiddeld dicht bij de 1 geantwoord, terwijl de antwoorden van de bewoners van de projectmatige woningbouw gemiddeld dicht bij de 3 (neutraal) liggen. Opvallend is dat de bewoners van individuele particuliere projecten wel vinden dat ze veel keuzevrijheid hebben gehad in de totstandkoming van de woning maar dat ze weinig zeggenschap hebben gehad. Wel komt duidelijk naar voren dat bewoners van collectief en individueel particuliere projecten meer keuzevrijheid hebben gehad in de totstandkoming van de woning. Ook deze uitkomsten komen overeen met de theorie, dat doormiddel van collectief en individueel particulier opdrachtgeverschap bewoners meer keuzevrijheid hebben in de totstandkoming van de woning.

In de onderstaande figuur worden de significante gemiddelde verschillen grafisch weergegeven voor de verschillende woningbouwmethoden in de beide woonwijken.

Figuur 5.1 Grafische verschillen in gemiddelde uitkomsten tussen de woningbouwmethoden per buurt

Bron: Enquete, SPSS, 2008

5.4 Conclusie

In deze paragraaf worden de gegevens geanalyseerd die verkregen zijn doormiddel van het enquêteren van 101 bewoners uit twee verschillende woonwijken in de stad Groningen.

De enquête bestaat uit twee delen. De eerste 24 stellingen hebben betrekking op de kenmerken van sociale cohesie. De stellingen 25 t/m 40 hebben betrekkingen op de kenmerken van de buurt. Deze stellingen worden in het programma SPSS omgezet in 40 variabelen. De variabelen 25 t/m 40 worden per woningbouwmethode vergeleken om te onderzoeken in welke mate er grote afwijkingen zijn in de buurtkenmerken die de kenmerken van sociale cohesie kunnen verstoren (contextuele kenmerken). Op drie variabelen na (netto inkomen, jonge kinderen in de buurt en opleiding) wijken de gemiddelden zo weinig mogelijk af van elkaar (tabel 5.2). In dit onderzoek wordt verondersteld dat de buurtkenmerken (variabele 25 t/m 40) de drie kenmerken (dimensies) van sociale cohesie niet te veel verstoren.

Op basis van de principale componenten analyse worden de variabelen (stellingen) uit de enquête aan de componenten van sociale cohesie toegewezen. De 24 variabelen worden doormiddel van deze toets gereduceerd tot 4 componenten.

In het programma SPSS worden vervolgens de gemiddelde uitkomsten van de variabelen 1 – 24 (de componenten van sociale cohesie) geanalyseerd. De gemiddelde uitkomsten van de volgende variabelen verschillen significant van elkaar wat betreft de woningbouwmethode.

- § Ik heb veel zeggenschap gehad in de totstandkoming van mijn woning
- § Ik heb veel keuzevrijheid gehad in de totstandkoming van mijn woning
- § Deze buurt heeft weinig betekenis voor mij
- § In deze buurt ken ik andere bewoners goed
- § In deze buurt kunnen bewoners slecht met elkaar opschieten
- § Mijn familie woont in deze buurt

De gemiddelde uitkomsten van de eerste twee variabelen verschillen het sterkst wat betreft de woningbouwmethode. In collectief particuliere projecten hebben bewoners meer zeggenschap gehad over de totstandkoming van de woning dan in individuele particuliere projecten en bewoners van projectmatige woningbouw. Bewoners van collectief en individueel particuliere projecten hebben meer keuzevrijheid gehad in de totstandkoming van de woning. Deze verschillen komen overeen met de verwachting en de theorie dat bewoners van collectief particuliere projecten meer zeggenschap en keuzevrijheid hebben in de totstandkoming van de woning. Het is wel opvallend dat de bewoners van individueel particuliere projecten vinden dat ze weinig zeggenschap hebben gehad in de totstandkoming van de woning. De verwachting (theorie) is dat individuele particuliere woningbouwers juist wel veel zeggenschap hebben over de totstandkoming van de woning. Een verklaring voor het verschil tussen de theorie en de praktijk (casus) kan in dit onderzoek niet gegeven worden. De respondenten van de groep individuele particuliere opdrachtgevers zullen hiervoor geïnterviewd moeten worden.

De gemiddelde uitkomsten van de variabele 'in deze buurt ken ik andere bewoners goed' wijken duidelijk af in beide wijken. In collectief particuliere projecten zijn de bewoners het meer eens met de stelling dat ze andere bewoners in de buurt goed kennen dan

bewoners van projectmatige woningbouw. Deze uitkomsten bevestigen op basis van de statistische analyse de theorie dat in collectief particuliere projecten de bewoners elkaar beter en eerder leren kennen dan bewoners van projectmatige woningbouw.

De verschillen in de gemiddelde uitkomsten voor de variabele 'in deze buurt kunnen de bewoners slecht met elkaar opschieten' variëren per wijk. In de wijk De Linie zijn de verschillen tussen de woningbouwmethoden groter dan in de wijk Reitdiep. Hierdoor is het lastig een uitspraak te doen over de invloed van een woningbouwmethode op deze variabele. Daarnaast zijn de verschillen tussen de variabelen niet significant. De verschillen tussen de variabelen kunnen gebaseerd zijn op toeval. Daarom worden deze variabelen niet verder meegenomen in de analyse.

De variabelen die wel significant van elkaar afwijken in tabel 5.4 zijn alle vertegenwoordigd in de nieuw gegroepeerde variabelen 'binding met de buurt en negatieve buurtfactoren'. Deze kenmerken worden beïnvloed door verschillen in woningbouwmethode. De conclusie van dit hoofdstuk kan als volgt worden beschreven:

Collectief particulier opdrachtgeverschap versterkt de binding in de buurt in de onderzoeksbuurten, omdat bewoners in de buurt elkaar al beter kennen, er vaker familie in de buurt woont en dat bewoners meer zeggenschap en keuzevrijheid in de totstandkoming van de woning hebben gehad.
--

Het kiezen voor een bepaalde woningbouwmethode heeft wel degelijk invloed op de sociale cohesie in de buurt. In de onderzoeksgebieden wordt de binding/identificatie met de buurt versterkt doordat toekomstige bewoners een woningbouwproject realiseren in collectief verband, waarbij ze gezamenlijk verantwoordelijk zijn voor de oplevering en de risico's van het project. Deze binding met de buurt is sterker aanwezig bij bewoners van collectief particuliere projecten dan bij bewoners van individuele particuliere projecten en reguliere woningbouw projecten.

6 Conclusies

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de doelstelling en de onderzoeksvragen die in hoofdstuk 1 aan de orde kwamen zo duidelijk mogelijk beantwoord. In dit deel komt de toetsing van de gestelde hypothese nadrukkelijk aan de orde. Daarnaast komen de onderzoeksvragen aan bod, waarbij de conclusies over het instrument collectief particulier opdrachtgeverschap, het begrip sociale cohesie in de literatuur, in de cases (praktijk) en de reflectie met de theorie beschreven worden.

6.2 Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is het toetsen van de volgende hypothese:

Hypothese: De mate van sociale cohesie is groter in buurten waarin woningen gerealiseerd zijn door middel van collectief particulier opdrachtgeverschap in vergelijking met buurten waarin woningen gerealiseerd zijn doormiddel van reguliere projectontwikkeling of individueel particulier opdrachtgeverschap.

In de theorie (literatuur) over collectief particulier opdrachtgeverschap wordt vaak de suggestie gewekt dat de sociale cohesie in de buurt bevordert wordt door het realiseren van woningen doormiddel van collectief particulier opdrachtgeverschap. De vroege samenwerking en de directe betrokkenheid bij het project bevordert de band tussen de groep toekomstige bewoners en burens.

In dit onderzoek wordt aan de hand van een enquête in twee casussen en een statistische analyse bekeken in welke mate de kenmerken van sociale cohesie in de buurt verschillen per woningbouwmethode. Ook wordt beschreven in welke mate deze verschillen in de casussen overeenkomen met de verschillen in de theorie (literatuur).

Uit de statistische analyse blijkt dat twee belangrijke kenmerken (variabelen) van sociale cohesie sterk verschillen per woningbouwmethode in beide casussen. Het gaat om de mate van zeggenschap en de keuzevrijheid in de totstandkoming van de eigen woning. Bewoners van de collectief particuliere projecten vinden dat ze meer zeggenschap en keuzevrijheid hebben gehad in de totstandkoming van de woning dan bewoners van reguliere woningbouwprojecten. Daarnaast kennen bewoners van de collectief particuliere projecten de bewoners van de buurt beter dan bewoners van reguliere en individueel particuliere woningbouwprojecten. De bewoners van de individueel particuliere projecten hechten minder betekenis aan de buurt dan bewoners van collectief particuliere en reguliere projecten. Dit kan verklaard worden doordat bewoners van individuele particuliere projecten een langere bouwtijd nodig hebben om de woning op te leveren. De buurt heeft nog niet veel betekenis gehad voor de bewoner omdat de woonduur nog vrij kort is of dat de bewoners nog in hun bouwperiode zitten.

Opvallend is dat de significante verschillen van de gemiddelde uitkomsten per woningbouwmethode alleen voorkomen in de groep 'binding met de buurt en negatieve kenmerken van de buurt'. De grootste verschillen tussen de woningbouwmethoden hebben betrekking op de nieuw (doormiddel van principale componenten analyse) verkregen variabelen 'binding met de buurt' en negatieve buurtkenmerken. In de groepen 'sociale interactie en gelijkgestemde' opvattingen zijn de verschillen tussen de woningbouwmethoden niet groot genoeg om van het toeval af te wijken. Er zijn in deze groepen geen significante verschillen tussen de woningbouwmethoden. Uit de analyse van de enquête zijn de verschillen per woningbouwmethode voor de kenmerken sociale interactie en gelijkgestemde opvattingen te klein om de nul-hypothese te verwerpen.

In dit onderzoek kan er een relatie gelegd worden tussen de wijze van woningbouwmethode en de binding met de buurt. In de cases hebben bewoners in collectief particuliere projecten meer zeggenschap, keuzevrijheid en de burens (toekomstige bewoners) kennen elkaar eerder en beter dan bewoners van reguliere woningbouw projecten. De wijze waarop woningbouw gerealiseerd wordt kan dus invloed hebben op de sociale cohesie in de buurt het gaat hierbij om het derde kenmerk (component) van sociale cohesie: de binding/identificatie met de buurt.

6.3 De onderzoeksvragen

In deze paragraaf wordt de onderstaande vraagstelling uiteengezet in de onderzoeksvragen.

- Wat is de mate van sociale cohesie in een buurt, waar collectief particulier opdrachtgeverschap is toegepast in vergelijking met buurten waarin woningen gerealiseerd zijn door middel van reguliere woningbouw of individueel particuliere bouw?

De beantwoording van de onderzoeksvragen zal vervolgens in gaan op het middel collectief particulier opdrachtgeverschap, het begrip sociale cohesie, de geselecteerde onderzoeksgebieden (cases) en de vergelijking van deze cases met de algemene bevindingen uit de theorie (literatuur).

6.3.1 Wat is collectief particulier opdrachtgeverschap?

Collectief particulier opdrachtgeverschap wordt in de literatuur gedefinieerd als:

'Collectief particulier opdrachtgeverschap is een instrument, waarin een groep van (woon)consumenten, georganiseerd als rechtspersoon zonder winstoogmerk, de volledige juridische zeggenschap heeft over en verantwoordelijkheid draagt voor het gebruik van de grond, het ontwerp en de bouw van de woningen' (VEH, 2002).

Het belangrijkste verschil tussen collectief particulier opdrachtgeverschap en reguliere woningbouw is dat bewoners van collectief particuliere projecten woningen realiseren voor eigen gebruik zonder winstoogmerk. De bewoners van het toekomstige project zijn

zowel eigenaar (gebruiker) als opdrachtgever. Bij reguliere projectontwikkeling staat de projectontwikkelaar (opdrachtgever) los van de gebruiker en realiseert de opdrachtgever woningen voor de markt en niet voor de individuele gebruiker. De bewoners van collectief particuliere projecten hebben in tegenstelling tot projectmatige projecten meer keuzevrijheid en zeggenschap over de totstandkoming van de woning.

Het instrument collectief particulier opdrachtgeverschap kan een aantal voordelen hebben ten opzichte van reguliere projectontwikkeling. De belangrijkste voordelen van collectief particulier opdrachtgeverschap zijn:

- Hoge mate van zeggenschap in de totstandkoming van de eigen woning en eventueel de woonomgeving
- Veel keuzevrijheid in de totstandkoming van de eigen woning en de woonomgeving
- Het bouwen van een woning onder de marktwaarde
- De realisatie van gedifferentieerde wijken
- Doormiddel van collectief particulier opdrachtgeverschap kunnen woonwensen gerealiseerd worden die in de huidige marktsituatie niet aangeboden worden (invulling geven aan specifieke wooneisen).
- Vroegtijdige afstemming van onderlinge bewoners belangen
- Het bevorderen van de sociale cohesie in de buurt. Bewoners komen in een vroeg stadium met elkaar in contact waardoor bewoners elkaar eerder en beter leren kennen dan bewoners (buren) van reguliere woningbouwprojecten.

De stappen (fasen) van collectief particulier opdrachtgeverschap komen grotendeels overeen met de stappen van reguliere projectontwikkeling. In de literatuur wordt wel duidelijk vermeld dat de stappen van collectief particulier opdrachtgeverschap meer gepaard gaan met een sterke sociale interactie tussen de leden van de projectgroep (toekomstige bewoners). Daarnaast moeten de leden van de projectgroep in overeenstemming komen over bepaalde afspraken betreft idealen, ideeën, financiële voorwaarden, architectonische stijl etc. Doordat bewoners in een vroegtijdig stadium betrokken worden bij de buurt kan de binding en identificatie met de buurt eerder aanwezig zijn. De binding en de identificatie met de buurt wordt mede gestimuleerd doordat de toekomstige bewoners een deel van de woning en de eigen buurt zelf (in samenwerking met de architect, aannemer, gemeente en procesbegeleider) kunnen inrichten.

Op basis van de geraadpleegde literatuur *kan* (er zijn nog geen wetenschappelijke bewijzen voor) het instrument collectief particulier opdrachtgeverschap de sociale interactie, de gelijkgestemde opvattingen binnen een projectgroep of de binding/identificatie met de buurt bevorderen.

6.3.2 Wat is sociale cohesie?

Sociale cohesie is in de loop van de tijd een steeds breder begrip geworden (containerbegrip). Sociale cohesie is een begrip met een normatieve waarde. Er zijn naast voordelen ook nadelen verbonden aan het begrip sociale cohesie. Daarnaast is sociale

cohesie een begrip dat zich op verschillende schalen afspeelt. In dit onderzoek wordt de sociale cohesie op het niveau van de buurt bestudeerd.

Het begrip sociale cohesie wordt in de literatuur als volgt gedefinieerd:

'De interne bindingskracht van een groep bewoners binnen de buurt, waarbij de mate van sociale interactie, gelijkgerichte opvattingen en identificatie met de buurt de belangrijkste componenten vormen.

In deze definitie staan de drie kenmerken van sociale cohesie op het niveau van de buurt centraal. Het gaat om de sociale interactie, gelijkgestemde opvattingen en de binding/identificatie met de buurt (Bolt & Torrance). Deze componenten vormen in de onderzoeksgebieden ook de belangrijkste componenten van sociale cohesie. Naast deze componenten zijn er contextuele kenmerken (kenmerken van de buurt), die invloed hebben op de sociale cohesie in de buurt. Het gaat hier om de woonduur, de bevolkingssamenstelling, de mobiliteit, het stedenbouwkundige ontwerp, de homogeniteit en de aanwezige voorzieningen. Deze contextuele kenmerken van de buurt zijn indicatoren voor een gebrekkige of een sterke (mate van) sociale cohesie in de buurt (paragraaf 3.7).

Een sterke sociale cohesie in de buurt kan voordelig zijn voor de participatie in de samenleving. Buren kunnen elkaar uit het isolement helpen. Daarnaast draagt een sterke sociale cohesie bij aan het vergroten van de leefbaarheid en het tegen gaan van de fysieke verloederding in de buurt. Ook kan de toename van sociale cohesie leiden tot het ontstaan van buurtinitiatieven en vice versa. Dit geldt ook voor de veiligheid en het vertrouwen van bewoners onderling in de buurt.

Naast positieve effecten van sociale cohesie zijn er ook nadelige effecten zoals de uitsluiting van groepen of individuen, de beperking van de privacy door een sterke sociale controle en verschillende deelgroepen die tegen over elkaar kunnen staan.

Opmerking: Contextuele kenmerken die invloed hebben op de sociale cohesie in de buurt

6.3.3 Wat is de mate van de sociale cohesie in de onderzoeksgebieden?

In deze paragraaf komen de onderzoeksgebieden aan de orde. De cases liggen in twee woonwijken in de stad Groningen: in de nieuwbouwwijk Reitdiep-Heemwerd en de inbreidingswijk De Linie (Europapark).

Binnen deze woonwijken is geprobeerd de kenmerken van de buurt die de sociale cohesie kunnen beïnvloeden zoveel mogelijk constant te houden. Uit de gegevens van de gehouden enquête blijkt dat binnen de beide woonwijken de buurtkenmerken grotendeels overeenkomen, zodat de mate van sociale cohesie niet te veel door deze factoren vertekend worden. Daarnaast is het belangrijk dat de verschillen tussen de kenmerken van collectief particulier opdrachtgeverschap en reguliere woningbouw goed te onderscheiden zijn. Binnen de casussen worden de (sub)buurten op de bovenstaande selectiecriteria geselecteerd (constante contextuele variabelen). Binnen de woonwijken worden de verschillende woningbouwmethoden als volgt vergeleken:

Een vergelijking van de componenten van sociale cohesie tussen woningen die gerealiseerd zijn doormiddel van collectief opdrachtgeverschap in een buurt met de reguliere woningbouw van een overeenkomstige buurt/straat (referentiebuurt), waarbij de contextuele variabelen zoveel mogelijk constant zijn.

6.3.4 Welke significante verschillen tussen de woningbouwmethoden zijn binnen de casussen waar te nemen?

Uit de statistische analyse van de enquête (H5) blijkt dat de contextuele variabelen (buurtkenmerken) van de te vergelijken buurten waarin de verschillende woningbouwmethoden voorkomen redelijk met elkaar overeenkomen. Alleen het netto inkomen van de huishoudens in de reguliere woningbouw projecten valt net iets hoger uit dan van de bewoners van de collectief particuliere projecten. Ook zijn de verschillen tussen de woningbouwmethoden wat betreft de zeggenschap en keuzevrijheid over de eigen woning in de beide woonwijken groot genoeg om aan de selectiecriteria te voldoen. In dit onderzoek wordt voldaan aan de veronderstellingen dat de buurtkenmerken in de onderzoeksgebieden de verschillen in de sociale cohesie niet verstoren. Daarnaast zijn de verschillen tussen de woningbouwmethoden groot genoeg wat betreft de zeggenschap en keuzevrijheid in de totstandkoming van de woning.

In H5 is doormiddel van de statistische toets principale componenten analyse onderzocht in welke mate de variabelen sterk met elkaar correleren. Met deze toets kun je doormiddel van data-reductie bestaande variabelen aan nieuwe variabelen (groepen/componenten) toewijzen. De volgende groepen zijn hierbij te onderscheiden:

1. Sociale interactie
2. Gelijkgestemde opvattingen
3. Binding met de buurt
4. Negatieve kenmerken van de buurt

In H5 wordt doormiddel van meervoudige variantie-analyse de gemiddelde uitkomsten van de verschillende woningbouwmethoden vergeleken. Opvallend is dat de significante verschillen tussen de woningbouwmethoden alle in de 3de en 4de groep vallen. De variabelen: 'ik deze buurt ken ik de bewoners goed', 'ik heb veel keuzevrijheid gehad in de totstandkoming van mijn woning' en 'ik heb veel zeggenschap gehad in de totstandkoming van mijn woning' vallen in 3^e groep 'binding met de buurt'.

De bewoners in collectief particuliere projecten zijn het meer eens met de bovenstaande stellingen (variabelen) dan bewoners van reguliere en individueel particuliere projecten. Bewoners van collectief particuliere projecten kennen elkaar beter, zijn vaker familie van elkaar en hebben meer zeggenschap en keuzevrijheid dan bewoners van individueel particuliere projecten en bewoners van projectmatige woningbouw.

Het instrument collectief particulier opdrachtgeverschap heeft in de onderzoeksgebieden invloed op het derde kenmerk van sociale cohesie: de binding met de buurt. Het gaat om de mate van zeggenschap en keuzevrijheid in de totstandkoming van de eigen woning en de mate waarin bewoners elkaar kennen in de buurt. De componenten sociale interactie en de gelijkgestemde opvattingen kunnen in de collectief particuliere projecten wel sterker aanwezig zijn, maar in de statistische analyse zijn er geen significante verschillen met de reguliere en individueel particuliere projecten aangetoond. De belangrijkste conclusie die aangetoond wordt door middel van statistische analyse van de onderzochte casussen is:

Het instrument collectief particulier opdrachtgeverschap bevordert de binding met de buurt in de onderzoeksgebieden meer ten opzichte van reguliere woningbouw en individueel particuliere bouw, doordat bewoners meer zeggenschap en keuzevrijheid hebben in de totstandkoming van de woning en doordat bewoners elkaar vroegtijdig eerder en beter kennen.

6.3.5 Reflectie met de theorie (literatuur)

In de literatuur wordt vaak gesuggereerd dat de componenten van sociale cohesie (sociale interactie, gelijkgestemde opvattingen en de binding met de buurt) door collectief particulier opdrachtgeverschap bevordert wordt. In dit onderzoek wordt doormiddel van een casus studie een vergelijking gemaakt in welke mate de componenten van sociale cohesie ook daadwerkelijk (in de praktijk) in collectief particuliere projecten verschillen van reguliere woningbouw en individueel particuliere projecten. In de vorige subparagraaf komt alleen de derde component (de binding met de buurt) overeen met de bevindingen uit de literatuur. De variabelen sociale interactie en de gelijkgestemde opvattingen kunnen in collectief particuliere projecten wel sterker aanwezig zijn dan in reguliere en individueel particuliere projecten, maar de verschillen tussen de woningbouwmethoden op deze variabelen/componenten wijken niet significant af. De verschillen tussen de woningbouwmethoden kunnen gebaseerd zijn op de factor toeval.

Een algemene uitspraak over collectief particuliere projecten kan in dit onderzoek niet worden gedaan. Hiervoor zullen er veel meer collectief particuliere projecten onderzocht moeten worden. Bovendien verschillen de collectief particuliere projecten onderling van elkaar. In dit onderzoek worden vier verschillende vormen van collectief particulier opdrachtgeverschap genoemd uiteenlopend van ontwikkeling van alleen de eigen woning tot ontwikkeling van de woonomgeving met de publieke voorzieningen in samenspraak met de (toekomstige) buurtbewoners. Het kan zijn dat de kenmerken van sociale cohesie veel sterker aanwezig zijn in buurten die geheel (ontwikkeling van de woning en woonomgeving) door de bewoners ontwikkeld zijn.

Wel kan geconcludeerd worden dat een aantal voordelen van collectief particulier opdrachtgeverschap (in de literatuur) ook in de geselecteerde casussen voorkomen. Zo worden bewoners direct betrokken bij de ontwikkeling van de eigen woningen. Bewoners maken afspraken over de keuze van het ontwerp van de woning, de financiële verantwoording, de keuze van de architect en de aannemer etc. Bewoners hebben meer zeggenschap en keuzevrijheid over deze aspecten in vergelijking met bewoners van reguliere woningbouwprojecten. In de collectief particuliere projecten konden bewoners zelf kiezen hoe zij de woningen in willen richten. Het gaat hier om de inrichting van het interieur, de mate waarin bewoners kunnen kiezen waar de slaapkamer, keuken, woonkamer, garage etc. in het woonontwerp geplaatst worden. De verschillen in exterieur zijn minder groot. Bewoners hebben gekozen om de eenheid in het woningtype en de keuze van het materiaal te bewaren. Bovendien leidt dit tot lagere inkoopkosten, doordat er kortingen gehaald kunnen worden op de gezamenlijke inkoop van materialen en lagere kosten van de architect. Daarnaast wordt de binding met buurt versterkt doordat burens

elkaar vroegtijdig kennen (voor het bouwproces) en doordat bewoners meer zeggenschap en keuzevrijheid hebben in de totstandkoming van de woning.

Literatuurlijst

- § C.B.E.M. Aalbers, A. Haars en E.M.V. de Ruiters. Lessen in vertrouwen. Bewoners participeren in planvorming voor het Botteskerkpark, Amsterdam-Osdorp'.
- § Blokland-Potters, T. (1998). Wat stadsbewoners bindt: sociale relaties in een
- § Bolt, G. & Torrance, M., (2005). Stedelijke herstructurering en sociale cohesie. Nethur, Utrecht.
- § Burton et al., (2004), What works in community involvement in area-based initiatives? A systematic review of the literature. London: Home Office.
- § Castells, M., (1997). The power of identity. Oxford, Blackwell.
- § Dam, G., (2002). Sociale competentie in de multiculturele samenleving. Een beschouwing.
- § Deben, L. & Schuyt, K., (2000), Sociale cohesie in Almere. Sociale samenhang in een jonge stad. Amsterdam, Het Spinhuis.
- § Dekker, P.,(2003), Tussen sociale cohesie en politieke democratie. *ESB - Economische Statistische Berichten*
- § Dienst Ruimtelijke Ordening en Economische zaken, gemeente Groningen., (2002), Beeldkwaliteitsplan De Linie
- § Dienst Ruimtelijke Ordening en Economische zaken, gemeente Groningen., (2005), Beeldkwaliteitsplan Reitdiep-Heemwerd
- § Duyvendak, J.W. (1999) 'De toekomst van multicultureel Nederland: Wat staat en de Biblebontse Berg?', *Rekenschap* 46-1, 38-46.
- § Forrest K. & Kearns A., (2000). Social cohesion and multilevel urban governance
- § Forrest K. & Kearns A., (2001). Social cohesion, social capital, and the neighborhood
- § Fukuyama, F., (1999), The great disruption: Human Nature and the Reconstitution of Social Order. London: Profile Books.
- § Giddens, A. (1994). "Community charged: Review of Dennis Wrong's 'The problem of order'." *New statesman and society* 22 april: 42-44.
- § Ginkel, Van R. & Deben, L. (2002), Bouwen aan bindingen. Sociale cohesie in Zoetermeer. Amsterdam: Aksant.
- § Granovetter, M. (1973) 'The strength of weak ties', *American Journal of Sociology*, 78.
- § Hart, J. de (2002), Zekere banden. Den Haag
- § Henning, C, and Lieberg, M. (1996) 'Strong Ties or Weak Ties? Neighbourhood Networks in a New Perspective' *Scandinavian Housing and Planning Research* 13.
- § Horst, Van Der, et al., (2001), Wat wijken maakt. Den Haag/Utrecht: DGVH/NETHUR Partnership.
- § Hortulanus, R.P., (1995), Stadsbuurten, een studie over bewoners en beheerders in buurten met uiteenlopende reputaties, Den Haag: VUGA.
- § Kam, de G. & Needham B., (2003). Een hele opgave. Over sociale cohesie als motief bij stedelijke herstructurering. Nijmegen
- § Kleinhans, (2005), Sociale implicaties van herstructurering en herhuisvesting, Delft(Dup. Science).

- § Land, M. van der (2003), *Vluchtige verbondenheid. Stedelijke bindingen van de Rotterdamse nieuwe middenklasse*. Rotterdam: Erasmusuniversiteit.
- § Lavrijsen, W. (2004), *Bouwen in betrokkenheid: bewonersparticipatie als brug naar betaalbare woningen in leefbare dorpen*. 'S Hertogenbosch/Bladel
- § Lucassen, J. en de Ruijter, A. (2002). 'Inleiding'. Pp. 1-5 in: idem: *Nederland multicultureel en pluriform? Een aantal conceptuele studies*. Amsterdam: Aksant
- § Lupi, Tineke (2005), *Buurtbinding. Van veenkolonie tot VINEX-wijk*. Amsterdam: Aksant
- § Platvoet, Leo & Maarten van Poelgeest (2005), *Amsterdam als Emancipatiemachine*. Bussum: THOTH
- § Marissing, E. van, (2004), *Stedelijk beleid en Sociale cohesie in twee herstructureringswijken: in Nieuw-Hooggraven (Utrecht) en Bouwlust (Den Haag)*. Gouda: Habiforum.
- § Moore, D. & McCabe, P., (2001). *Statistiek in de Praktijk 3^e herziende uitgave*. Academic Service Nijmegen
- § Pahl, R. & Spencer, L. (1997), *Families, Intimacy and Social Capital*
- § Portes, A. (1998). *Social capital: Its origins and applications in modern sociology*. *Annual Review of Sociology*, 24(1), 1-24.
- § Putnam, R. (2000), *Bowling alone*, New York: Simon & Schuster
- § Roo, de G., Voogd, H., (2004), *Methodologie van Planning*. Groningen: Couthinho. Tweede herziende druk
- § Ruimtelijk Planbureau (2007), *Particulier opdrachtgeverschap in de woningbouw*. Den Haag
- § Schellevis, J., (2002). *Particulier opdrachtgeverschap en consumentgerichte projectontwikkeling*. Economisch Instituut voor de bouwnijverheid. Amsterdam.
- § SEV, (2006). *Bewoners aan zet*. Den Haag.
- § Spit, T., Zoete, P., (2002), *Gepland Nederland: Een inleiding in ruimtelijke ordening en planologie*. Den Haag.
- § Stichting de Regie, (2003). *Inventarisatie huidige praktijk uitgifte bouwgrond aan particulieren*.
- § Stichting de REGIE, (2003). *Particulier opdrachtgeverschap in de woningbouw: een wegwijzer voor gemeenten*.
- § Suttles, G., (1972), *The social construction of communities*, The University of Chicago Press
- § Taylor, R. B. (1988). *Human territorial functioning*. Cambridge, University Press.
- § Turner, B. (1991) *Prolegomena to a general theory of social order*. University of Essex
- § Urwin, D., (1990), *The politics of territory and identity*, *Statens offentliga utredningar*, 33.
- § Uytterlinde, M. (1999). *In de buurt van sociale cohesie*. Utrecht: Universiteit Utrecht, 1999 (doctoraalscriptie).
- § Van Kempen, R. and E. v. Beckhoven (2002). "Social effects of urban restructuring: a case study in Amsterdam and Utrecht, The Netherlands." paper presented at the ENHR 2002 conference in Vienna, July 1-5, 2002.
- § Vereniging Eigen Huis (2002), *Handboek bouw uw eigen huis*. Amersfoort: VEH.
- § Völker, B. (1999), *15 miljoen burens. De rol van burens in persoonlijke netwerken in Nederland*. In: B. Völker and R. Verhoeff (eds.), *Burens en buurten*. Nederlands

onderzoek op het snijvlak van sociologie en sociale geografie. Amsterdam:
SISWO.

- § VROM (2000), Nota mensen, wensen en wonen: wonen in de 21^e eeuw. Den Haag. Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer
- § VROM (2001), Op grond van nieuw beleid. Den Haag.
- § VROM (2006), Bewoners bouwen de buurt: Collectief particulier opdrachtgeverschap in de woningbouw. Den Haag
- § VROM (2006), De Behoeftte aan Stedelijke Vernieuwing 2010-2019: Beleidsvarianten voor herstructurering, functieverandering en uitleg. Den Haag.
- § Wooninnovatie Reeks (2006), Initiatief en invloed: procesarchitectuur voor collectieven en co-ontwikkelaars, Arko Uitgeverij
- § Wrong D., (1994) The problem of Order: What Unites and Divides Society. London: Free Press/Maxwell Macmil

Bijlagen

Bijlage I: Statistische tabellen SPSS

Tabel 1: Gedraaide componenten matrix

Rotated Component Matrix(a)

	Component			
	1	2	3	4
Mijn hechte vrienden wonen in deze buurt	,381	,265	,382	,086
Mijn familie woont in deze buurt	,030	,179	,638	,209
Als het nodig is laat ik mijn huissleutel bij mijn burens achter	,501	,194	,366	-,314
Ik vind goede buurtcontacten erg belangrijk	,864	,153	,057	,031
Ik wil zo lang mogelijk in deze buurt blijven wonen	,618	,406	,018	,249
Ik ben het laatste jaar actief geweest om mijn buurt te verbeteren	,676	,294	,348	,237
In deze buurt zijn burens bereid elkaar te helpen	,670	,343	,230	-,102
Ik heb dezelfde opvattingen en ideeën over hoe met elkaar om te gaan in de buurt als mijn buurtgenoten	,637	,503	,274	-,026
In deze buurt kunnen bewoners slecht met elkaar opschieten	,318	-,141	,359	,676
In deze buurt zijn bewoners het erover eens op welke manier er rekening met elkaar moet worden gehouden	,247	,705	,271	,072
In deze buurt ervaar ik de sociale controle als een positieve eigenschap van de buurt	,579	,502	,329	,189
In deze buurt ken ik andere bewoners goed	,575	-,028	,586	,286
In deze buurt delen bewoners dezelfde normen en waarden	,314	,634	,352	,271

In deze buurt zijn er weinig conflicten	,203	,808	,216	,003
In deze buurt is de mate van sociale controle groot	,527	,326	,392	,173
Ik ben trots op deze buurt	,411	,695	,068	,186
Ik voel mij sterk verbonden met de fysieke kenmerken van deze buurt	,577	,423	-,191	,327
Deze buurt is een hechte buurt waarin bewoners elkaar geregeld ontmoeten	,672	,250	,389	,111
Ik heb veel goede herinneringen aan deze buurt	,571	,469	,271	,155
Mijn sociale leven speelt zich grotendeels af buiten deze buurt	,096	,484	-,028	,669
Deze buurt heeft weinig betekenis voor mij	-,008	,097	,245	,800
Ik voel mij sterk verbonden met de mensen in deze buurt	,336	,715	,287	-,069
Ik heb veel zeggenschap gehad in de totstandkoming van mijn woning	,150	,362	,753	,058
Ik heb veel keuzevrijheid gehad in de totstandkoming van mijn woning	,276	,169	,718	,091

Bron: Enquête, SPSS, 2008

Tabel 2: Gemiddelden per woningbouwmethode in de wijk Reitdiep en De Linie

3. Woningbouwtype * Buurt

Dependent Variable	Woningbouwtype	Buurt	Mean
Mijn hechte vrienden wonen in deze buurt	Collectief particulier opdrachtgeverschap	De Linie	4,000
		Reitdiep	3,500
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	De Linie	3,857
		Reitdiep	.(a)
	Projectmatige woningbouw	De Linie	4,233
		Reitdiep	4,308
Mijn familie woont in deze buurt	Collectief particulier opdrachtgeverschap	De Linie	4,467

		Reitdiep	4,063
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	De Linie	5,000
		Reitdiep	.(a)
	Projectmatige woningbouw	De Linie	4,767
		Reitdiep	4,769
Als het nodig is laat ik mijn huissleutel bij mijn burens achter	Collectief particulier opdrachtgeverschap	De Linie	1,067
		Reitdiep	1,500
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	De Linie	1,000
		Reitdiep	.(a)
	Projectmatige woningbouw	De Linie	1,533
		Reitdiep	1,462
Ik vind goede buurtcontacten erg belangrijk	Collectief particulier opdrachtgeverschap	De Linie	1,467
		Reitdiep	1,875
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	De Linie	1,143
		Reitdiep	.(a)
	Projectmatige woningbouw	De Linie	1,933
		Reitdiep	1,615
Ik wil zo lang mogelijk in deze buurt blijven wonen	Collectief particulier opdrachtgeverschap	De Linie	2,200
		Reitdiep	2,250
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	De Linie	2,429
		Reitdiep	.(a)
	Projectmatige woningbouw	De Linie	2,500
		Reitdiep	2,192
Ik ben het laatste jaar actief geweest om mijn buurt te verbeteren	Collectief particulier opdrachtgeverschap	De Linie	2,667
		Reitdiep	3,438
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	De Linie	3,000
		Reitdiep	.(a)
	Projectmatige woningbouw	De Linie	3,733
		Reitdiep	3,577
In deze buurt zijn burens bereid elkaar te helpen	Collectief particulier opdrachtgeverschap	De Linie	1,400
		Reitdiep	1,938

	Individueel particulier opdrachtgeverschap	De Linie	1,714
		Reitdiep	.(a)
	Projectmatige woningbouw	De Linie	2,167
		Reitdiep	1,654
Ik heb dezelfde opvattingen en ideeën over hoe met elkaar om te gaan in de buurt als mijn buurtgenoten	Collectief particulier opdrachtgeverschap	De Linie	2,133
		Reitdiep	2,313
		De Linie	2,571
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	Reitdiep	.(a)
	Projectmatige woningbouw	De Linie	2,333
		Reitdiep	2,385
In deze buurt kunnen bewoners slecht met elkaar opschieten	Collectief particulier opdrachtgeverschap	De Linie	3,667
		Reitdiep	4,375
		De Linie	4,000
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	Reitdiep	.(a)
	Projectmatige woningbouw	De Linie	4,633
		Reitdiep	4,577
In deze buurt zijn bewoners het erover eens op welke manier er rekening met elkaar moet worden gehouden	Collectief particulier opdrachtgeverschap	De Linie	2,333
		Reitdiep	2,125
		De Linie	2,571
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	Reitdiep	.(a)
	Projectmatige woningbouw	De Linie	2,267
		Reitdiep	2,462
In deze buurt ervaar ik de sociale controle als een positieve eigenschap van de buurt	Collectief particulier opdrachtgeverschap	De Linie	2,067
		Reitdiep	2,125
		De Linie	2,429
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	Reitdiep	.(a)
	Projectmatige woningbouw	De Linie	2,433
		Reitdiep	2,269
In deze buurt ken ik andere bewoners goed	Collectief particulier opdrachtgeverschap	De Linie	2,000

		Reitdiep	2,125
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	De Linie	2,714
		Reitdiep	.(a)
	Projectmatige woningbouw	De Linie	3,200
		Reitdiep	2,731
In deze buurt delen bewoners dezelfde normen en waarden	Collectief particulier opdrachtgeverschap	De Linie	2,800
		Reitdiep	2,500
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	De Linie	2,857
		Reitdiep	.(a)
	Projectmatige woningbouw	De Linie	2,667
		Reitdiep	2,577
In deze buurt zijn er weinig conflicten	Collectief particulier opdrachtgeverschap	De Linie	1,933
		Reitdiep	1,875
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	De Linie	2,000
		Reitdiep	.(a)
	Projectmatige woningbouw	De Linie	1,767
		Reitdiep	1,808
In deze buurt is de mate van sociale controle groot	Collectief particulier opdrachtgeverschap	De Linie	2,800
		Reitdiep	2,625
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	De Linie	2,286
		Reitdiep	.(a)
	Projectmatige woningbouw	De Linie	3,133
		Reitdiep	2,962
Ik ben trots op deze buurt	Collectief particulier opdrachtgeverschap	De Linie	1,733
		Reitdiep	1,813
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	De Linie	2,143
		Reitdiep	.(a)
	Projectmatige woningbouw	De Linie	1,933
		Reitdiep	1,808
Ik voel mij sterk verbonden met de fysieke kenmerken van deze buurt	Collectief particulier opdrachtgeverschap	De Linie	1,800
		Reitdiep	2,375
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	De Linie	2,143

		Reitdiep	.(a)
	Projectmatige woningbouw	De Linie	1,867
		Reitdiep	2,000
Deze buurt is een hechte buurt waarin bewoners elkaar geregeld ontmoeten	Collectief particulier opdrachtgeverschap	De Linie	2,467
		Reitdiep	2,688
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	De Linie	2,714
		Reitdiep	.(a)
	Projectmatige woningbouw	De Linie	3,133
		Reitdiep	2,577
Ik heb veel goede herinneringen aan deze buurt	Collectief particulier opdrachtgeverschap	De Linie	2,600
		Reitdiep	2,750
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	De Linie	3,143
		Reitdiep	.(a)
	Projectmatige woningbouw	De Linie	3,167
		Reitdiep	2,923
Mijn sociale leven speelt zich grotendeels af buiten deze buurt	Collectief particulier opdrachtgeverschap	De Linie	2,933
		Reitdiep	2,313
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	De Linie	2,000
		Reitdiep	.(a)
	Projectmatige woningbouw	De Linie	2,333
		Reitdiep	2,308
Deze buurt heeft weinig betekenis voor mij	Collectief particulier opdrachtgeverschap	De Linie	4,400
		Reitdiep	4,188
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	De Linie	3,429
		Reitdiep	.(a)
	Projectmatige woningbouw	De Linie	4,267
		Reitdiep	4,269
Ik voel mij sterk verbonden met de mensen in deze buurt	Collectief particulier opdrachtgeverschap	De Linie	2,867
		Reitdiep	3,000
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	De Linie	3,571
		Reitdiep	.(a)

Ik heb veel zeggenschap gehad in de tot standkoming van mijn woning	Projectmatige woningbouw	De Linie	2,867
		Reitdiep	3,269
	Collectief particulier opdrachtgeverschap	De Linie	1,333
		Reitdiep	1,375
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	De Linie	3,714
		Reitdiep	.(a)
Ik heb veel keuzevrijheid gehad in de tot standkoming van mijn woning	Projectmatige woningbouw	De Linie	3,133
		Reitdiep	3,385
	Collectief particulier opdrachtgeverschap	De Linie	1,400
		Reitdiep	1,438
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	De Linie	1,000
		Reitdiep	.(a)
Projectmatige woningbouw	De Linie	3,167	
	Reitdiep	3,346	

Bron: *Enquête, SPSS, 2008*

Tabel 3: Gemiddelde verschillen tussen de woningbouwmethoden

Multiple Comparisons

Bonferroni

Dependent Variable	(I) Woningbouwtype	(J) Woningbouwtype	Mean Difference (I-J)	Sig.
Mijn hechte vrienden wonen in deze buurt	Collectief particulier opdrachtgeverschap	Individueel particulier opdrachtgeverschap	-,12	1,000
		Projectmatige woningbouw	-,53	,232
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,12	1,000
		Projectmatige woningbouw	-,41	1,000
	Projectmatige woningbouw	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,53	,232
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	,41	1,000
Mijn familie woont in deze buurt	Collectief particulier opdrachtgeverschap	Individueel particulier opdrachtgeverschap	-,74	,149

		Projectmatige woningbouw	-,51(*)	,037
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,74	,149
		Projectmatige woningbouw	,23	1,000
	Projectmatige woningbouw	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,51(*)	,037
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	-,23	1,000
Als het nodig is laat ik mijn huissleutel bij mijn burens achter	Collectief particulier opdrachtgeverschap	Individueel particulier opdrachtgeverschap	,29	1,000
		Projectmatige woningbouw	-,21	,827
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	Collectief particulier opdrachtgeverschap	-,29	1,000
		Projectmatige woningbouw	-,50	,443
	Projectmatige woningbouw	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,21	,827
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	,50	,443
Ik vind goede buurtcontacten erg belangrijk	Collectief particulier opdrachtgeverschap	Individueel particulier opdrachtgeverschap	,53	,373
		Projectmatige woningbouw	-,11	1,000
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	Collectief particulier opdrachtgeverschap	-,53	,373
		Projectmatige woningbouw	-,64	,164
	Projectmatige woningbouw	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,11	1,000
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	,64	,164
Ik wil zo lang mogelijk in deze buurt blijven wonen	Collectief particulier opdrachtgeverschap	Individueel particulier opdrachtgeverschap	-,20	1,000
		Projectmatige woningbouw	-,13	1,000
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,20	1,000
		Projectmatige woningbouw	,07	1,000
	Projectmatige woningbouw	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,13	1,000
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	-,07	1,000
Ik ben het laatste jaar actief geweest om mijn buurt te verbeteren	Collectief particulier opdrachtgeverschap	Individueel particulier opdrachtgeverschap	,06	1,000
		Projectmatige woningbouw	-,60	,108
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	Collectief particulier opdrachtgeverschap	-,06	1,000

		Projectmatige woningbouw	-,66	,574
	Projectmatige woningbouw	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,60	,108
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	,66	,574
In deze buurt zijn burens bereid elkaar te helpen	Collectief particulier opdrachtgeverschap	Individueel particulier opdrachtgeverschap	-,04	1,000
		Projectmatige woningbouw	-,25	,269
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,04	1,000
		Projectmatige woningbouw	-,21	1,000
	Projectmatige woningbouw	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,25	,269
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	,21	1,000
Ik heb dezelfde opvattingen en ideeën over hoe met elkaar om te gaan in de buurt als mijn buurtgenoten	Collectief particulier opdrachtgeverschap	Individueel particulier opdrachtgeverschap	-,35	1,000
		Projectmatige woningbouw	-,13	1,000
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,35	1,000
		Projectmatige woningbouw	,21	1,000
	Projectmatige woningbouw	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,13	1,000
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	-,21	1,000
In deze buurt kunnen bewoners slecht met elkaar opschieten	Collectief particulier opdrachtgeverschap	Individueel particulier opdrachtgeverschap	,03	1,000
		Projectmatige woningbouw	-,57(*)	,007
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	Collectief particulier opdrachtgeverschap	-,03	1,000
		Projectmatige woningbouw	-,61	,208
	Projectmatige woningbouw	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,57(*)	,007
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	,61	,208
In deze buurt zijn bewoners het erover eens op welke manier er rekening met elkaar moet worden gehouden	Collectief particulier opdrachtgeverschap	Individueel particulier opdrachtgeverschap	-,35	1,000
		Projectmatige woningbouw	-,13	1,000
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,35	1,000
		Projectmatige woningbouw	,21	1,000

In deze buurt ervaar ik de sociale controle als een positieve eigenschap van de buurt	Projectmatige woningbouw	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,13	1,000
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	-,21	1,000
	Collectief particulier opdrachtgeverschap	Individueel particulier opdrachtgeverschap	-,33	1,000
		Projectmatige woningbouw	-,26	,569
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,33	1,000
		Projectmatige woningbouw	,07	1,000
In deze buurt ken ik andere bewoners goed	Projectmatige woningbouw	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,26	,569
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	-,07	1,000
	Collectief particulier opdrachtgeverschap	Individueel particulier opdrachtgeverschap	-,65	,231
		Projectmatige woningbouw	-,92(*)	,000
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,65	,231
	Projectmatige woningbouw	Projectmatige woningbouw	-,27	1,000
	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,92(*)	,000	
In deze buurt delen bewoners dezelfde normen en waarden		Individueel particulier opdrachtgeverschap	,27	1,000
	Collectief particulier opdrachtgeverschap	Individueel particulier opdrachtgeverschap	-,21	1,000
		Projectmatige woningbouw	,02	1,000
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,21	1,000
		Projectmatige woningbouw	,23	1,000
	Projectmatige woningbouw	Collectief particulier opdrachtgeverschap	-,02	1,000
In deze buurt zijn er weinig conflicten		Individueel particulier opdrachtgeverschap	-,23	1,000
	Collectief particulier opdrachtgeverschap	Individueel particulier opdrachtgeverschap	-,10	1,000
		Projectmatige woningbouw	,12	1,000
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,10	1,000
	Projectmatige woningbouw	,21	1,000	

	Projectmatige woningbouw	Collectief particulier opdrachtgeverschap	-,12	1,000
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	-,21	1,000
In deze buurt is de mate van sociale controle groot	Collectief particulier opdrachtgeverschap	Individueel particulier opdrachtgeverschap	,42	,769
		Projectmatige woningbouw	-,34	,260
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	Collectief particulier opdrachtgeverschap	-,42	,769
		Projectmatige woningbouw	-,77	,100
	Projectmatige woningbouw	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,34	,260
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	,77	,100
Ik ben trots op deze buurt	Collectief particulier opdrachtgeverschap	Individueel particulier opdrachtgeverschap	-,37	,758
		Projectmatige woningbouw	-,10	1,000
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,37	,758
		Projectmatige woningbouw	,27	1,000
	Projectmatige woningbouw	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,10	1,000
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	-,27	1,000
Ik voel mij sterk verbonden met de fysieke kenmerken van deze buurt	Collectief particulier opdrachtgeverschap	Individueel particulier opdrachtgeverschap	-,05	1,000
		Projectmatige woningbouw	,17	,963
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,05	1,000
		Projectmatige woningbouw	,21	1,000
	Projectmatige woningbouw	Collectief particulier opdrachtgeverschap	-,17	,963
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	-,21	1,000
Deze buurt is een hechte buurt waarin bewoners elkaar geregeld ontmoeten	Collectief particulier opdrachtgeverschap	Individueel particulier opdrachtgeverschap	-,13	1,000
		Projectmatige woningbouw	-,29	,306
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,13	1,000
		Projectmatige woningbouw	-,16	1,000
	Projectmatige woningbouw	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,29	,306
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	,16	1,000
Ik heb veel goede	Collectief particulier	Individueel particulier	-,47	,842

herinneringen aan deze buurt	opdrachtgeverschap	opdrachtgeverschap		
		Projectmatige woningbouw	-,38	,314
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,47	,842
		Projectmatige woningbouw	,09	1,000
	Projectmatige woningbouw	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,38	,314
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	-,09	1,000
Mijn sociale leven speelt zich grotendeels af buiten deze buurt	Collectief particulier opdrachtgeverschap	Individueel particulier opdrachtgeverschap	,61	,540
		Projectmatige woningbouw	,29	,699
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	Collectief particulier opdrachtgeverschap	-,61	,540
		Projectmatige woningbouw	-,32	1,000
	Projectmatige woningbouw	Collectief particulier opdrachtgeverschap	-,29	,699
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	,32	1,000
Deze buurt heeft weinig betekenis voor mij	Collectief particulier opdrachtgeverschap	Individueel particulier opdrachtgeverschap	,86	,053
		Projectmatige woningbouw	,02	1,000
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	Collectief particulier opdrachtgeverschap	-,86	,053
		Projectmatige woningbouw	-,84(*)	,048
	Projectmatige woningbouw	Collectief particulier opdrachtgeverschap	-,02	1,000
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	,84(*)	,048
Ik voel mij sterk verbonden met de mensen in deze buurt	Collectief particulier opdrachtgeverschap	Individueel particulier opdrachtgeverschap	-,64	,189
		Projectmatige woningbouw	-,12	1,000
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,64	,189
		Projectmatige woningbouw	,52	,340
	Projectmatige woningbouw	Collectief particulier opdrachtgeverschap	,12	1,000
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	-,52	,340
Ik heb veel zeggenschap gehad in de tot standkoming van mijn woning	Collectief particulier opdrachtgeverschap	Individueel particulier opdrachtgeverschap	-2,36(*)	,000

Ik heb veel keuzevrijheid gehad in de tot standkoming van mijn woning		Projectmatige woningbouw	-1,90(*)	,000
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	Collectief particulier opdrachtgeverschap	2,36(*)	,000
		Projectmatige woningbouw	,46	,819
	Projectmatige woningbouw	Collectief particulier opdrachtgeverschap	1,90(*)	,000
		Individueel particulier opdrachtgeverschap	-,46	,819
	Collectief particulier opdrachtgeverschap	Individueel particulier opdrachtgeverschap	,42	,945
		Projectmatige woningbouw	-1,83(*)	,000
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	Collectief particulier opdrachtgeverschap	-,42	,945
		Projectmatige woningbouw	-2,25(*)	,000
	Projectmatige woningbouw	Collectief particulier opdrachtgeverschap	1,83(*)	,000
	Individueel particulier opdrachtgeverschap	2,25(*)	,000	

Bron: Enquête, SPSS, 2008

Bijlage II: De enquête

Kunt u aangeven in welke mate u het eens bent met de volgende stellingen?

	Helemaal mee eens				Helen mee c
1. Mijn hechte vrienden wonen in deze buurt	☐	☐	☐	☐	☐
2. Mijn familie woont in deze buurt	☐	☐	☐	☐	☐
3. Als het nodig is laat ik mijn huissleutel bij mijn burens achter (bijvoorbeeld om de planten te verzorgen).	☐	☐	☐	☐	☐
4. Ik vind goede buurtcontacten erg belangrijk.	☐	☐	☐	☐	☐
5. Ik wil zo lang mogelijk in deze buurt blijven wonen.	☐	☐	☐	☐	☐
6. Ik ben het laatste jaar actief geweest om mijn buurt te verbeteren.	☐	☐	☐	☐	☐

7. In deze buurt zijn buren bereid elkaar te helpen.	☐	☐	☐	☐	☐
8. Ik heb dezelfde opvattingen en ideeën over hoe met elkaar om te gaan in de buurt als mijn buurtgenoten.	☐	☐	☐	☐	☐
9. In deze buurt kunnen bewoners slecht met elkaar opschieten.	☐	☐	☐	☐	☐
10. In deze buurt zijn bewoners het erover eens op welke manier er rekening met elkaar moet worden gehouden.	☐	☐	☐	☐	☐
11. In deze buurt ervaar ik de sociale controle als een positieve eigenschap van de buurt.	☐	☐	☐	☐	☐
12. In deze buurt ken ik andere bewoners goed.	☐	☐	☐	☐	☐
13. In deze buurt delen bewoners dezelfde normen en waarden.	☐	☐	☐	☐	☐
14. In deze buurt zijn er weinig conflicten.	☐	☐	☐	☐	☐
15. In deze buurt is de mate van sociale controle groot.	☐	☐	☐	☐	☐
16. Ik ben trots op deze buurt.	☐	☐	☐	☐	☐
17. Ik voel mij sterk verbonden met de fysieke kenmerken van deze buurt (pleinen, groen, straten, architectuur).	☐	☐	☐	☐	☐
18. Deze buurt is een hechte buurt waarin bewoners elkaar geregeld ontmoeten	☐	☐	☐	☐	☐
19. Ik heb veel goede herinneringen aan deze buurt.	☐	☐	☐	☐	☐
20. Mijn sociale leven speelt zich grotendeels af buiten deze buurt.	☐	☐	☐	☐	☐
21. Deze buurt heeft weinig betekenis voor mij.	☐	☐	☐	☐	☐
22. Ik voel mij sterk verbonden met de mensen in deze buurt.	☐	☐	☐	☐	☐
23. Ik heb veel zeggenschap gehad in de totstandkoming van mijn woning.	☐	☐	☐	☐	☐
24. Ik heb veel keuzevrijheid gehad in de totstandkoming van mijn woning.	☐	☐	☐	☐	☐

De volgende stellingen gaan over de kenmerken van de buurt waarin u woont.

	Helemaal mee eens				Helen mee c
25. In deze buurt zijn er veel voorzieningen (winkels, buurthuizen, speelplaatsen, markten) waar buurtbewoners met elkaar in contact komen.	☐	☐	☐	☐	☐
26. In deze buurt wonen veel jonge gezinnen	☐	☐	☐	☐	☐
27. In deze buurt zijn er veel ontmoetingsplaatsen.	☐	☐	☐	☐	☐
28. Ik woon in een veilige buurt.	☐	☐	☐	☐	☐
29. Ik woon in een sfeervolle buurt	☐	☐	☐	☐	☐
30. In deze buurt worden veel buurtactiviteiten georganiseerd.	☐	☐	☐	☐	☐
31. In deze buurt zijn er in het algemeen veel overeenkomsten tussen bewoners wat betreft inkomen.	☐	☐	☐	☐	☐
32. In deze buurt zijn er in het algemeen veel overeenkomsten tussen bewoners wat betreft opleiding.	☐	☐	☐	☐	☐
33. In deze buurt zijn er in het algemeen veel overeenkomsten tussen bewoners wat betreft gezinssamenstelling.	☐	☐	☐	☐	☐
34. In deze buurt zijn er in het algemeen veel overeenkomsten tussen bewoners wat betreft leeftijd.	☐	☐	☐	☐	☐
35. In deze buurt zijn er in het algemeen veel overeenkomsten tussen bewoners wat betreft leefstijl.	☐	☐	☐	☐	☐

De laatste vragen van deze enquête gaan over uw persoonlijke kenmerken.

36. Wat is uw leeftijd?		
-------------------------	--	--

37. Wat is uw hoogst genoten schoolopleiding, die u met een diploma afgerond heeft?				
☐ Lager (beroeps)onderwijs	☐ Middelbaar algemeen voortgezet (beroeps)onderwijs	☐ Hoger (beroeps) onderwijs	☐ Wetenschappelijk onderwijs	☐ Andere Name

38. Hoeveel bedraagt uw netto maandinkomen van uw huishouden				
☐ Tot € 850	☐ € 850 - € 1200	☐ € 1200 - € 1750	☐ € 1750 - € 3050	☐ Meer dan € 3050

39. Wat is uw hoofdbezigheid overdag				
☐ Huisvrouw/huisman	☐ Werkloos	☐ Gepensioneerd	☐ Werkend	☐ Anderzins

40. Hoeveel jaar woont u al in deze buurt?		
--	--	--

Bron: Enquête, 2008